



VEÖREÖS IMRE- breviárium

Veöreös Imre-breviárium

Veöreös Imre- breviárium



Budapest, 2009

A kötetet összeállította
és az életrajzot írta:
Sárkány Tibor

**Minden jog fenntartva. A kiadvány részleteiek vagy egészének
sokszorosítása, másolása vagy bármilyen adatrögzítőn való tárolása
a jogtulajdonos előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.**

© Veöreös Imre jogutódai, 2009
© Sárkány Tibor, 2009
© Luther Kiadó, 2009

ELŐSZÓ

2009. február 27-én volt tíz éve, hogy elhunyt Veöreös Imre. A teológiai tanulmányaikat 1953-ban végeztek közössége – évfolyamtársunk, dr. Fabiny Tibor teológiai tanár kezdeményezésére – elhatározta, hogy egy életét és kiterjedt munkásságát bemutató kiadvánnyal tiszteleg volt igazgatója előtt. Nem róla akartunk írni, hanem az ő nagyon gazdag és sokirányú teológiai, lelkipásztori és kulturális munkásságából szeretnénk bemutatni valamit. Nem róla, hanem *tőle* – ez volt a szempontunk. Köszönjük gyermekeinek, hogy kéziratainak átnézését és lemásolását lehetővé tették számunkra.

Az anyaggyűjtés munkájában legalább tizenöten vettek részt. Hálások vagyunk fáradozásukért. Munkájuk eredménye a szerkesztő kezében összegződött. Ez azonban nemcsak gazdagította az anyaggyűjtést – hiszen több szem többet lát –, hanem meg is nehezítette, mert ki volt téve az egyéni szempontoknak, érdeklődésnek is. Annak, hogy ki mit látott fontosnak, min akadt meg a szeme.

A szerkesztő az összegyűjtött anyagot nemcsak témák szerint rendezte, hanem – ahol ez lehetséges volt – az eredeti forrást is elolvasta. A végleges szöveg összeállításánál törekedett arra, hogy a kiválogatott anyag a szöveggörnyezetéből kiragadva is érthető legyen, illetve, hogy az eredeti mondanivalóját, annak célját és irányát se veszítse el. Arra törekedtünk, hogy a legjellegzetesebb írásokat gyűjtsük össze Veöreös Imrétől. Tiszteletben tartottuk jellegzetes szóhasználatát, néhány esetben a korára jellemző helyesírási szokásokat is (például keresz-

tyén – keresztény stb.). Az idézetek végén igyekeztünk pontosan megjelölni a forrást, ám ez nem mindig sikerült (ilyen esetben zárójelbe tett kérdőjellel jeleztük a forrás ismeretlenségét). A könnyebb tájékozódást kívántuk segíteni azzal, hogy hosszabb idézeteknél vagy a teljes prédikációknál közöltük a címet is.

Szeretnénk Veöreös Imre egyházunkban végzett sokrétű munkásságát egyrészt a feledéstől megmenteni, másrészt azokkal is megismertetni, akik már nem találkozhattak a teológussal.

Lehetséges, hogy a válogatásban nem minden esetben sikerült a legfontosabbakat kiemelni. Arra azonban törekedtünk, hogy az órá jellemző írásokat, munkásságának mintegy keresztmetszetét mutassuk be. Hisszük, hogy gazdag szolgálatán át az egyház Ura végezte áldott munkáját.

Kecskemét, 2009. március 27.

Sárkány Tibor,
a kötet szerkesztője

VEÖREÖS IMRE ÉLETRAJZA

Győrött született 1914. április 16-án. Édesapja (1880–1950) ügyvéd és megbecsült jogász volt Győr városában, nagyapja és dédapja szintén. Édesanyja, Báthory Farkas Mária (1886–1955) színiakadémiát végzett, a szakmában megbecsült és számon tartott színésznő volt, aki férjhezmenetele után szakított hivatásával. Tőle tanulta anyanyelvét, valamint örökölte az irodalom és a művészetek iránti érdeklődését és szeretetét.

Ötéves korában írták be az elemi iskolába. A győri Szent Benedek-rendi Czuczor Gergely Római Katolikus Gimnáziumban érettségizett 1931. június 15-én. Az 1920-as évek második felében – amikor kiélezett volt a felekezeti helyzet – a bencés tanárok és igazgatójuk, Kelemen Krizosztom, a későbbi főapát részéről a protestáns diákok személyük és hitük őszinte megbecsülését tapasztalták.

Gimnazista korában hitoktatója, Ittész Mihály volt rá meghatározó lelkipásztori hatással. A diák Veöreös Imrére mély benyomást tett, hogy az Ittész Mihály Bibliájából kihulló cédulán, amelyre imádságainak tárgyát írta föl a lelkész, meglátta a saját nevét is. Erről így vallott az 1988-ban megjelent, *A Központ felől* című könyvében: „A fiatal diákot Isten élő szava mélyen megérintette. Elsősorban hitoktatóm, Ittész Mihály által, akinek akkor még legényszobájában egy padon ültünk, és a beszélgetésekben éltük át Jézus vonzását. Akkor és ezzel dőlt el egész életem. Nemcsak későbbi pályám, hanem a hitnek az a sok mindent megszabó irányítása, amelynek életalakító hatását csak

utólag látom, s rejtett erőforrásait sorsom hullámvásaiban nemegyszer tapasztaltam. Iránytűt kaptam kézhez, amely élet- és világszemléletemben rendíthetetlen tájékozódást nyújtott. Az öregtemplom is megtelt étellel, abban az időben a győri evangélikus gyülekezetnek átütő erejű igehirdetői voltak. Egy fiatal lélek szomjúságával szívtam magamba a megelevenített, közel hozott bibliai ígétet. A Pro Christo Diákszövetség konferenciái nélkül nem lennék belülről az, ami vagyok.”¹

Érettségi után beiratkozott a pécsi Erzsébet Tudományegyetem soproni Hittudományi Karára. Tanárai közül ketten voltak rá nagyobb hatással: egyfelől Podmaniczky Pál, „...akinek szegény bárósága derűs ellentétben volt végtelen szerénységével. Párosította magában a gyermeki hitet a szellem tág horizontjával és a missziói elkötelezettséggel.”² Karner Károly, az újszövetségi teológia professzora pedig a tudóst testesítette meg a szemében. Nem ismert senkit, „aki a történetkritikai bibliatudomány teljes fegyverzetében olyan alázatos hittel hajolt meg a Szentírás előtt, mint ő”.³

D. Kapi Béla, a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke avatta lelkésszé 1937. június 20-án a soproni evangélikus templomban. 1937–1938-ban egy posztgraduális évet töltött az erlangeni egyetemen. Ez az év nagy lökést jelentett számára a teológiai tudomány művelésében, és szellemi látóhatárát is szélesebbre nyitotta. Itt főleg Althaus, Elert és Trillhaas professzor előadásai jelentettek sokat számára. 1938 őszén néhány hónapra a győri gyülekezetben lett úgynevezett szárazkáplán, azaz fizetés nélküli segédlelkész. Az akkori „lelkészültemelés” hozta magával ezt a különös megoldást. 1939-ben egész éven át a Vasi Egyházmegye missziói munkáját végezte Körmend központtal. A szórványgondozás fontosságát felismerve értékke lett számára a néhány hívőnek tartott istentisztelet is. Az itteni tapasztalatai is segítették

1 Veöreös Imre: *A Középpont felől*, 351. o.

2 Uo. 352. o.

3 Uo.

később a kecskeméti gyülekezetben végzett szerteágazó és eredményes szórványszolgálatában.

1940. újév napjától 1948. március végéig Kapi Béla püspök mellett mint dunántúli egyházkerületi missziói lelkész dolgozott, Győr központtal. Kettős feladata volt. Egyrészt „gyülekezeti napok és hetek” (evangélizáció), továbbá diákcsendesnapok tartása, másrészt munkatervek, teológiai szakvélemények készítése a püspök számára, amolyan „teológiai titkárként”. Ebbe a munkakörébe illeszkedett 1942 telének végén és 1943 tavaszán a Gyenesdiáson tartott első dunántúli leány-népfőiskola vezetése, amelyet feleségével együtt végzett.

1943 júniusában tartalékos tábori lelkészi szolgálatra hívták be, és az oroszországi hadműveleti területre rendelték. Egy magyar ezred protestáns lelkészeként Isten ígéjével erősítette és vigasztalta az értelmetlen háború és a családjuktól való távollét miatt megkeseredett embereket. Az utolsó vonattal térhetett haza szabadságra, de vissza már nem tudott menni. Pár hónapi székesfehérvári rostokolás után sikerült leszerelnie.

A béke első évei sok lehetőséget adtak az egyház lelki ébresztő munkájához. Nyarait 1950 őszéig – míg be nem tiltották – a gyenesdiási konferenciaközpontban töltötte, ahol sorra vezette a különböző összejöveteleket gyülekezeti munkásoknak, gyermek-bibliaköri vezetőknek, egyetemistáknak, diáklányoknak, pedagógusoknak, asszonyoknak, férfiaknak stb. Ezek nem világtól elforduló, pietista jellegű találkozások, hanem lutheri gyökerű, átforrósodott hangulatú összejövetelek voltak, a józan kegyesség közösségben való megélését szolgálták, szellemi igényesség, életközelség és helyzetük vállalása jellemezte őket.

1947. április 24-én a Magyarhoni Evangélikus Lelkészek Egyesülete (MELE) tisztújításakor ügyvezető alelnökké választotta. E munkakörében és más rendezések keretében 1947 és 1951 között számos lelkesztovábbképző és teológiai konferencián és lelkeszevangélizáción szolgált az egész országban.

1948. április 1-jétől 1950. április 30-ig a győri diakonissza anyaház igazgató lelkésze. 1947–1952-ig a *Lelkipásztor* című lelkészi szakfo-

Ekkor került a nagy kiterjedésű szórvánnyal rendelkező kecskeméti gyülekezetbe, ahol 1953. június 14-től 1958. május 18-ig szolgált feleségével együtt. Ez az emberileg kudarcnak tekinthető pályamódosítás azonban áldássá vált számára és a kecskeméti gyülekezet számára is. Ezt tükrözik már a beiktatásán elmondott szavai is. A beiktató közgyűlésen tizennégyen köszöntötték személyesen, és 182 írásbeli köszöntő levél és távirat érkezett. Az üdvözlésekre egybefoglalóan így válaszolt:

„Most, amikor a kecskeméti gyülekezet szolgálatára indulok, két gyűrű vesz körül. Az egyik a gyülekezetem, amelynek köszöntését hárman is tolmácsolták. Isten úgy vezetett eddig egyházi pályámon, hogy munkaköreim széles látóhatárt nyitottak előttem. Az anyaszentegyház nagy horizontját szem elől nem tévesztve, sőt tekintetemmel az egész látóhatáron csüngve, szeretném most minden erőmet bevetni ebbe a kicsiny, de nagy kiterjedésű gyülekezetbe. Ha látszat szerint az is, mégsem érzem kisebb szabásúnak a most vállalt feladatot az eddigi feladataimnál. Gyülekezetemben munkatársakat keresek, mert másképpen nem tudom elvégezni mindazt, amit ma a gyülekezet szolgálata megkíván.

A másik a szélesebb gyűrű, amelynek hangja megnyilatkozott a többi elhangzott vagy írásban érkezett üdvözlésben. Ezek az üdvözlések a szentek közösségének valóságát mutatják, mely túlnő gyülekezetünkön, áthidal messzi távolságot, összeköt különböző egyházakat, és távolabbi, mégis közeli testvérek drága csapatát sorakoztatja fel itt ebben az ünnepi órában. Ebben a tényben mérhetetlenül sok hordozó erő rejlik. Országos munkákban szerzett testvérek figyelnek most erre a kis gyülekezetre, és más egyházak testvérlelkei jöttek el áldáskívánásukkal segíteni az indulásnál. Olyan ajándéknak érzem a szentek közösségének ezt a széles gyűrűjét Istentől, amelynek még sokat fogunk köszönni gyülekezetemmel együtt.”⁶

Kecskemétre kerülésekor a gyülekezet anyagilag is nagyon nehéz

6 A Kecskeméti Evangélikus Egyházközség 1953. június 14-i közgyűlésének jegyzőkönyve, 2–3. o.

helyzetben volt, mert az épületek és földek államosításával megélhetésének addigi alapjait egyik napról a másikra elveszítette. Megszervezte az órállói szolgálatot, amelynek munkája lelki és anyagi részre oszlott. Feladatuk volt a gyülekezet számbavétele, új evangélikusok felfedezése, mozgósítás egyes gyülekezeti alkalmakra, például gyülekezeti és szórványnapokra, gyermekalkalmakra, családlátogató hetek megszervezése, szeretetszolgálat, havi pénzbeli felajánlások rendszeres összegyűjtése stb. A szórványok gondozása is nagymértékben gazdagodott. Míg idejövetele előtt négy helyen volt szórvány-istentisztelet, addig 1955-ben már tizennégy helyen tartottak rendszeresen istentiszteletet.

Az 1956-os októberi forradalom után rövid ideig, 1957 márciusától 1958 januárjáig újra ő volt az Evangélikus Lelkésznevelő Intézet igazgatója. 1957 júliusától decemberéig pedig – az egyetemes közgyűlés választása alapján – egyetemes főtitkár. E rövid időszak alatt egyéb munkája mellett vezette az egyetemes ifúsági és vallástanítási bizottság tanulmányi konferenciáit, valamint a dél-dunántúli és észak-magyarországi teológiai konferenciát is.

1958 elejétől ezek az országos megbízatásai megszűntek. 1958 májusától az 1985. esztendő végéig, nyugdíjba vonulásáig a Budapest-Kőbányai Evangélikus Egyházközség gyülekezetének lelkesze volt. Egyfajta rehabilitációjának is tekintette és örömmel fogadta, hogy 1991. június 21-én az Evangélikus Teológiai Akadémia tiszteletbeli doktori címet (*doctor theologiae honoris causa*) adományozott neki.

12

Utolsó éveinek betegségtől megterhelt, de szellemileg tevékeny és termékeny napjai után, Budapesten 1999. február 27-én hívta haza teremő és megváltó Ura.

1941. augusztus 30-án házasságot kötött Macher Jolán Alice okleveles tanítónővel, aki Győrött 1914. szeptember 4-én született, és 1939-ben fejezte be teológiai tanulmányait a Pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem soproni Evangélikus Hittudományi Karán. A kőbányai gyülekezetben Alíznak szólították, férje pedig Babszikámnak. Veöreös Imrével együtt vezette Gyenesdiáson 1942 tavaszán az első dunántúli egyházkerületi leány népfőiskolát. Férje

mellett volt 1953. április 14-től 1956. február 29-ig kisegítő, 1956. március 1-jétől 1985. december 31-ig segédlelkészi beosztásban a kecskeméti, majd a budapest-kőbányai gyülekezetben.

Házasságukból három gyermekük született: Ildikó (1942), Enikő (1946) és Hajnalka (1950).

Munkaköréhez kapcsolódóan, majd püspöki megbízás alapján végezte sajtómunkáját. Belmissziói szolgálati beosztása idején szerkesztette a *Belmissziói munkaprogramot*, 1940–44 között a *Gyermekegyülekezet* című folyóiratot. 1941-ben az ő szerkesztésében jelent meg a *Vasárnapi Iskolai Vezető* című folyóirat. Diakonissza anyaházi igazgatóként az *Új Harangszó* szerkesztője volt. A MELE ügyvezető alelnökeként kérték fel a *Lelkipásztor* című szakfolyóirat szerkesztésére, amelyet 1952 elejéig szerkeszthetett, majd ismét 1957-ben. A *Diakonia – Evangélikus Szemle* című periodikát 1979-től szerkesztette, majd az ennek utódaként 1995 végén megindult *Credo – Evangélikus Műhely* tiszteletbeli szerkesztőbizottsági elnöke, de tényleges munkatársa volt haláláig.

Lelkészi pályájának kezdete óta foglalkoztatta a teológia. Rendkívül sok és szerteágazó elfoglaltsága azonban nem tette lehetővé, hogy egyetlen tudományos területre és témára összpontosítsa erejét és idejét. Meg kellett elégednie azzal, hogy az éppen megírandó cikkekben, tanulmányokban és előszóbeli előadásokban eléje kerülő feladatoknak meg tudjon felelni. Pályája első felében a rendszeres és a gyakorlati teológia, az utolsó évtizedekben az újszövetségi teológia és írásmagyarázat foglalkoztatta. A kőbányai gyülekezeti szolgálat csendjében nyílt alkalma arra, hogy két területen mélyedjen el tudományos munkában. Az egyik terület az irodalom és a művészetek keresztyén vonatkozásainak a keresése, a másik terület az Újszövetség teológiai kutatása volt.

Publikációi

Cikkei és tanulmányai 1938-tól: *Keresztyén Igazság* (az első, eredeti folyóiratban), *Lelekipásztor*, *Harangszó*, *Új Harangszó*, *Harangszó Naptár*, *Evangélikus Naptár*, *Theologiai Szemle*, *Diakonia*, *Credo* és egyéb egyházi lapokban és időszakos kiadványokban.

Főbb művei

Belmissziói munkaprogram (szerk.) Győr, 1939–1948.
Kicsinyek Bibliája. Gyermek bibliaolvasó vezérfonala. Győr, 1941.
Jung, Emanuel: *Hogyan vezessek vasárnapi iskolát?* Ford. és átdolgozta Tekus Ottó és Veöreös Imre. Győr, 1948. 2. kiadás: Budapest, 1995.
Együtt a fénynél (szerk.). Budapest, 1958.
János levelei. Budapest, 1970. 2. kiadás: Budapest, 1998.
A Középpont felől. Budapest, 1988.
A harmadik egyházi út 1948–1950. Budapest, 1990.
Az Újszövetség színgazdagsága. Budapest, 1996.
Levél Kőbányára az evangélikus gyülekezetnek. Budapest, 1997.
Arany homokon, nomád felhők alatt. Kecskeméti napló 1953–1958. Budapest, 1998.

I. VALLOMÁSOK

„Voltam szórványmunkában, amikor tapostam a pedált, küszködtem a hóviharral, és boldogan örültem a kicsi számoknak, a háromnak meg a hatnak a hittanóráimon vagy istentiszteleteimen. Gyermekkoromtól kezdve ismerem a városi gyülekezet életét. Az utolsó két esztendőben meg a kicsiny, szegény, elhagyatott falusi gyülekezet lelkipásztora is lehettem, sokszor ülhettem alacsony falusi konyhákban, közelről kísérelhettem figyelemmel a falusi emberek életét, s a kérges tenyerű parasztemberek, megszikkadt asszonyok és életerős fiatalok lelkében figyelhettem az evangélium kudarcait és győzelmeit.”

Lelkipásztor, 1950. június, 199. o.

„A teológiai megújulás átjárta a világ protestáns teológiáját, s megszűrő sok hatás érkezett, mire nálunk megkezdődött régi itthoni nyomokon. Kristályosodási pontja a *Keresztyén Igazság* lett, amelynek szellemi középpontja éppen Sopronban volt, s amelynek munkásai javarészt tanítómestereim voltak, majd barátságukkal megtisztultak. Ez az a teológiai megújulás, amely hitvallásos anélkül, hogy ósdi és merev lenne; életközeli anélkül, hogy elveszítené szellemi súlyát; bátran felhasználja a bibliakritikát, és mer kritikus lenni a hitvallási iratokkal szemben is, anélkül, hogy liberális lenne; a lelki megújulást szolgálja, anélkül, hogy szubjektivizmusba vesse. Egész lelkész szolgálatomra nézve döntő módon láttam meg, hogy az ige teológiája

nélkül nem lehet egyetlen gyakorlati lelkipásztori kérdésben sem tájékozódni, és nem lehet egyetlen lelkési funkciót sem jól elvégezni.”

Lelkipásztor, 1950. június, 200. o.

„A másnapi prédikáció miatt megint későn feküdtem – és elégedetlenül. Az igehirdetésre készülés nekem mindig vajúdási kinnal jár. De az elkészült vázlat néha megnyugtat. Most azonban készülésem eredményével is elégedetlen vagyok. Elborzadva gondolok vissza a nyári lelkészkonferenciára, ahol szolgatársak percek alatt szörnyűbbnél szörnyűbb vázlatokat produkáltak, és a kiválóság öntudatával adták elő. Az is baj, ha az ember túl szigorú kritikus magával szemben. Ilyen érzése lehet a festőnek, aki látja a tájat, tudja, milyennek kellene lennie a képnek, de akárhogy is erőlködik, nem bírja jól megfesteni. Pedig tudom, hogy Isten sokszor a legtucatszerűbb, -silányabb mondatainkon keresztül is dolgozik egy-egy lélekben, hogy annál nyilvánvalóbb legyen az eszköz gyarlósága és Szentlelkének egyedüli ereje, mégsem tudok nyugodt lenni.

Ma is két új terv fogalmazódott meg bennem. Lesz-e megvalósulása? Lüthi írja: az egyik sötét udvari lakásba csak úgy juthatott el a napfény, ha a szemközti lakás ablakát ráállították a napfény pontos odaverődésére. Sok emberhez csak éppen rajtunk keresztül juthat el a kegyelem, rosszul beállított tükrök vagyunk mi sokszor, Gyuszi.”

Levélváltás Tarjáni Gyulával. Kecskemét, 1954. augusztus 28.

In: *Arany homokon...*, 51. o.

Id. Harmati Béla előadására igyekszem elküldeni időben hozzád a reflexióimat. Ő komoly, tetőtől talpig lelkipásztor, aki hitére rátette az életét. Ennek eredményét láthatod gyülekezetében. Nem hiszem, hogy módszere hozta az eredményt. Módszer legalábbis csak külsőséges eredményt hozhat. A Lélek az, aki megelevenít. De egyébként is: minden nála belülről fakad, egyéniségéből nő ki, de ha valaki más csinálná utána, erőltetné, esetleg nevetségessé válna. A helyzeti adottságok is mások: aligha hiszem például, hogy hívő értelmiségekkel célravezetően lehetne aranymondásokat tanultatni. Amit Harmati

Bélától »tanulni« lehet: jobban, teljesebben, elszántabban, az egész életünket átfogóan hinni. De hiszen éppen ezt nem lehet »megtanulni«. Csak megalázkodni az ilyen példák láttán, és egyrészt csendesen, alázatosan vállalni a hit nekünk adott »adagját« (páli nyelven: »mértékét«), másrészt könyörögni Szentlélekért. Én magam nagyon érzem, hogy több hittel jobb lenne szolgálati eredményem a gyülekezetben.

...Szinte szimbolikus az utolsó akkord naplólevelezésünk végén. A ma emberének megszólaltatni az örök ígét – kínzó, gyötrelmes, nyugtalanító feladatunk, megoldatlan kérdésünk. És maradjon is az. Melegen ölel ezen az úton küszködő társad.”

Levélváltás Tarjáni Gyulával. Kecskemét, 1954. október 14.

In: *Arany homokon...*, 54–55. o.

„Kegyelem, kiváltságos feladat, ami osztályrészül jut nekünk, lelkészeknek. Személyes vallomással tartozom. Ha visszarepülhetnék az években, évtizedekben a pályaválasztásomig, újra csak lelkész lennék. Mert amit a keresztyén teológia nyújt az igazság nyitott, szabad keresésében és amit ad világnézetben, a hit támaszában, az élet és halál végső kérdéseire felsejlő válaszaiban, ahhoz foghatót sehol másutt nem találhatok. Ez évtizedek során megerősödött meggyőződésemm, éppen azáltal, hogy nagyon *nyitottan* figyeltem mindig az emberi szellem, kutatás, tudomány, vallások és filozófiák igazságaira. És kiváltságos ez a pálya azért is, amit a lelkész adhat az embereknek.

Ez a legtöbb és a legnagyobb: az evangélium, a Jézus Krisztus által az Isten ismeretéről, szeretetéről való tanúskodás. Jobbat az embereknek nem adhatunk életükhöz, halálukhoz ennél, és ami ebből fakad szeretetben, türebben, reménységben.”

Budapest-Kőbányán 1974. november 10-én

Fil 1,3–11 alapján elmondott igehirdetésének részlete

„Húszéves kőbányai lelkészi szolgálatomra való visszaemlékezés tárgyi természetű *háttérmegvilágítást* kíván még. Ez a két évtized – megelőző különböző egyházi munkáim után – kétirányú új tanulmányi munkát, műhelyfoglalkozást hozott az életemben, s mindkettőt nagy

gazdagodásnak érzem. Ebben az időszakban nyílt alkalmam, hogy két, addig is kedves szellemi területtel *behatóbban* foglalkozzam. Az egyik az újszövetségi írásmagyarázat, tehát az Újszövetség könyveinek és korának teológiai kutatása. Ennek egyik kézzelfogható eredménye a János leveleiről szóló 360 oldalas könyvem. A másik szellemi terület a művészetek, az irodalom, a kultúra világa, amelynek keresztény és emberi szempontból való megvilágítása egyre jobban kiteljesedő, sok élményt nyújtó feladatommá vált. Ez irányú tanulmányozási és kutatási munkámnak számos cikkem és publikált tanulmányom lett az eredménye. E munkásságomat egyházunk vezetősége azzal értékelte, hogy a kezembe helyezte el egyházi hetilapunk keresztény szemléletű kulturális tájékozódásának az irányítását.

Kőbányai időszakomra eső mindkét tanulmányozás – az újszövetségi teológiai és a keresztény szempontú kulturális munkásság –, úgy érzem, gyülekezeti igehirdető szolgálatomat nagymértékben áthatotta. Ennek a két tanulmányi, kutatási területnek köszönhetően – Istennek hálát adva – igehirdetéseimben a modern teológiai látást s a kultúra széles területéről vett tükröcserepeket, amelyekben valamiként Isten szeretetének evangéliuma, az örökkévalóság sugarai tükröződnek s vetülnek bele a mai ember gondolkozásába, életébe. Nem hiszem, hogy vesztett a gyülekezetem azzal az idővel és erővel, amelyet erre a két területre fordítottam, evangélikus egyházunknak pedig bizonyosan szolgáltam vele.”

Levél Kőbányára..., 54–55. o.

„Előveszem 1958. május 18-ai beiktatási igehirdetésem vázlatát. Néhány sor belőle: »Isten felém hangzó parancsa: legyek a reménység prédikátora. A keresztény reménység alapvető vallomása: mi gyengék vagyunk, de erős Istenünk van.« Éppen akkor kezdődtek az elnyomtatás fokozott évei az egyházak életében. Azon a nyáron még tarthatunk Gyenesen kőbányai konferenciát »gyülekezeti üdülés« fedőnév alatt. A télen még evangélizáló színdarabot adhattunk elő. Azután ilyen lehetőségek előtt bezárult a kapu. A leszűkült gyülekezeti élet-

nek egyre inkább éltető központjává vált a vasárnapi istentisztelet, az anyaszentegyház ősi, legnagyobb alkalma. A létszámbeli fogyás, ránk nehezedő anyagi hiányok ellenére reménységünk nem szegyenült meg: újra kezdett felfelé ívelni a résztvevők jelzőszámának a grafikonja, s 1985 karácsonyán bizakodó gyülekezettől búcsúzhattam.”

Levél Kőbányára..., 4. o.

„A Festschrift, emlékkönyv, melynek míves latin címet adtak (*Tabula gratulatoria*) német nyelvterületen – az angolt ebben a vonatkozásban nem ismerem – szokásos jelentős professzorok jubileuma alkalmából. Magyarul nem tudom, hogy van-e rá példa. Megható volt számomra, hogy az elején saját ígéhirdetéssel találkozom, amely életem drámai szituációjában hangzott el az évfolyamotok búcsúestjén a lelkésznevelő intézetben, éppen ma negyven[egy] éve. Megrendítő volt számomra ez a találkozás a kötetekben egykori önmagammal. Alkalmul szolgál, hogy felmérjem az egykori magammal való azonosságot. Szellemi, teológiai tekintetben kétségtelenül tovább jutottam, de szívvel-lélekkel vállalni tudom azt, aki voltam. A másik következmény, ami velejárt a fiatal lelkész és a hallgatók kétoldalú búcsúzása mai átélésének, az az érzés, amely újra elfogott a közben eltelt évek után frissen: szerettelek Benneteket és igazgató munkámat, azt, amit beiktatási beszédemben magamra vállaltam, hogy jövőd lelkészek lelkésze lehettem.”

Dr. Fabiny Tibor teológiai professzornak
1994. április 29-én írt levél részlete

19

„Könyvem ajánlása Anyám emlékének szólt. Tőle tanultam az anyanyelvemet, ki távolabbi magyar környezet ízét hozta az akkor meg lehetőségen szürke Győr városába, nem szépen beszélő társadalmi körünkbe. Több mint harminc évvel a halála után most már tudom, hogy tőle örököltem – ezt nem mondhatom már el neki – a művészet szeretetét, akit mindvégig elkísért a férjhez menéskor abbahagyott színi pálya szerelme. Őt is elérte élete utolsó esztendeiben a *viva vox*

evangelii, az evangélium élő szava, és megkétszereződött öröme fia hivatásában. Testvére kisiskolás tanítónőm volt, mélyen hívő, mindig is második anyámnak tartottam.

Könyvemet mindazok kezébe teszem le, akik korunk szellemi légkörében próbálnak gondolkodni életről, halálról és a legcsodálatosabb titokról, Istenről.”

*A Közeppon*t felől, 356. o.

II. FIATALOK, EGYETEMISTÁK ÉS DIAKONISSZÁK LELKÉSZE

„Nem tudom felejtetni annak az időszaknak üde tapasztalatait, amikor középiskolai hitoktatást végeztem fiúk és lányok között. Megízleltem a főiskolások között végzendő missziói szolgálatot, és sokat nyerhettem a népőiskolai munkából. Hálás vagyok Istennek, hogy ott állhattam a magyar evangélikus vasárnapi iskolai munka mellett megújulásának első éveiben.”

Lelkipásztor, 1950. június, 199. o.

„Jézus meg tudja ragadni az életideált nyugtalanul kereső modern ifúságot is. Csak egy jelenséget veszek elő a nagyvilágból. Az amerikai ifúság nem jelentéktelen része, több százezer vagy talán több millió fiatal – nagy többségükben tizenöt és harminc év között – vallja magát az új »Jézus-mozgalom« tagjának. A résztvevők között vannak régebbi lázadó diákok, hippik, kábítószer-élvezők, keleti vallásokból kiábrándultak, akik felismerték, hogy »Jézus a legnagyobb«. Egyik újságuk címe: *Jesus loves you – Jézus szeret téged*. Lehet ebben a jelenségben sok furcsaság, divat, kuszaság, de egyről tanúskodik: Krisztus ma is aktuális. Mai fiatalok szívét, lelkét meg tudja ragadni az egykori evangélium szebben, egyszerűbben aligha kifejezhető üzenete: Jézus szeret téged!”

(?) 1972. január 23.

„Feszült figyelemmel vettem kézbe a 272 oldalas kötetet (*Népfőiskola tegnap, ma és holnap*. Szerk. Harsányi István. Budapest, 1991.), huszonöt szerző közös munkáját. Fiatal lelkész koromnak legszebb emlékei közé tartozik a népfőiskolai munka. 1942–1946 között három alkalommal volt rám bízva evangélikus leány népfőiskola vezetése Dunántúlon. Közülük a gyenesdiási hagyott bennem legmélyebb nyomot, mert ott magam is – feleségemmel együtt – »bentlakó« voltam. Belülről éltem át a sajátos intézmény különleges jellegét, embernevelő feladatait, a mi esetükben evangéliumi szolgálatát, egyházépítő jelentőségét is. S tapasztalhattam utána évtizedeken át volt népfőiskolásaink visszatekintő lelkesültségét, a két tél végi hónap életformáló hatását...

A népfőiskola a szó megszokott értelmében sem nem iskola, sem nem főiskola. Itt nem a tanároknak kell kérdezőgötni, feleltetni a tanulókat. Éppen ellenkezőleg: a tanulóknak kell kérdéseket feltenniük a tanároknak. A népfőiskola olyan terep, amelyen a tanulók sóvárgó érdeklődése találkozik a tanárok tehetségével. Olyan közösség, amelyben a »hallgatók« aktív munkatársakként vesznek részt a közös munkában. A hagyományos előadásforma visszaszorul, s több a megbeszélés, eszmecsere, vita, beszélgetés. Az igazi népfőiskola bentlakásos intézmény, s nincsenek vizsgák. Célja a személyiség érlelése, jó honpolgár nevelése. A művelődés és korszerű szakismeretek utáni vágy felkeltése...

22

A magyar népfőiskola múltját Kovács Bálint ny. református lelkész mutatja be. Felhívja a figyelmet Csepregi Béla cikkére: Népfőiskolai munkánk négy évtized távolából (*Diakonia*, 1979/2.). Örvendezve csillan fel szemünk az egykori tízévnvi hőskorra tekintve. Annál fájóbb, amit láthatunk a könyvből, de tudtunk is személyes tájékozódásból: evangélikus egyházunkban ma nincsen új kezdet. Hol vannak azok a fiatalok, akiket égetne ez a szép feladat?!"

Diakonia, 1992/1. 69–70. o.

„Végére hagytam diakonissza anyaházi szolgálatomat, amelytől a legnehezebb szívvel váltam el, s csak az Isten nyilvánvaló akarátának

engedelmeskedve jöttem el. Tele van a szívem hálával Isten iránt, hogy a diakóniát, amely lelkészi karunknak javarészt ismeretlen terület, közelről megismerhettem, s szolgálhattam a leghűségesebb gyülekezet, az én győri diakonisszáim között. Mélyen megláthattam, hogy nem lehet igazi egyház diakónia nélkül, és közben testvéreimül kaphattam az Úrnak fehér főkötős szolgálóleányait.”

Lelkipásztor, 1950. június, 199–200. o.

„A győri diakonissza anyaghoz feloszlata előtti években én lehettem az országban sokféle dolgozó nővérek lelkipásztora. Közelről lehettem tanúja annak az önfeláldozó, a szolgálat örömén kívül más örömet szinte nem is nyújtó hivatásnak, amelyet a diakonisszák a szeretetszolgálatban gyakoroltak, némelyikük karizmával megáldva az evangélizációban is. Kényszerű szétszóródásuk után, diakonisszaruha és főkötő nélkül is megmaradtak Krisztus szolgálóleányainak, házasságban vagy egyedül élve. Jó arra visszagondolnom, hogy támaszt, segítséget adhattam nekik, amíg együtt voltunk.”

A Középpont felől, 353–354. o.

III. A MISSZIÓ, AZ EVANGÉLIZÁCIÓ, A LELKI ÉBREDÉS ELKÖTELEZETTJE

„A zavartalan népegyházi helyzetünk is missziói egyházat követelt volna [a múltban]... A zavartalan, az állam részéről problémamentes és az emberek tudatában is magától értődő, kényelmes népegyházi helyzet éppen a maga problémamentességével, túlságosan természetes magától értődőségével kiáltott volna missziói egyház után. *Mert nincs égetőbb, felelősségre hívóbb, sürgetőbb missziói helyzet a népegyházi helyzetenél!* Ha egy gyermek »beszületik« a népegyházba, ez a tény nem kényelmes tudomásulvételt, hanem roppant felelősségű *missziót* jelent: a megkelesztett gyermeket, Krisztusnak tulajdonát meghódítani Krisztusnak.

A mai helyzetünk meg egyenesen döntő kérdésünkké teszi: leszünk-e missziói egyház? Népegyházi helyzetünket a szocialista forradalom – s hiszem, hogy azon keresztül az Isten keze – valószínűleg felszámolja. Isten nem utolsósorban ítéletként számolja fel, mert nem éltünk eléggé a népegyház adta lehetőségekkel.

Az egyház mai útja... csak a *misszió* útja lehet; ebben az egyszerű értelemben: meghódítani az embereket Jézus Krisztusnak.”

Lelkipásztor, 1950. február, 41–43. o.

„Az új, mai lelkipásztortípusnak több lesz a fizikai mozgása. Hoeckendijknek, a néhány éve nálunk járt indonéziai misszionáriusnak volt egy találó mondása: »A teológus ül, a pap áll, a misszionárius megy.« A teológus dolgozószobájának könyvtára vagy íróasztala

előtt foglalkozik; a pap ünnepi méltósággal és komolysággal végzi a liturgiát az oltár előtt. Kell mind a kettő. De szükséges, hogy a pap misszionáriusként el is induljon a gyülekezetében.

Az új lelkipásztortípusnak több lesz a *misszionáló készsége*. Ez elsősorban nem karizmakérdés, hanem az élő hitnek a kérdése. Elsősorban nem a tehetségen fordul meg, hanem a Jézus Krisztushoz való személyes viszonyon. A misszióra kell szolgálatunkat beállítani.”

Lelkipásztor, 1950. február, 43. o.

„Emberileg megfoghatatlan rejtély, hogy a keresztyénség minden hatalom, pénz és befolyás nélkül az akkori világ közlekedési eszközeinek kezdetlegessége mellett, évtizedeken belül milyen sokfelé eljutott. Nemrégiben fedezték fel a Pompeji környéki ásatások során egy finoman kidolgozott fakereszt nyomait az egyik szegényes szobában. Az a mélyedés a falban arról beszél, hogy ott a Vezúv kitörése előtt már keresztyének éltek. Krisztus keresztye csodálatos gyorsasággal megtalálta az utat messzi városok egyszerű szegény népéhez.

Ma is vannak tapasztalataink arról, hogy az evangélium nem cammog a modern világban sem. A misszionáriusokat repülőgép viszi. Az ige üzenetét rádió sugározza szét. De nemcsak a modern technika eszközei futnak az igével, hanem a Szentlélek sebes szele is kíséri az ige útját a lelkek mélyén. Eldugott afrikai falvakban terjed a drága evangélium. A távoli Keleten, a magukra eszmélő népek között az első idők egyházaihoz hasonló lendülettel élnek az ifjú egyházak, s küldik ki saját soraikból misszionáriusait. Idehaza, magyar földön emberek megítélt világuk romjain jutnak élő hitre.

Beszélhetnék fiatal parasztlegényekről, akiknek duhaj életét ismerte az egész falu, s most mindennapi olvasmányuk a Biblia, amely megszenteli beszédesen megváltozott életüket. Gondolok fiatal leányokra és dolgozó férfiakra, üde gyermekekre és újjászületett öregekre, akiknek a láttán boldogan adhatom most tovább néktek a jelentést: Isten igéje csodálatosan megy előre az egyházi ébredésben.”

Vallásos félóra a rádióban, 1950. március 26.

„Vannak az evangélium hódító útjának nagy hősei, akik ezeket térítették Jézus Krisztushoz, de Isten szemében ugyanúgy drágák azok a névtelen, szürke hívők, akik csendes kamrájukban sokat imádkoznak papjukért, a misszióért, az evangélizációért, Isten ígéjének terjedéséért. Bárcsak minél több ilyen imádságra kulcsolt kéz ölelné át szószékeinket! A legszebb cirádánál is szebb, láthatatlan ékessége lenne ez a keresztyén szószéknek.”

Vallásos félóra a rádióban, 1950. március 26.

„Lelkészi szolgálatom első éveiben már belekényszerítettem Istentől az evangélizáció munkájába. Konferenciái szolgálatok során csodálhattam, hogy ma is van a Szentlélek munkájának sok jelenvaló jele, nemcsak fellobbanó szalmaláng, hanem maradandó életváltozás, igazi bűnbánat és kegyelembe fogódzó bizodalmas hit.”

Lelkipásztor, 1950. június, 199. o.

„Szeretni azokat, akik titeket nem szeretnek, sőt nektek ártanak, szeretni az ő javukat munkálón, nekik szolgáló szeretettel, így viselkedik a keresztyén ember nem keresztyén környezetben. Ez már több, mint megbecsülésre való törekvés, több a jó viszony keresésénél is, ez már misszió: a megbocsátó, jót tevő, szolgáló szeretet missziója. Az egyetlen lehetséges misszió, amelynek nem lehet ellenállni.

Nem ismerős nekünk ez a magatartás? Hol láttuk ezt igazában? A szeretet győzelme a gonosz felett, a keresztfán történt páratlanul és véglegesen! Akit megragadott az a megbocsátás, az a jóság, az a szolgáló szeretet, amellyel Jézus Krisztus feléje fordult, s ez a szeretet égeti és legyőzi, annak egyszerre nem messziről jövő útmutatás, hanem belülről feltörő hajtóerő Pál apostol ígéje: *»Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a rosszat a jóval.«* (Róm 12,21)”

Evangélikus Lelkésznevelő Intézet, Budapest, 1952. január 27.

„A jelen feladatai közül az igehirdetés a legfontosabb. Ezt is Jézus szavából olvasom ki. Mert a vetés és aratás a missziói igehirdetés képe itt. Az igehirdetésünk által megy végbe a Jézus Krisztusban

való hitre jutás, a hitben való megújulás, az örök élet kezdete itt a földön. Ezért az igehirdetés a legnagyobb feladatunk, e téren vannak a legnagyobb hiányaink, és ez okozza a legnagyobb gyötrelmeinket lelkeszi pályánkon. Az egyház, a gyülekezet számára döntő pillanat az igehirdetés elhangzása. »Az arató begyűjti a termést az örök életre« – ez megy végbe az igehirdetésben. Transzcendens esemény történik az igehirdetés által itt a földön.”

Elhangzott az 1955-ben és 1956-ban végzett teológiai hallgatók találkozóján, 1956. augusztus 20-án.

„Az Újszövetségben van egy szó, a *kairosz*, amely az alkalmas időre, az Istentől rendelt, általa tartalommal telített időszakra vonatkozik: »*kihasználva az alkalmas időt*« (Ef 5,16), »*a kedvező alkalmakat jól használjátok fel*« (Kol 4,5). Az 1945. év után ilyen volt az evangélikus lelki ébredés: evangélizációk gyülekezetekben, konferenciák Gyenesdiáson és másutt. Magam mint dunántúli egyházkerületi missziói lelkész nyaranként több konferenciát vezettem, diáklányok, gyermek-bibliaköri vezetők, pedagógusok és még néhány más réteg konferenciáin szolgáltam egy-egy hétig. Ez a *kairosz* már a kommunista uralom alatt adatott egyházunknak, hogy minél többen feltöltekezzenek a rákövetkező sivatagi évtizedekre. »*A szél arra fúj, amerre akar; hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hova megy*« – olvassuk János evangéliuma elején (3,8). Hiába nyit kapukat előttünk a történelmi jelen, ha Isten Lelke nem hullatja lelkünkbe az élő igét, akkor nem következik el a kedvező alkalom. Az egyház jövőjéért – és a jelenéért is – ebbe foglaljuk imádáságunkat: Jövel, Szentlélek Úristen!”

(?) 1977. február 4.

IV. JÖVENDŐ LELKÉSZEK LELKÉSZE

„Mások lelkésze majd csak az lehet, akinek magának is volt lelkipásztora. A fiatal lélek különösen is szomjazik arra, hogy tudjon maga mellett kezet, amelyből biztatás, tanács, szeretet, vezetés árad. Életem legáldottabb lelkipásztora diákkorom lelkésze volt, s nem véletlen, hogy éppen tőle kaptam a legdöntőbb indításokat a lelkeszi szolgálat irányában is. A fiatalok igazi lelki pásztorlásába mindig vegyül az idősebb barát meleg közvetlenségéből. Csak akkor lesz az ifjú számára a lelkésze lelkipásztor, ha úgy tud reá tekinteni, mint idősebb barátjára. A barátság a fiatalok egyik legnagyobb élménye, és az ifjúság lelkipásztorának kapnia kell felülről Jézus Lelkéből, aki így nevezte tanítványait: *»ti barátaim vagytok«* (Jn 15,14). Kérem az Istentől, hogy a mostantól kezdve reám bízott fiatalok úgy lehessenek tanítványaim, hogy közben barátjuk lehessenek.”

28

Lelkipásztor, 1950. június, 196. o.

„Az eljövendő lelkesznemzedéknek arra van szüksége, hogy Jézus Krisztus személyes valósággá váljék az életükben. Ennek a világnak és az egyháznak meg arra van szüksége, hogy lelkeszükben valamit megláthassanak a Láthatatlanból.

Az én szolgálatomnak pedig arra van szüksége, hogy kedvesztés nélkül vállaltam a reám bízottakért egyenként a lelkipásztori küzdelmet és fájdalmat. Nem adathatik szentebb feladat nekem, a lelkipásztoruknak, mint ha a Szentlélek teremtő munkájának passzív

eszközeként vállalhatom újra meg újra a szülés alázatos, fájdalmas, de drága hivatását. És nem adathatik nagyobb jutalmam, mint ha úgy tekinthetek rájuk, mint az apostol a galáciabeliekre: »Gyermekeim!«

Lelkipásztor, 1950. június, 197. o.

„Úgy akarom a teológus ifúság egységét szolgálni, hogy nem akarom elmosni a különbségeket, nem akarom egyiket sem privilegizálni, hanem csendesén segíteni, hogy a különbségek harmonikusan szolgálják a közösség egészének életét, egymás töredék látásának tisztulását és egy olyan lelkésznevezeték felnövelését, amely sokféleségében egységes. Ugyanakkor a lelkipásztornak állandóan vigyázni kell arra, hogy amit a különbségekben nem a Szentlélektől kapott, hanem emberi büntől vagy az evangélium meghamisításából való, azt Isten helyreigazító és gyógyító keze a testben egészségessé tehesse.”

Lelkipásztor, 1950. június, 198. o.

„A teológus közösség különböző színei egymás számára nagy áldássá válhatnak, mert a másik léte mindegyiket a maga egyoldalúságára, önmagában való elégtelenségére figyelmezteti, s megláttatja vele, hogy mindegyikünk vagy mindegyikünk csoportja csak egy rész az egésznek, és nem a rész, hanem az egész a Krisztus egész teste. Nem olyan evangélikus lelkészeknek kell kikerülniük lelkészképző intézetünkből, akik mind egyformák, hanem olyanoknak, akik mind egyenként Krisztus tagjai, s boldogan tudnak együttműködni, együtt érezni, egymástól kölcsönösen tanulni, egymás hiányait kipótolni az anyaszentegyház teljes, gazdag életének kibontakozására.”

Lelkipásztor, 1950. június, 198. o.

„Amint szolgálati naplót a napokban csendben végiglapozva gondolatban végigjártam..., egyszerre megéreztem sokfelé vivő egyházi vándorutam nagy értelmét mostani feladatom számára: *a jövőendő lelkésznevezeték nem lehet szűk horizontú!* Lehetnek közöttünk sokan, akik egész életüket valamelyik drága kis bogárhátú falu gyülekezetében élik majd, de onnan is látniuk kell az egyház egész látóhatárát:

együtt kell lélegezniük az egész egyházzal. Ha valamit megadna nekem az Isten abból, hogy a sokszor szűk papi horizont helyett messze látó ifjú lelkészeket tudnék nevelni, alázattal úgy venném, mint Isten eddigi vezetésének lassan érlelt gyümölcsét.

Tizenegy esztendő lelkési szolgálatomnak nagy tanulsága, amelyet szeretnék átadni az új nemzedéknek: Isten olyan úton vezetett, ahol kikerülhetetlenül két áramlat sodrába kerültem.

Az egyik áramlat az a teológiai megújódás, amely az utóbbi két évtizedben erjedésnek indult idehaza is egyházunkban... Egész lelkési szolgálatomra nézve döntő módon láttam meg, hogy az ige teológiája nélkül nem lehet egyetlen gyakorlati lelkipásztori kérdésben sem tájékozódni, és nem lehet egyetlen lelkési funkciót sem jól elvégezni.

A másik áramlat a magyarországi evangélikus egyház (lelki) ébredése volt. Fiatal diákkoromban Tahi vadregényes fennsíkján láttam a Lélek izzását, s lassanként egyre többet találkoztam vele egyházunk földjén. Ma is ott állhatok az egyház medrében hömpölygő, kezdődő lelki ébredés áldott hullámverésében csendes, szürke emberként... Nem tudok szabadulni attól a látástól, hogy igazi lelkipásztor nem lehet senki e sodráson kívül, csak *belül*. És e két áramlat sodrába *egyszerre* állított bele az Isten. Azért is tette bizonyára, hogy most az én fiatal teológus barátaimnak meg tudjam mondani világosan és határozottan: teológusok legyetek és maradjatok holtotokig a szó teljes értelmében, mert másképpen nem lehettek jó papok. És bizonyára azért állított bele Isten a kettős sodrásba, hogy meg tudjam nekik mondani: Ne féljete az ébredéstől! (...) Bizonyára azért tette velem az Isten, hogy most le tudjak velük ülni együttes imádságra a Biblia mellé, és hívni az igének és az imádságnak testvéri alkalmaira mindenkit, aki papnak készül.”

Lelkipásztor, 1950. június, 200–201. o.

„Van szolgálatom tömör foglatának harmadik hangsúlyos szava is: *jövendő* lelkészek lelkése. Hogy milyen lesz a jövő, az a holnap gondja. A jövő kutatását Isten nem engedi meg, a jövő gondja helyett a *ma* feladatát állítja elénk. A jövő jó papjai, ti, teológus ifjúság, akkor

lesztek, ha mertek a mának papjai lenni. Ezzel a mondattal szeretném széttörni a lelkészi hivatásra készülés minden elefántcsonttornyát. Teológus valóban ne politizáljon, de ne féljen belenézni a politikai élet arcába. Irtózatossá arányú forradalmat lát szemünk kibontakozni, amelyben régiek zuhannak, új születik. Társadalmi, gazdasági és kulturális téren óriási változás folyamatában élünk, amely senkinek az életét nem hagyja érintetlenül. A papokét sem, de még kevésbé a híveinkét... Nekünk ebben a fordulatban is, sokszor zúgó fejjel is és elálló lélegzettel is, meg kell találnunk az örök evangélium mai hangját. Ezt próbáltam keresni a legutóbbi években, amikor írásban vagy szóban erről szólnom adatott, vállalva a félreértést és a meg nem értést mind a két oldalról: »E világban, de nem e világból« feszültsége alatt gyötrődik mindenkor az egyház, s aki ezt a gyötrő feszültséget fel akarja oldani bármelyik feltétel elhagyásával, az egyház igazi megbízatását tagadja meg. Nem nevelhetek bekötött szemű teológusokat... Ha volnának teológusok, akik homokba dugnák a fejüket, szeretném kirántani onnan őket.”

Lelkipásztor, 1950. június, 201. o.

„Kiknek van a teológián helyük? Ez a kérdés nemcsak azt a tíz-húsz, legfeljebb talán huszonöt ifjút érdekli, akik most adják be a mai számunkban is közzétett hirdetményre felvételi kérésüket, hanem szüleiknek, barátaiknak, gyülekezetüknek, sőt egész egyházunknak komoly kérdése. Mert a teológiára lépők kiválogatódása száz és száz máshová induló közül olyan fontos egyházi esemény, amelynél Isten Szentlelkének erőteljes munkájáért köszönetet kell ezekben a hetekben egyházunk hívő népének, sőt sokaknak egyházunk hívő tagjai közül a Szentlélek eszközeivé kell válniuk az illetők mellett.

A lelkésznek mind a mai napig kijáró megbecsülése mellett is világosan kell látnia saját szerepét és jelentőségének szürkülését az új társadalomban.

Aki ma lelkésznek készül, nem ábrándozhat azon, hogy fehér ámbituson csendesesen pipázgatva tarokkdélutánok tölti ki életének derekát, nem számíthat kormány-főtanácsosi címre és törvényhatósági

tagságra, hanem csak arra gondolhat: Jézus küldötteinek egyszerű sorsa lesz az enyém, nem több! Azok jöjjenek a teológiára, akik minden ellenérzés nélkül vállalják ezt a helyüket a körülöttünk kialakuló világban, alázatosan és csendesen.

De nehogy valaki hamis pátoszból, emberi lelkesedésből jöjjön. *Azok jöjjenek, akik hiszik, hogy nem maguktól jönnek.*

Mert ez a döntő kérdés: ki akarja, hogy én pap legyek? Szüleim annak szántak gyermekkoromtól? A döntő csak az lehet, hogy Isten a lelkészi pályán jelölte ki az én helyemet.

Ehhez a látáshoz elsegíthet Bibliámon és imádságaimon keresztül lelkipásztorom, de bárki más szavain át is az élő Isten. Az életemet körülvevő tényeket is felhasználhatja Isten, hogy kialakuljon ez a látásom. Akik e látásban bizonytalanok, kérdezzék meg az Istentől mellékük állított keresztyén testvéreket: szívesen lesznek-e levélben segítségükre az útkeresésben? De akiben ez a látás csak halványan is felgyulladt, járjon a végére az Isten segítségével! S ha a látás igaznak bizonyul, és a különböző akadályok elhárulnak, akkor nem kell tovább »tanácskozni testtel és vérrel«, mert »a testnek és a vérnek a tanácsa« – azaz ebben az esetben egyszerűen a kilátások emberi latolgatása, emberi felfogásból fakadó vélemények mérlegelése – értelmét veszti ott, ahol magasabbról adatik a tanács.”

Új Harangszó, 1950. július 2., 1. o.

„Az Egyetemes Presbitérium augusztus 14-én tartott ülése az Evangelikus Teológiai Akadémia tanárainak az egyetemes közgyűlés által történő megválasztásáig ideiglenes megbízást adott a tanszékek tanári munkájának végzésére a következőknek: az ószövetségi tanszéken dr. Pálfi Miklós, az újszövetségi tanszéken dr. Karner Károly, az egyetemes egyháztörténeti tanszéken dr. Wiczián Dezső, a magyar protestáns egyháztörténeti és egyházjogi tanszéken dr. Súlyom Jenő, a rendszeres teológiai tanszéken ifj. Pröhle Károly, a gyakorlati tanszéken Veöreös Imre, az általános vallástudományi tanszéken dr. Ferdinánd István.”

Jegyzőkönyv. Sopron, 1950. augusztus 16.

A lelkésznevelés – mint minden nevelés – lényegében funkcionális nevelés. Nem az egyedek, hanem a közösség nevel. Bármennyire is értékes hatások áradhatnak ki az egyéni nevelői szolgálatból, a döntő javarészt a közösség formáló ereje. Ennek két oldalról is megláttam a jelentőségét a teológusoknál. A teológust az egyház neveli. Otthoni és tanévi gyülekezetének élete, a papok, akikkel találkozik és akiket megfigyel, az egyházi megújulás, amelynek sodrába kerül vagy az egyházi élettelenység, amelynek iszapja húzza. Magyarországi evangélikus egyházunk megelevenedésének sok áldott jelét vettem észre teológusokon, viszont teológusok közönyében ismerős nemtörődömségre bukkantam: ugyanezzel találkoztam már kint az egyház életében, szolgatársak magatartásában. Amilyen az egyház, olyanok a teológusai. Amikor a teológus ifjúságnál öröndetes jelenségeket tapasztalunk, a megújuló egyház hullámveréséért adhatunk hálát, s amikor szomorú jelenségeket látunk teológusoknál, egyházi önvizsgálatot és papi önkritikát kell tartanunk.

A funkcionális nevelés döntő jelentősége azonban nemcsak az Evangélikus Lelkésznevelő Intézet falain kívül, hanem a falakon belül is érvényes, sőt elsősorban ott érvényes. A legnagyobb nevelő hatást maga a közösség gyakorolja: a szobatársak, a jó barátok, a csoportok, az évfolyamok, az egész ifjúság. Ezért lett szolgálatom számára az elmúlt évnek alapvető kérdésévé a teológus ifjúság közösségének kérdése és legnagyobb feladatává az ifjúság nevelőerejének mozgósítása.

Lelkésznevelő szolgálatom értelmét pedig egyre inkább abban látom, hogy a funkcionális nevelést segítsem elő az ifjúság egészében.”

Lelkipásztor, 1951. december, 527–528. o.

„Soraid így bennem átfogták a mát ifjúkorunkkal, azokkal az együtt töltött évekkal, melyek életem és pályám legszebb emlékeit idézik: a lelkésznevelő intézet.”

Dr. Fabiny Tibor teológiai professzornak
Budapestről, 1990. május 21-én írt levél részlete

„Úgy adódott, hogy 1991-ben tiszteletbeli doktorrá avatásomkor az egyházi vezetőség nevében Szabik Imre püspök köszöntött, és közvetlen szavakkal méltatta szolgálatomat. »Különösen emlékezetesek maradtak számomra az otthonórák« – mondotta többek között. Most a címjegyzék összeállításakor meglepődve veszem számba, hogy az Evangélikus Lelkésznevelő Intézetben két alkalommal, összesen négy tanéven át együttvéve több mint nyolcvan tanítványom volt, akiknek mint jövőző lelkészeknek lelkésze lehettem.”

1957-ben végzett tanítványainak Budapestről,

1996. március 1-jén írt levél részlete

V. GYÜLEKEZETI LELKÉSZ KECSKEMÉTEN

Az első esztendő Kecskeméten

„A kecskeméti gyülekezetnek eddig is voltak derék lelkipásztorai, akik hűségesen végezték munkájukat. Kiemelem közülük Sárkány Béla esperest, aki négy évtizeden át volt a gyülekezet hűséges lelkipásztora, 1907-től 1948-ig. Tekintsünk becsülettel az elődökre, visszafelé az előző századokon át 1556-ig, Kecskemét reformációjáig. Az utolsó két-három évtizedben is létezett gyülekezet, ez nem kis szó. Érkezésem után számos jel mutatta, hogy szomszédos gyülekezet várt Isten igéjére, az »élő vízre«.⁷

Egyházunk a II. világháború befejeződésével merőben új helyzetbe került. Régi társadalmi, politikai és gazdasági helyéről átkerült a szocializmus sodrában álló ország megváltozott viszonyai közé. Az új egyházi helyzet helyi kiérlelődése nemcsak az élő hit hiányának sokféle lelepleződését jelentette gyülekezetünkben, hanem egyre sürgetőbbé tette az új helyzet feladatainak megragadását. Nem »új« feladatok ezek. De Isten helyzetünkkel is kényszerít arra, hogy meg-
lássuk és teljesítsük. A feladatok a következők:

1. El kell indulni a gyülekezet után. Meg szeretnénk valósítani valamit a missziói parancs kezdetéből: *„Menjete el...”*

2. Tervszerűen kell dolgozni a gyülekezeti munkában. Meg kell tanulnunk a lehetőségeket felismerni és élni velük. A tervszerűséghez hozzátartozik a súlypontképzés, az »ütemtervezés«. A tervszerűségen

⁷ Arany homokon..., 8–9. o.

a merész »stratégiai« döntéseket is értem. Ez a tervszerűség persze kicsit mindig bizonytalan: az Isten óraütését figyeli, és nyilván sokszor el is hibázza. De azért talán mégsem mindig hibázik.

3. Hinni kell abban, hogy a gyülekezet meg tud élni. Egyházi peszsimizmus helyett a reménység levegőjében kezdtem hozzá szolgálatomhoz. A hitnek van anyagi vonatkozása is. Az 1953. év második fele megmutatta, hogy ez a kicsiny gyülekezet is meg tud élni, ha megmozdul az áldozatkészség lelke.”

A Kecskeméti Evangélikus Egyházközség
1954. február 14-i jegyzőkönyve 2. pontjának melléklete

A szürke szószerék

„Amikor ez év (1953) elején először láttam belülről a templomot, a szószerék nekem sem ragadta meg figyelmemet. Így mutatták be: az új padokhoz nem illik a régimódi szószerék. Pár héttel ezután történt, hogy a szürke szószerék egyik pillanatról a másikra templomunk legkedvesebb darabjává vált számomra. A gyülekezet történetének tanulmányozása közben jöttem rá, hogy ez a szószerék templomunk egyetlen darabja, mely a régi imaházból való, melynek helyére épült kilencven évvel ezelőtt a templom. Ez a szószerék köt össze bennünket a múlt század eleji elődeinkkel, az első kecskeméti imaházzal. Kecskemét minden evangélikus lelkésze erről a szószerékről prédikált. Láncszem, hid, mely összeköt bennünket a régiekkel.

36

A szószerék templomunk legdöntőbb része. Itt szól az Isten, itt tör előre az evangélium. A szürke szószeréken Isten nagy csatája megy végbe – a szívünkért. A szürke szószeréknek különös alakja van. Kehely alakú! Az úrvacsorai kehelyre emlékeztet... Mintha láthatatlan kéz tartaná, hatalmas kéz fogja a kelyhet. Az lehet közös reménységünk, hogy a szószeréket Isten tartja. Néha felemeli, máskor leejti. De tartja.”

Arany homokon..., 31–32. o.

Őrállói szolgálat

„Gyülekezetünk önként vállalkozó tagjai az 1953. év második felében a részükre jutó körzetben az evangélikus híveket rendszeresen felkeresték. Erre a szolgálatukra a július 19-i istentiszteleten küldettek ki kézzel és imádsággal. Munkájuk lelki és anyagi részre oszlott. A kettő összekapcsolása jónak bizonyult, hiszen Isten országának földi szükségletei nem kicsinyelhetők le, és nem választhatók el rajongó módon a hit munkálásától. Az őrállók ilyen feladatokat végeztek: a gyülekezet tagjainak számbavétele; élethelyzetük és egyházhoz való viszonyuk felderítése, új evangélikusok felfedezése; mozgósítás egyes alkalmakra, mint például gyülekezeti nap, gyermekmunka stb., a családlátogató hét megszervezése; öregek és betegek karácsonyi úrvacsoravételének megszervezése, karácsonyi szeretetszolgálatunk előkészítése, ezenkívül a havi megajánlások rendszeres összegyűjtése.

Isten különös ajándékának érzem számomra, hogy kecskeméti szolgálatom első hónapjainak végén ez a munka megindulhatott. Az őrállók nélkül béna és tapogató lenne szolgálatom. Ők voltak az én messzire nyúló pásztori kezem, szemem, fülem és szám.”

Az 1954. február 14-i közgyűlés jegyzőkönyve

2. pontjának melléklete

Három pecsét gyülekezete

„A gyülekezeti pecsét nemcsak hitelesítésre, hanem hitvallásra is szolgál. Kifejezője a gyülekezet hitének az adott helyi körülmények között. Az első pecsét a gyülekezet megalakulásának idejéből származik. Izsák feláldozásának jelenetét ábrázolja »Az Úr gondot visel« felirattal. A kecskeméti gyülekezet megalakulása utáni években kétszer is hatalmas tűzvész rendítette meg a hívek anyagi teherbíró képességét, s egyébként is sok nehézséggel kellett megküzdenie a

kicsiny kecskeméti evangélikusságnak gyülekezeti léte érdekében. Ez a pecsét kifejezi: Isten megőrzi a gyülekezetét, amint Ábrahám egyetlen fiát, az Isten népe jövőjének hordozóját.

A második pecsét a múlt század [a 19. század] közepe körül vagy második felében készülhetett. Két összefonódó kezet ábrázol, ezzel a felirattal: »Szeretet a vallás alapja«. Az akkori korszellemnek megfelelően az egyházat emberi társulásnak véli, és az emberi szeretetet véli a vallás alapvető tényezőjének. Pedig az egyház *Isten* műve, a keresztyén hitben és életben a döntő tény, megrendíthetetlen alap az Isten szeretete. Ez a második pecsét, melyet egészen a legutóbbi időkig használt a gyülekezet. Emlékeztessen a maga negatívumával arra, hogy ma már másképpen látjuk az egyházat és a keresztyén vallást, Isten újra felragyogtatta régi evangéliumát egyházunkban. Ezért is határozta el az egyházközség tanácsa másfél éve új pecsét készítését.

A harmadik pecsét most készült el. Középpontjában Krisztus monogramja, pásztorbotot formálva, körülötte kis keresztek. A gyülekezet középpontja Krisztus, aki pásztorként gondozza nyáját, ezért nagy hangsúly esik a gyülekezet életében a pásztori szolgálatra. A kicsiny keresztek a sok szórványunkat jelzik, mindegyik szórványnak Krisztus keresztje körül csoportosuló kis gyülekezetnek kell lennie, ugyanakkor kifejeződik a pecsét rajzában az egész gyülekezet összetartozása, a szórványokért való felelőssége is.

Az 1955. január 29-i presbiteri ülés jegyzőkönyvének 2. pontja

Kecskemét reformációja

„Kecskemét reformációját kód takarja... mégis tény, ma is meglévő, 1564-ből való okirat mutatja. Ebből nyilvánvaló: a város egyetlen régi katolikus kőtemplomát (a mai Barátok templomának akkor már létezett mellékhajóját) – a katolikusokkal felváltva – használták a »Luther-körösrtyénök«, ahogyan az irat a reformáció híveit nevezi. A város főbírája szintén a reformáció követői sorába tartozott.

A múlt kódébe vész az is, hogy miért csak 1792-ben jöhetett létre újra evangélikus gyülekezet a városban.”

Arany homokon..., 72–76. o.

Közegyházi szolgálatok időszaka

„Lehetnek idők, amikor egy gyülekezetnek saját érdeke ellenére meg kell hoznia a közegyház szolgálatának áldozatát. Ez történt a kecskeméti gyülekezettel is. Lelkészenek szolgálatát a közegyház oly mértékben igényelte, hogy az a gyülekezet szolgálatának rovására ment.

Ez a közegyházi időszakom (1957) több tanulással szolgál kecskeméti vonatkozásban:

1. Nyilvánvalóvá lett számomra, hogy milyen kedves nekem ez a gyülekezet és a gyülekezeti lelkeszi szolgálat. A kecskeméti szolgálatomnak közel öt esztendeje maradandó szálakat szőtt bennem, amelyek ide kötik szívemet.

2. Nyilvánvalóvá lett előttem közegyházi időszakom közben a kecskeméti gyülekezet hűséges szeretete is. Jólesett újra meg újra hallanom, hogy még így is – redukált helybeli szolgálati lehetőséggel – szívesebben veszik kecskeméti híveink, ha maradok lelkeszüknek.

3. Közegyházi szolgálatom időszaka azonban szomorú kecskeméti tapasztalatot is hozott. Ez a gyülekezet nagyon hozzá van nőve lelkipásztorának személyes szolgálatához. Például a pénteki bibliaórák zsugorodása fájdalmas jelenség volt. S ha emberi érzéseimnek jól is esik, hogy a bibliaórák újbóli átvétele után azonnal jelentkezett a létszámemelkedés, tárgyilagosan mégis azt kell mondanom, hogy az igével való életet nem szabad személyhez kötni.

4. Nyilvánvalóvá vált, hogy a mi gyülekezetünk állandó mozgásra szorul. A gyülekezet élete csak úgy megy jól, ha a toborzás nem szűnik meg, s különböző munkaágakban állandóan nagy erőfeszítéssel dolgozik a lelkesze. Van ebben jó is: a lelkesz itt csak állandó erőbevetéssel, permanens erőfeszítéssel boldogulhat gyülekezetével.

De van benne rossz is: meglehetősen hiányzik a gyülekezet belső spontán sodró ereje.

Lelkészi jelentés az 1957. évről
Az 1958. február 23-i közgyűlés jegyzőkönyvének
2. számú melléklete

Búcsúszó a kecskeméti gyülekezettől

„Öt esztendő egy gyülekezet életében nagyon kevés idő. Éppen akkor, amikor kibontakozhatna és tovább épülhetne az első esztendők kezdeti munkája, elvész, mert átadhatatlan az utódnak a hívek személyes megismerése és a munkaterületen szerzett jártasság. Volt-e hát értelme, hogy itt voltam ebben a gyülekezetben öt futó esztendeig?

Tudom, hogy erre a kérdésre a döntő felelet: az Isten kikutathatatlan, meg nem fejthető akarata. Az ő végzésének értelme van akkor is, ha azt mi nem látjuk. Előttem pedig nem kétséges, hogy az ő akaratából kerültem ide, és az Úr akaratából távozom. De mégis szeretném felmérni a kérdést lelkipásztori szemmel...

Én miért voltam itt öt év röpke tartamára? Keresem a feleletet, hogy átadhassam nektek lelki hagyatékomat.

1. *Isten országos egyházi tervének egy darabja voltam.* Ez világosodik meg először előttem. Amikor ide kerültem 1953-ban, jó néhány központi egyházi munkában álló lelkész került ki velem együtt vidékre és gyülekezetbe. Nem jószántunkból, hanem az akkori egyházi helyzet kényszerűségéből. Az emberi kényszer mögött azonban ott rejtett Isten szándéka. És most neki adok hálát, hogy ezt örömmel tudtam vállalni és jókedvvel teljesíteni. Isten nekem ennek a kicsiny, szétszórt szórványgyülekezetnek a szolgálatában annyi örömet adott, amelyet sohasem tudok elfelejteni. Úgy érzem, nekem volt elsősorban jó, hogy itt lehettem.

2. *A kecskeméti gyülekezetnek a jövőjét munkálhattam.* A kecske-

méti gyülekezetnek szép és nagy a múltja. De amikor idekerültem, a gyülekezetnek éppen a jövője volt kérdéses. Szétesett állapotban volt a gyülekezet gyermekserege és ifjúsága, beszűkült a gyülekezeti élet, ugyanakkor pedig a régi tőkés tulajdonok elvesztésével teljesen bizonytalannak látszott a gyülekezet anyagi bázisa. Feleségemmel végzett szolgálatomnak az volt az értelme, hogy összeszedtük a gyülekezet gyermekeit, és neveltük őket az újonnan bevezetett gyermekalkalmakon... Öt év alatt százhárom konfirmandust állítottunk az oltár elé... megteremtettük a gyülekezeti ifjúság hűséges törzsét... az őrállók beállításával összefogtuk a felnőtt gyülekezetet, az önkéntes anyagi áldozatkészségnek olyan forrásait nyitottuk meg, amelyek a gyülekezet életének saját erőből való fenntartását biztosítják... Ennek az öt esztendőnek sokféle erőfeszítése olyan lökés akart lenni, amely a gyülekezet jövőjét segíti és formálja.

3. *A szórványok felemeléséért voltam itt.* A kecskeméti gyülekezet óriási kiterjedésű szórványterületének személyes felkutatása, a megelőző négygyel szemben tizennégy szórvány-istentiszteleti gócpont felállítása, ugyanakkor pedig az anyaggyülekezet előtt a szórványok jelentőségének felismertetése s a velük való összeforrás megindítása – mind beletartoztak abba a feladatsorba, amelyért itt kellett lennem és szolgálnom.

4. *A kecskeméti gyülekezet belekerült egyházunk széles érdeklődésének körébe.* Az elmúlt öt esztendőben egyházunknak szinte majdnem valamennyi kiemelkedő evangéliumhirdetője megfordult itt. Szíves örömmel jöttek, pedig tudták, hogy egy kicsiny gyülekezet vár rájuk. A személyi kapcsolattól függetlenül azok a munkamódszerek és megoldások is, amelyekkel a kecskeméti gyülekezet utolsó öt esztendejében megpróbálkoztunk, többfelé felkeltették az érdeklődést.

Azért soroltam el most ezeket előttetek, hogy a lelketekre helyezem búcsúzóul azt a négyes örökséget, amit az öt év és rajta keresztül az élő Isten rátok bízott: 1. Isten ezt a félreeső egyházi területet meg akarja eleveníteni. 2. Vigyék tovább a gyülekezet jövőjét építő lö-

kést. 3. Szeressétek és gondozzátok a szórványokat. 4. Maradjatok méltók arra a megbecsülésre, amelyet a kecskeméti gyülekezet neve egyházunkban sokfelé kivált.

Elhangzott az egyházközség 1958. május 11-én tartott díszközgyűlésén, a közgyűlési jegyzőkönyv 2. pontjának melléklete (részletek)

VI. GYÜLEKEZETI LELKÉSZ BUDAPEST-KÖBÁNYÁN

Válogatás lelkészi jelentésekből (részletek)

Az 1958. esztendő

A gyülekezet arcvonásai

„1. A kőbányai gyülekezetre jellemző a *családiasság*. Akik ide járnak, otthonuknak tekintik a gyülekezeti alkalmakat, meleg légkörben fognak kezét és beszélgetnek egymással. Ez rendkívül örömdetes és nagy dolog, főleg figyelemreméltó egy nagyvárosi gyülekezetben.

A családiasság vonásával együtt jár az *árnyoldal veszedelme* is, s erre vigyázni kell. Azoknak, akiknek otthonuk a gyülekezet, soha nem szabad kisajátítani a maguk számára, mintha értük volna a gyülekezet, és ők lennének a gyülekezet. Sőt inkább azt kellene érezniük, hogy hiányoznak mások, s ezekért a távol állókért kellene mindent megtenni. Nem mi vagyunk a fontosak, akik már itt vagyunk a gyülekezetben, hanem azok, akik ide tartoznak ugyan, de még nem találtak itt lelki otthonra.

2. Másik szép vonása a kőbányai gyülekezetnek a *hagyomány-tisztelet*. Pedig fiatal gyülekezet... A gyülekezeti életben kialakult szokásokhoz hűségesen ragaszkodnak. Az egyház életében mindig nagy hajtóereje volt a múlt örökségének.

A hagyomány tisztelése szép vonásának is lehet azonban *negatív oldala*, s ezt is jó szemünk elé idézni. Az »így szoktuk« mondás sohasem lehet helyes és szükséges változtatások megakadályozójává, új feladatok kerékkötőjévé.

3. Harmadik kedvező vonása gyülekezetünknek a *munkakészség*. Szép számú azoknak köre, akik segítenek a gyülekezeti élet hordozá-

sában. Örömmel szoktam mondogatni, hogy ebben a gyülekezetben minden magától megy, mert minden tennivalónak akad gazdája.

De nem hagyhatom említés nélkül ennek a szép tulajdonságnak *hátrányos oldalát*: az érzékenységet. Szeretném hinni, hogy mindnyájunknak legfontosabb az ügy, Krisztus ügye, amiért a gyülekezet dolgozik.

Maradjon meg és növekedjék a kőbányai gyülekezetben a családiaság, a hagyománytisztelet, a munkakészség, de ugyanakkor forduljunk sok szeretettel a távol állók felé, legyünk készek minden jó újra, és az ügyszeretet emelkedjék személyi szempontok fölé.”

Levél Kőbányára..., 23–24. o.

Az 1963. esztendő

„Engedjék meg, hogy csak három tényt emeljek ki az elmúlt évből.

1. *A hűség tényét.* Gyülekezetünknek is, mint minden gyülekezetnek, három köre van. A legszűkebb kör az állandó résztvevőké, akik a gyülekezeti életnek folyamatos jelenlevői. Ide tartoznak a vasárnapi istentiszteleteink és hétköznapi bibliaóráink tagjai, egyúttal szeretetvendégségeink résztvevői. Ők – legalábbis arcról – egymás között is személy szerint ismerősek. Tágabb kör a nagyünnepi és alkalmi résztvevőink, akik csupán rendszeres adakozásukkal tartják a gyülekezettel az állandó kapcsolatot. Végül a legtágabb kör azokból tevődik össze, akik gyülekezeti életünkben nem vesznek részt, de egyházközségünk nyilvántartott tagjai, s közülük jelentős százalék adakozik is az egyháznak.

2. *A reménység tényét.* Az elmúlt évben huszonkét keresztelezés történt. Ez a szám a megelőző évhez képest szép emelkedés. Bármennyire tudjuk, hogy a keresztelesek száma a természetes népszaporulat hullámszáásával is összefügg, mégis örömmel vesszük számba az e tényben megnyilvánuló egyházszeretet és azt a sokszor nagyon bizonytalan, de a szülők szívében ott élő sejtést, hogy gyermekük életét Isten áldása nélkül nem tudják elképzelni. Mi, a gyülekezet pedig úgy tekintünk ezekre a kis csecsemőkre, mint az egyház jövőjére.

3. *Az adakozás tényét.* Gyülekezetünkben sokan hordozták a szolgálat kisebb-nagyobb terhét; hisszük, hogy a szolgálat visszahulló örömeivel és az evangélium ügyének előremenetelére.”

Levél Kőbányára..., 29. o.

Az 1965. esztendő

„Bölcsőtől a koporsóig kíséri az egyház szolgálata az emberi életet. Legyen áldott Isten mindazért az áldásért, amelyet a bölcsőtől a koporsóig futó emberi élet egy esztendejében e gyülekezet munkáján át sokaknak adott! Fáj a szívünk azokért, akik ezekből az áldásokból kivonták magukat. Nem az egyházat, még kevésbé az Istent rövidítették meg, hanem magukat és gyermekeiket. Szeretném, ha minden egyes gyülekezeti tagunk ezzel a lélekkel tekintene vissza az elmúlt gyülekezeti esztendőnkre, ne bántsanak minket a kicsi számok, hiszen minden egyes szám mögött ugyanannyi emberi élet húzódik meg örömeivel és szomorúságaival, feladataival és küzdelmeivel, sorsával és reménységével. Csak heten voltunk? – mondta valaki egy alkalommal. Hét élet! – válaszoltam rá. Legyen végre drága nekünk az egyetlenegy, amint Jézusnak az volt, s kerüljünk ki végre a kis számok bánatából a gyülekezeti élet minden egyes mutatószámának örvendező szemlélésére!

...mindenki, aki hűségesen jár istentiszteleteinkre, érezze magát tiszteletbeli őrállónak. Az otthona környékén lakó evangélikusokat, a munkahelyén ismert híveinket tekintse kis őrállói körzetének: vigye el hozzájuk hívogatásunkat egy-egy gyülekezeti alkalomra, a szeretetvendégségekre, gyermek-bibliaórára, a konfirmációi előkészítő kezdetére, sőt istentiszteleteinkre. És számoljon be róluk a lelkésznek vagy a lelkész feleségének adandó alkalommal. Ha valaki tudva a gyülekezeti életünk egy-egy alkalmáról, mégsem jön el, rajta a felelősség, hogy megfosztotta magát valamitől, ami hasznos és jó lett volna az életére nézve. De ha valaki azért nem jön, vagy gyermekét azért nem küldi el, mert *nem tudott* a gyülekezeti rendezvényről, a felelősség

rajtunk van: a gyülekezet munkásain és hűségesei aktív tagjain. Érezze magát minden buzgó hívünk a gyülekezet követének szomszédai, rokonsága, ismerősei és munkatársai körében!”

Levél Kőbányára..., 35. o.

Az 1966. esztendő

„A visszatekintő reflektorfény irányozódjék először az öregek hűségére. Az egyházhoz méltatlan szemléletmódnak tartom, amikor úton-útfélen hallani az idős gyülekezeti tagok buzgóságával kapcsolatban, akár templomjárásról vagy áldozatkészségről van szó, ezt a megjegyzést: »csak öregek«. E helyett a rosszul hangzó és helytelen »csak« szócska helyett így akarom emlegetni őket: »hűséges öregek!« Tudom jól, hogy az ifúság a jövő az egyházban is, ahogy szokták mondani. De az öregek megbecsüléséhez hozzátartozik az egyházban, hogy gyülekezeti jelentőségüket és egyházi hűségüket ne lássuk el a »csak« lekicsinylő előjelével. Az sem helyes, ha családokban vagy általában az életben úgy néznek rájuk, mint már keveset számító, használhatatlan emberekre. De az egyházban kétszeresen helytelen lenne ilyen szemléletmód. Igazságtalan lenne, hiszen a gyülekezetekben mindenütt ők a törzstagok, akik elől járnak a kegyességben és az áldozatkészségben. De Istenhez is méltatlan lenne a hívő seregek lekicsinylése az egyház életében, mert Isten szeretetének a sugara különös melegséggel csillan meg az ősz hajfürtökön. »Vénségeitekig ugyanaz maradok, ősz korotokig én hordozlak!« (Ézs 46,4) – mondja Isten a Szentírásban. Legyenek áldottak gyülekezeteink öregjei, akik életük alkonyát Isten közelségében, a templom sugárkörében töltik. Vegyenek sok örömet, békeséget, reménységet Isten hirdetett ígéből. S érezzék meg az ő egyházhűségüknek, templomjárásuknak és kevésből való nagy áldozatkészségüknek rendkívüli jelentőségét a gyülekezet életében!”

Levél Kőbányára..., 34. o.

Az 1967. esztendő

„Tíz évre visszatekintve mondhatom bibliai szóval: reménységünk nem szégyenült meg. Csak jól értsük a reménység szavát! A keresztén hitből fakadó remény nem optimizmus, derűlátás. A keresztény reménynek éppen abban van az ereje, hogy elviseli a kudarcot, a veszteséget, nem törik meg a szomorú tapasztalatok. A bajokat, hiányokat, nehézségeket nem takarja le, hanem nagyon is éles realizmussal, valóságslátással észleli. Gyülekezeti reménységünk nem szégyenült meg az elmúlt évtizedben, noha valóban fogytunk és anyagilag is küszködünk... A reménységnek éppen az a jelentősége, hogy tud dacolni az elkésérítő tényekkel. Nem lehet reménységről beszélni ott, ahol minden ragyogóan sikerül és nagyszerűen ível felfelé. Ekkor nem kell remény! A remény természetéhez tartozik, hogy a nehéz helyzeteket szövi át, éppen ezért reménység.”

Levél Kőbányára..., 36. o.

Az 1971. esztendő

„A harmincas években figyeltek fel a hazai evangélikus egyházban a szórványok jelentőségére. Arra a tényre, hogy a magyarországi evangélikusok közül minden negyedik templomtól, gyülekezettől távol, más vallásúak között él. Akkor indult meg a szórványmunka. Én magam segédlelkéshi szolgálatom első esztendejében, 1939-ben Körmen dtől Szentgotthárdig és Vasvárig jártam fél megyényi missziói területemet, vonaton, kerékpáron, gyalog, s kóstoltam a szórványmunka szépségét. Ezt folytattam jóval később a kecskeméti gyülekezetem 60 km-es átmérőjű körében, alföldi tájon, tanyák között. De a szórványnak ezt a régebbi jelentőségét csak kiindulásnak szántam most, hogy rámutassak e szó jelentésének változására és kibővülésére.

Ma (világviszonylatban) közkeletűvé lett a szórvány fogalma az egyházakban, és pedig már nem pusztán az anyagyülekezettől távol

lakó néhány egyháztág csoportját jelöli, hanem az egyház, a kereszténység életformáját a mai világban és a jövőben. Ezt a megjelölést nem a mi egyházi körülményeink között kezdték alkalmazni, ahol az evangélikusság még a háború előtt is a lakosságnak csak 4%-át alkotta. Világviszonylatban jelentkezett a »szórvány« megjelölés. Még a kereszténység legnagyobb vallásfelekezetének, a római katolikus egyháznak a hittudósai is használják saját egyházi helyzetükre a jelenben és a jövőre nézve.

A keresztény egyház a mi időnkben – bárhol él is a földön – *szórvány*, azaz szétszórta élő kisebbség. Hívó tagjai szét vannak szórva a szekularizált, elvilágiasodott társadalomban.”

Levél Kőbányára..., 42–43. o.

Az 1973–74. esztendő

Búcsú Vajda Péter utcai harangunktól

„Az egyházban még az elmúló dolgok is beleépülnek a jövőbe. A Vajda Péter utcai harangunk Boldogkőváralján, a Szerencs és Hidasnémeti között fekvő távoli faluban, úgy képzelem, hogy erdős hegyek háttérébe simuló katolikus templomban fog tovább szólni. A plébános utolsó sorait idézem a harang ügyében folytatott levelezésünkből. »A harangon semmi változtatást nem eszközölök. Azon található felirat bennünket nem bánt. Továbbra is hirdesse ez a harang az új helyén is Isten dicsőségét, a békét, a keresztény vallások közeledését és egységét. Hiszen egy a hit, egy a keresztség, és ugyanaz a Krisztus váltott meg minden embert.«

Lám, a mi volt Vajda Péter utcai harangunk így fogja hirdetni ott az anyaszentegyház Krisztusban való egységét nemzedékeken át, hiszen arra emlékezni fognak később is az emberek: ez evangélikus harang volt! Mi pedig remélhetőleg hamarosan újra használatba vehető kőbányai harangunk kongásában fogjuk tovább hallani az egykori

tisztviselőtelepi, a Simor utcai (ma Vajda Péter utcai) harang szavát:
az egyházban még az elmúló dolgok is beleépülnek a jövőbe.”

1974. május 12.

Levél Kőbányára..., 46–47. o.

Az 1979. esztendő

„A felügyelői tiszt a magyar protestáns egyházakon kívül *ismeretlen jelenség* a világ kereszténységében. Sajátos hazai történeti alakulás hozta létre. A reformáció korában a reformáció hívévé lett főurak mint patrónusok, pártfogók örködték a területükön keletkezett lutheri vagy helvét irányú egyházak felett, védelmezték papjaikat és a templomokat. Nevük arany betűkkel íródott be egyházunk történetébe. Egy nevet közülük megemlítek: Nádasdy Ferenc. Törökverő hős, evangélikus patrónus. A 16. század végén védelmezte a reformáció hitét; több volt ő egyházkerületi felügyelőnél már akkor, amikor ezt az elnevezést és hivatalt egyházunk nem ismerte. A 17. században, a legerősebb egyházi elnyomásunk korában Isten a középnemesség soraiból támasztott olyan világi férfiakat, akik sokat kockáztatva, bátran védtek az evangélikus egyházat a korabeli Habsburg és katolikus támadásokkal szemben. 1735-ben már hivatalosan is felügyelőnek nevezték az öt egyházkerületben a szuperintendens – tehát püspök – mellé választott világi vezető férfit. Ugyanígy alakult ki az egyes gyülekezeteket védő patrónusokból az egyházközségi felügyelői tiszt.

A felügyelői tiszt tartalma *változott*, amikor megszűnt Magyarországon a protestáns egyházak elnyomása és üldözése. A kettős elnökség, tehát a papi és világi vezető az egyházi szervezet minden fókán hivatva volt tanúsítani, hogy a gyülekezetet, az egyházmegyét, az egyházkerületet, sőt újabban az országos egyházat is a papi és világi elem együtt kormányozza. Gyülekezeti vonatkozásban a lelkész és a melléje választott egyházközségi felügyelő közösen intézik az egyházközség kormányzását a gyülekezet presbitériumának a segítségével. Ez az

egész világon *csak* a magyar protestáns egyházakban meghonosodott alkotmányos rendszer – ha jól működik, ami mindig a személyeken fordul meg – többek között három előnnyel jár: 1. *védelmet* jelent az ellen, hogy az egyház „papok egyháza” legyen, 2. *lehetőséget* ad arra, hogy a lelkész a sajátos feladatát, az evangélium hirdetését és a lelkipásztori szolgálatot nyugodtan végezhesse, tehát a tulajdonképpeni papi hivatását teljesíthesse, mert segítséget kap a világi munkatársában a gyülekezet nem lelkészi jellegű ügyeinek a vitelére, 3. *kiegészíti egymást az egyházi és a világi tudás*, a teológia és a világi szakismeret.

Ma a felügyelő a gyülekezetnek *nem védelmet* ad, mint az elmúlt századokban, hanem *segítséget* a gyülekezet életének a folytatásához, ügyeinek a megoldásához. *Megváltozott tehát a felügyelői tiszttartalma, de maradt ugyanaz a feladat, segítő támasza legyen a gyülekezet életének!* Ehhez ma sem kell kevesebb hűség és áldozatosság, mint a régi patrónusokban volt.”

1979. május 28.

Levél Kőbányára..., 55–56. o.

Az 1982–83. esztendő

„Napjainkban megnőtt *a közösség jelentősége* az egyházban. Mindig is a keresztyén gyülekezet lényegéhez tartozott, hogy tagjai közösséget alkossanak. Már az első, a jeruzsálemi gyülekezet egyik alapvető vonását így jellemzi Az apostolok cselekedeteiről szóló újszövetségi könyv: *»kitartóan részt vettek... a közösségben«* (ApCsel 2,42). Ma azonban a gyülekezetnek ez a funkciója általános emberi igényt is kielégít, mert az emberek korunkban egyre magányosabbnak érzik magukat. Egyik legjelentősebb szociológusunk tavaly megjelent és most újra kiadott könyvében az életképes emberi közösségek krónikus hiányát állapítja meg az elmúlt három-négy évtized hazai társadalmában. Jelentős közösségi szerepet tulajdonít az egyházaknak is.

Az egyház *közösségi áldása* az istentiszteleten is tapasztalható, átélhető, de tudatosítás nélkül is hat. A templomba lépve olyan emberek

körébe kerülünk, akikkel összefűz a közös hit. Istennek ugyanazt a hangzó ígését hallgatjuk, azonos imádság állít Isten elé, az úrvacsorában a Krisztussal való közösség egymással is összekapcsol. Egyre nagyobb jelentősége van annak, hogy a gyülekezetben vannak alkalmak a közvetlen közösségre, amikor a közösség szűkebb körben, személytől személyig megvalósulhat. A mi gyülekezetünkben ilyen alkalma a közvetlen közösség lehetőségének a gyermek-bibliaóra, az ifjúsági bibliaóra, a szerdai gyülekezeti bibliaóra és a szenior bibliaóra. De ide vehetjük a szeretetvendégségeket is, amelyeken teázás közben a beszélgetési lehetőség szerves és kedvelt része az együttlétnek.

A gyülekezeti életben *a közösség megvalósítása feladatot* is tartogat. Érezzék meg azok, akik közénk jönnek – akár idegenként vagy most ideköltözöttként, ritkábban megjelenőként –, hogy a mellettük ülők, velük beszélgetők testvéri szeretettel fogadják őket, törődnek velük. Valamennyi aktív egyháztagunk feladata, felnőtteké és fiataloké, hogy otthonossá legyenek a gyülekezeti alkalmak mindenki számára. Legyen hála Istennek mindazért, ami ebből máris megtapasztalható nálunk, és legyen tudatos feladattá mindaz, ami e tekintetben hiány.

Levél Kőbányára..., 61–61. o.

VII. A GYÜLEKEZETI KÖZÖSSÉG ÉPÍTŐJE

„Az egyház új útja úttörőmunkát kíván tőlünk. Ott keresni meg az utat, ahol vezet a bozóton át. Ez kép nélkül azt jelenti: találgatást a munkamódszerekben! Nem szabad mereven ragaszkodni a gyülekezeti, egyházi élet megszokott alkalmaihoz, ahol ez nem lehetséges. Általános betegség: ha valamelyik munkánk akadályba ütközik, siránkozunk és magunkban szinte átkot mondunk, ahelyett, hogy mennénk tovább, előre az evangéliummal, ahol lehet, ahogyan lehet, más, új úton.”

Lelkipásztor, 1950. február, 44. o.

52

„Bárcsak szaporodna azoknak a gyülekezeteknek a száma, ahol vasárnaponként az istentisztelet előtt egybegyűlnek páran a lelkesi irodában könyörögni az igehirdetőért! Nincs egyházunknak nagyobb ügye és fontosabb feladata, mint Isten ígéjének hirdetése. Hát akkor miért hagyjuk magukra azokat, akik küszködnek, hogy Isten szava az ő emberi nyomorúságaikon, gyarlóságukon és bűneiken áttörve, a mindennapi élet nyelvén erőteljesen hangozzék?! A fájdalmas és felemelő jelentés Isten ígéjének a terjedéséről azért hangzott el, hogy az út mentén felsorakozzanak az imádkozók.”

Vallásos félóra a rádióban, 1950. március 26.

„Az egyház életében eljött a közösség ideje. Mindig is baj volt, amikor elfeledkeztünk arról, hogy az egyház, a gyülekezet – közösség. De ma

kemény leckékkel tanít, s valószínűleg egyre keményebb leckékkel fog Isten tanítani arra, hogy a gyülekezetnek közösséggé kell válnia. A közösség szót bibliai értelemben használom: a közösség nem egy szűk kis csoport a gyülekezeten belül, hanem a közösség a gyülekezet tagjait hitben és szeretetben összefűző kapcsolat ápolása. Vállalása annak a közösségnek, amelyet Isten Jézus Krisztus keresztyében megteremtett közöttünk, azok között, akikért meghalt. Éspedig ennek a közösségnek vállalása nemcsak a „hívökkel”, még kevésbé a csak saját kegyességi típusunk szerinti hívökkel, hanem a kallódókkal, a keresőkkel, Krisztus testének alvó, mozdulatlan tagjaival is. Vállalni kell a közösséget a gyülekezet tagjaival az értük való imádságban, felelősségben, az irántuk való megértésben, szeretetben, a nekik való szolgálatban.

Az egyház közösséggé válásának különösen két vonatkozásban van sürgető feladata számunkra:

1. a papi közösség megteremtése,
2. a gyülekezet közösségének megteremtése.”

Lelkipásztor, 1951. március–április, 142. o.

„A gyülekezet közösséggé válása tehát nemcsak az istentiszteleti és egyéb ige körüli összejövetelek számától, hanem a gyülekezet lelki ébredésétől is függ. A *viva vox evangelii* (az evangélium élő szava) alkalmait és az élő hitet semmiféle szervezés nem pótolhatja a gyülekezeti közösségteremtésében. Vannak, akik azt gondolják, hogy a jól szervezett, kézben tartott gyülekezet olyan közösség, amely erősen egybe van kovácsolva, s kibírja a vándorút nehézségeit. Roppant tévedés, amelyet e tévhitben élő lelkész testvéreink akkor vesznek majd észre, amikor gyülekezetük összetartó ereje, közösségi tudata erősebb teherpróbának lesz kitéve: gyülekezetek roppanhatnak össze száználmasan, amelyekben nincsenek elegendő számban komolyan hívő emberek. Mert ezek az emberek a malter a gyülekezet falának téglái között.”

Lelkipásztor, 1951. március–április, 143. o.

„Csak az élő keresztyének fogják összetartani a gyülekezetet, ők a gyülekezet közösségépítő és közösségalakító elemei.

Vannak a gyülekezeti életben olyan alkalmak, amelyek különösen alkalmasak, hogy a gyülekezetet közösséggé teremtsék... A három legfontosabbat emlitem.

Az egyik: *a gyülekezeti bibliakör*, ahol együtt beszélgetnek el az ígéről és együtt imádkoznak, különösen is áldott *közösségi* alkalma *a gyülekezetnek*. A közösség valósága itt fokozottan nyilvánvalóvá és gyakorlása közvetlenül lehetővé válik az igében, imádságban és szolgálatban való egybeforrás révén.

A másik közösségteremtő eszköz a *pásztori látogatás*, ha imádsággal, Isten színe előtt történik... Közösséggé egy gyülekezet nem lehet a lelkipásztori látogatás állandó folytatása nélkül.

A harmadik időszzerű gyülekezeti közösségteremtő lehetőség: *a család keresztyén közösségének munkálása*. A gyülekezet közössége a családok keresztyén közösségein épül fel.”

Lelkipásztor, 1951. március–április, 144. o.

„A konfirmáció jelentősége mérhetetlenül megnőtt... A konfirmációi előkészítésnek pásztori, nevelő oldalát kell egyre komolyabban venni, és semmiképpen sem elégedethetünk meg az oktatási anyag száraz elsajátításával. Olyan pásztori nevelésnek kell az órákon történnie, amelynek révén – az ige és az imádság ereje által – fiatal nemzedékünk belső felkészítést nyer a hívő, hitvalló és szolgáló életre a gyülekezetben.”

Lelkipásztor, 1952. február, 73. o.

„Az Egyházegyetem Ifjúsági Bizottsága tanulmányi konferenciájának indulásakor ezt a négyet szerettem volna szívetekre helyezni. Először: az ifjúsági munkára a missziói parancs sürget. Másodsor: diadalmaskodjék a gyülekezeti keret, de mentsük át bele a régi típusú ifjúsági munka értékeit, a mozgalmi jelleget, a fiatalos életformát, a laikusok döntő szolgálatát. Harmadszor: ne egyes és ne többes program, hanem széles körű igeközpontú program jellemezze gyülekezeti

ifjúsági munkánkat. És végül negyedszer: nem szervezet és nem nagy rendezések, hanem csendes, szerény szolgálat, a kis alkalmak keresése, ez a mi helyzetünk kívánalma...

Egyházunk ifjúsági munkájától ne várjuk, hogy folyamként hömpölygjön. Akinek ilyen nagyszabású ambíciói vannak, más vizekre evezzen. De az Isten éltető vize várja a kezeket, amelyek megássák a csatornákat egyházunk ifjúságához, hogy mindenüvé és mindig jusson egy pohár víz ebből a forrásból. Legyenek áldottak a kezek, amelyek ennek a konferenciának nyomán dolgozni fognak ezen egyházunkban!"

Lelkipásztor, 1957. október–november, 564. o.

„Nincs időszerűbb szó annál, hogy közösség. A mi korunkra különösen is jellemző a közösségi gondolat. Ebben a században felfokozódott a vágy az emberekben, hogy megfogják egymás kezét. De negatív oldalról is időszerű szó a közösség. Mert ez adja fel a legtöbb problémát az embereknek. Milyen sok a szétszakított család: tagjai vágyódnak közös otthon után! Milyen sok a házassági válság: harmónia és boldogság után sírnak benne férfiak és nők! És mennyire szétszakadt az emberiség: a népek kétségbeesve nézik, hogy ha nem találják meg a közös utat, mérhetetlen pusztulás sodrába kerülnek. Valóban nincs időszerűbb szó annál, hogy közösség!

De én most egy másféle szót szeretnék mondani nektek: egyház! Tudom jól, hogy ez a szó sokak számára méltán visszataszító. Főképpen azért, mert a papság jelenik meg előttük. Mi, papok pedig valóban nem rokonszenvesen képviseljük Urunk ügyét. De hála Istennek, az egyház többet jelent a klerikalizmusnál. Az egyház azok közösségét, láncolatát jelenti, akiket ezen a földön egybefűz a Jézus Krisztusban való hit, a tőle kapott szeretet és a bele vetett reménység. Ez a közösség a legkülönbözőbb embereket kapcsolja össze s teszi testvérekké. Volt valami jelképes abban a temetésben, amikor egy nemzetközi cirkusz dolgozóját temette evangélikus lelkész. Temetési igehirdetése közben vette észre, hogy az elhunyt társai nem értik beszédét. Ekkor minden mondatába beleszótt valahogy Jézus Krisztus nevét. És a

többféle anyanyelvű, sok hazájú társaságot egyszerre összefogta ez a drága név.

Jézus Krisztus nevének hirdetése így fűzi össze most is a benne hívó embereket, még ha nem is ismerik egymást. Karácsony ajándéka: emberek gyűrűje a bölcső körül. Szorosan egymás mellett állnak, pedig emberi tekintetben óriási különbségek választják el őket. Ide tartozunk mi is, akik hiszünk Jézus Krisztusban mint Megváltónkban. Az anyaszentegyház közösségében vagyunk.”

Vallásos félóra a rádióban, 1957. december 22.

„Nem kétséges, hogy az utolsó tíz év alatt – minden Isten iránti há-lára indító jel mellett is – egyházunk a fogyó egyház képét mutatja országos vonatkozásban. És én mégis reménységgel nézek az egyház jövője felé. Fel kell készülnünk a számbeli kisebbedésre, de ez magában még nem baj, az igazi keresztyénség mindig is kisebbség volt a világon, csak az a döntő, hogy azok, akik hozzá tartoznak, valóban ne megszokásból, hanem meggyőződésből legyenek egyháztagok. Az egyház kisebbedése annál inkább kötelez minőségi egyházi munkára.”
(?) 1959. március 1.

56

„A keresztyén testvéri közösség mintegy metszi az ember közösségeinek párhuzamos köreit. Itt már a közös hit kapcsol össze egymással. Így lehet keresztyén testvérré valamely családtagom, rokonom, munkatársam, távoli népek tagja. A szentek közössége túlnő az otthon és a haza határain, nem esik egybe azokkal. Többféle megvalósulása van: rokon érzelmű keresztyének kis köre, gyülekezet, egyházunk, az egész keresztyénség a földön. A lakóhelyemen a gyülekezeti kötelék ápolásának legjobb lehetősége a közös igehallgatás, imádság, ének, úrvacsoravétel, tehát az istentiszteleti közösség. Ehhez hozzátartozik az egymáson való segítség is a mindennapi életben. A keresztyének távolabbi, nagyobb közösségeibe a hírek és az imádság révén kapcsolódik a hívő...

Csak azt ne feledjük, hogy a keresztyének testvéri közössége nem versenytársa, hanem inkább segítője az emberi közösségeknek. Nem

kiemel a családból vagy a népből, hanem beleállít, megerősít abban. Ahogyan fordítva is: a hívő keresztyének körében, gyülekezetben, egyházban olyasmit kapunk és olyan feladatot végzünk, amit más emberi közösség nem pótolhat az életünkben. Lehetnek olyan magánosok, akiknek a keresztyén közösség lesz az otthonuk.”

János levelei, 48. o.

„Vannak az egyház életében olyan idők, amikor különösen nyilvánvalóvá válik, hogy Krisztus egyháza elsősorban a gyülekezetben valósul meg. Negyven évvel ezelőtt, amikor egyre szűkültek a szélesebb lehetőségek, jövőre tekintő szemünkben a gyülekezet került a központba mint a továbbélés be nem zárult ajtaja.

Lehet akármilyen kusza kép is, amelyet egyházunk jelene mutat, a legfontosabb ma sem az, ami »fent« vagy az egyházi közéletben történik. Mert az egyház a gyülekezetekben él!

Arra szeretném biztatni minden szolgatársamat, amikor aggódva szemléli egyházunk »elég siralmas helyzetét«, vesse bele magát a gyülekezeti szolgálatba, hirdesse az evangéliumot és nem mást, keresse fel a gazdasági helyzet és személyes sorsuk terhe alatt szorongó, kedvetlen híveit, s legyen biztos abban, hogy az egyház a gyülekezetekben él.”

Lelkipásztor, 1990. december

VIII. AZ ÍRÁSMAGYARÁZÓ

„A mi keresztény hitünk szerint a feltámadáskor valamilyen *teljesen új, nem földi testet nyerünk, és örök életünk nem a földi élet megszépített alakját veszi fel.* A feltámadottaknak ez a soha nem látott, még csak el sem képzelhető teste és a testet öltő élete nélkülözni fogja mindazt, ami a jelenlegi testünkkel és a földi világ anyagával együtt jár: bűnösséget, fájdalmat, mulandóságot, halált. A feltámadás nyomában hiánytalanul boldog élet következik.

Így most már elveszítik értelmüket az olyan kérdések, amelyek foglalkoztatni szokták a testi feltámadással szembetekintő hívőket. »Fiatalon« vagy »öregén« támadunk fel? Földi életünkben jelenük meg, csak annak egészségi bántalmaitól, gyengeségeitől mentesen? Felesleges kérdések, mert a feltámadás nem az emberi test sejtjeiből történik. Egészen más »anyagból« készül feltámadott testünk. Minden további kérdés nyitva marad, hiszen emberi képzelőerővel bele nem tekinthetünk az örökkévalóság világába. Amennyit tudunk, azt is csak onnan tudjuk, hogy Isten kijelentette igéjében, dadogó emberi nyelven, tehát töredékesen, mégis elegendőképpen a keresztény reménységhez.”

Evangelikus Élet, 1963. november 24. 2. o.

„*János leveleinek* feldolgozása szakaszonként három mozzanatban történik. A szöveg fordítása az első. Fordításomat magyarázatom segítségével szántam, ennyi a jelentősége. A fordítás után jön a sza-

kasz magyarázata versek szerint, végül összefoglalása. Harmadik ütemként a »Mai jegyzetek« következnek. Ennek során a levélbeli szakaszból adódó olyan témákat szálaltatok meg, amelyekkel fontos mai szemmel külön foglalkoznunk. Ezekben az írásaimban próbálom János gondolkozását belehelyezni mai világunkba, a mi időnkbe.”

János levelei, 5–6. o.

Ritka pillanat?

„A személyes gyónás általános gyakorlata kiveszett a protestantizmusból. Ez nem Luther akaratával történt. Ő csak a kötelező jellegét szüntette meg, hogy ne lelki kényszerből, hanem önkéntes vágyból történjék. És az emberi oldalról az isteni oldalra tette a hangsúlyt: nem a bűnök felsorolásának úgyis megközelíthetetlen pontossága a lényeges, hanem Isten bocsánatának meghallása. Mégis megszűnt a magángyónás az evangélikus egyházban. Közrejátszott ebben a korszellem alakulása, a hit megerőtlenülése, de nyilván a reformáció lelkülete is, amellyel a személyes gyónás általános gyakorlása nem fért össze. Mutatják ezt az újabb próbálkozások, akár ebben a században egyházunkban is: erőteljes ébresztő igehirdetés sem tudta meghonosítani gyülekezeteink életében. Még a nagy hitbeli fellobbanás idején is röpke életű jelenség maradt.

Luther Márton írja a *Nagy káté*-ban: »A bizakodás és vidám szív abból ered, ha tudjuk, hogy bűneink meg vannak bocsátva.«”

János levelei, 69–70. o.

59

A „pokol” – mások?

„A »földi« jelző hangsúlyossága minden olvasóm előtt nyilvánvalóvá tehetette, hogy ebben a mai jegyzetünkben nem a bibliai értelemben vett pokol, a végső kárhozat kérdése került szónyegre, hanem a gyűlölet és a szeretethiány emberi »pokla« az életben. Ennyiben tehát

a »pokol« átvitt értelemben, szimbolikusan forgott írásunkban. A »pokol« mégsem csupán szemléltető hasonlatként, írói eszközként szerepelt jegyzetünkben, hanem János levelével mély összefüggésben. János szótárában nem található a »pokol«. Helyét a »halál« tölti be, mellyel már itt a földi életben az Istentől való távollétet írja le, s ez egyet jelent nála a szeretet hiányával és a gyűlölettel. A hívő ember éppen ezért nemcsak jelképesen érzi »pokolnak«, ahol nincs szeretet, hanem közöny vagy gyűlölet, de valóságosan is. A földi léthatáron *belül* – ez a pokol, az Istentől való elhagyatottsággal együtt. Mindaz, ami az emberi élet végén túl van, az »utolsó dolgok« körébe tartozik, s itt most nem szoltunk róla.”

János levelei, 108–109. o.

Nemzedékek az egyházban

„Minden időben, ma is három nemzedék él a gyülekezetekben: a fiatalok, a felnőttek és az öregek. A nagyszülők, szülők és gyermekeik. A legtöbb családban is így van, s ahogy a családban jelentkezik a nemzedékek problémája, úgy a gyülekezetekben és az egyházban is megfigyelhető. A családban sokszor úgy jelentkezik, hogy a szülők nem értik meg a fiatalok szokatlan életstílusát. A gyülekezetben inkább úgy, hogy a fiatalok előtt furcsává válik a nagyszülők kegyessége, s idegenné az apák kortársainak igehirdetése.

60

A gyülekezetben mindhárom élő nemzedéknek megvan a külön szerepe és igénye.

Az öregek szerepe az örökség őrzése. Ők a hőszi múlttól megacélozott evangélikus öntudatban nőttek fel. Az evangélikus múlt letéteményesei a gyülekezetekben az életük alkonyán járó hívő öregek.

A felnőttek szerepe a mával való kapcsolat. Ők azok a gyülekezeti tagjaink, akik nem engedhetik, hogy élettől idegen helyé váljék a templom. Az a jó, ha magukkal hozzák az istentiszteletre minden tapasztalatukat, azt a világot, amely körülveszi őket a családban, munkahelyen, társadalomban. S így mai lélekkel hallgatják az igehirdetést.

A fiatalok szerepe a kérdezés. Friss lelkek, akik semmit sem vehetnek megszokottnak az egyházban. Az ifjúkor kritikus érzékével fogadják szavunkat. Nem elégednek meg tekintélyi feleletekkel. Megérzik szeretetünket is vagy annak hiányát: az életre felkészülésükben, szárnypróbálgatásukban baráti szívvel, megértéssel állunk-e melléjük, vagy felülről mondott, oktató szóval? Őszinte kérdezésük éppen abban segíti az egyházat, hogy életközeli módon újra végiggondolja minden tanítását. S töprengjen: hogyan tud vele segíteni az embereknek az életükben?”

János levelei, 126–127. o.

Rejtett tartalékok

„A rejtett erkölcsi erőforrás: ...tudatosítsuk istengyermeki voltunkat. Vegyük komolyan, hogy a keresztségen, Isten ígétjén és az úrvacsorán át Isten Lelke belekerült életünkbe. Számoljunk annak valóságával, hogy a Jézus Krisztusba vetett hitben Isten erejének részeseivé lettünk. S próbáljuk meg az így nekünk adott emberen túli erőt az életben való helytállásra felhasználni. Ez a rejtett tartalék, amelyből kifogyhatatlanul lehetne merítenünk az imádság és a hit segítségével, amikor elfogy türelmünk, szeretetünk, szelídségünk, munkakedvünk.”

János levelei, 181. o.

61

A „halál” jánosi értelmezése

„A »halál« jánosi értelmezésben az az állapot, amelyben az ember a Krisztus-hit nélkül, Istentől elszakadtn van. Ennek csak halvány képe, másolata, jelzése, utalása a földi életnek véget vető halál. János halálfogalmára a kárhozat szavát nem használhatjuk, mert ahhoz erősen hozzátapad a jövőbeliség képze, a túlvilági szintér. A »halál« Jánosnál az emberi lét istennélküliségének megjelölésére szolgál. Találó Kálvin magyarázata János evangéliumának halálfogalmára:

»A lélek halála ugyanis elidegenedés Istentől.« János ezen a ponton Pál apostol örökségét is hordozza, akinél a »halál« hasonlót jelentett.”

János levelei, 190–191. o.

Luther és a Szentírás

„Mély megilletődéssel állunk meg Luther előtt, a Szentírás az ő számára élete végéig nyitott könyv maradt, amelynek megértéséért szüntelenül fáradozott. Kész volt félretenni saját előző magyarázatát és újat keresni, ha úgy látta, hogy nem találta meg az íráshely igazi értelmét. Küzdött a Szentírás szavával, még ha az olvasott mondat első pillanatra nem fért is össze Isten ígéjének megismert világosságával, és nem nyugodott, míg választ nem kapott. Bárcsak tudnánk mi is életünk végéig a Szentírásnak ilyen alázatos, kutató olvasói lenni!”

János levelei, 269. o.

„János levelei a nevéhez fűződő evangéliummal együtt különleges réteget alkotnak az Újszövetségben. Új szellemi környezetben egészen új módon ragadták meg a régi evangéliumot. Beléhelyezkedtek a körülöttük áramló gondolatvilágba, és annak nyelvén szóltak a jelenvaló Krisztusról. Ez a tény magában is érdekelt, hiszen egyházi szolgálatom során mindig foglalkoztatott az egyház szavának behelyezése a modern korba. Ehhez járult, hogy meggyőződéseim szerint korunk gondolkozásához az Újszövetségben leginkább Jánosé hasonlít. A mai ember szemléletéhez az övé áll legközelebb. Úgy érzem, hogy Jézus Krisztus evangéliumának legidősebb tolmácsa ma János az Újszövetségben.

Könyvemben nyíltan szólok János leveleinek keletkezéséről, szerzőjéről, szövegéről és tartalmáról illetően kritikai problémákról. A mai tudományos színvonal követelménye elengedhetetlenné teszi ezt, de meggyőződéseim is parancsolja. A történeti és a teológiai kritika alkalmazása azért szükséges János leveleinek az olvasásakor is, mert

a keresztyén hit csak valóságra épülhet. Sokak tapasztalatával együtt mondom a magamét: hitünk változva, de megújulva, megerősödve és fejlődve kerül elő a Szentírás kritikai szemléletéből.”

Evangélikus Élet, 1971. május 23.

„Figyelemre méltó megállapítással találkozhatunk az egyház mai gondolkozásában világszerte: »postchristianus«, keresztyénség utáni korban élünk. Már nem beszélhetünk »keresztyén társadalomról«, de keresztyén eszmék vetületével találkozunk szekularizált talajon. Ez a vetület önvizsgálatra indíthatja az egyházakat, mert olyan, mint némi tükörkép: ha néha torzultan is, de az egyház tévedéseit mutatja.”

Diakonia, 1979/1. 72. o.

„*Róm 5,21.* Jézus Krisztussal felváltotta az emberiség történetében a halál valóságát az örök élet távlata. A kegyelem uralmának ez a végső célja. Az emberi életnek csak akkor van értelme, ha nem az elmúlás, a közelebbi vagy távolabbi vég, a sír felé halad, hanem a halálon át az örök életre. E nélkül a jövő, az örök jövő nélkül nem érdemes élni. Az elmúlás, születés és halál szakadatlan láncsorának azért van értelme, mert az örök élet felé futnak a távozó nemzedékek, *uralkodik a kegyelem az örök életre, Jézus Krisztus által.* Minden földi hittapasztalatunk Isten kegyelméről csak halvány előfénye a végső teljességnek, amikor a kegyelem mindent átformál az örökkévalóságban.”

Evangélikus Élet, 1983. december 25.

A Názáreti Jézus – Pál apostol – János

„A kétszáz éve tartó Jézus-kutatás végén, mely rendkívüli és semmiképpen nem gyümölcstelen fáradozást jelentett, meglepően hatott a kudarc beismerése. Albert Schweitzer 1906-ban megjelent *A történeti Jézus kutatása* című klasszikus művében emléket állít e nagyszabású teológiai vállalkozásnak, és ugyanekkor gyászbeszédet mond

felette. Jézus földi alakja a 20. század közepe óta látszik jobban és hitelesebben megközelíthetőnek. Ez a fordulat a teológiai munkában E. Käsemann-nak köszönhető 1952-ben. A legtalálóbb és szinte olvasmányos összefoglalást a Názareti Jézus életéről és tanításáról G. Bornkamm nyújtja 1956-ban kiadott könyvében. Nyomban jelentős teológiai kutatók álltak be ebbe a sorba. Az első három párhuzamos evangélium történetkritikai és teológiai vizsgálata nyomán Jézus igehirdetésének jellemző vonásai rajzolódtak ki viszonylagos élességgel, s megkülönböztethetők az őskereszténységnek a feltámadt Krisztus fényében formálódó bizonyágtételétől. Jézus életének mozzanatai közül nem egyet találtak megbízható forrásnak az evangéliumokban, főként életének végét. A húsvét előtti Jézus alakja így magasodik fel a földi életét takaró homályból. Szükségesnek tartottam megtenni ezt a teológiatörténeti visszapillantást, noha csak a szakteológusokat érinti, ám megéreztet valamit minden olvasóval a benne rejlő erőfeszítés nagyszerűségéből és irányából. Könyvünkben már kiviláglott, hogy az őskereszténység húsvét fényében nézett vissza Jézus életére, tehát a megfeszített és a feltámadt Krisztusról tett bizonyágot földi életének beszámolóiban is.

Pál és János az Újszövetség két nagy igehirdetője. Mindkettőjüknek vannak követői. Ennek bizonyága a másodlagos páli levelek és János levelei, János evangéliumának 21. fejezetével együtt. Mindketten másként közelednek Jézus Krisztushoz. Ám bizonyágtételük a mélyben egybecseng.

64

Pál üzenetének középpontjában az egyedül hit által való megigazulás hittétele világít. A földi Jézussal keveset foglalkozik, az ő életében még csak szájhagyomány, esetleg néhány pergamen létezett a későbbi, három első evangéliumból. De a feltámadt Jézus megjelent neki is (1Kor 15,8). *»Amikor úgy tetszett [Istennek]..., hogy kinyilatkoztassa Fiát énbennem, hogy hirdessem őt a pogányok között, nem tanácskoztam testtel és vérrel.«* (Gal 1,15–16) A római gyülekezetnek írt bemutatkozó levelében tömör összefoglalást ad küldetése tartalmáról: *»...nem szégyellem az evangéliumot, hiszen Isten ereje az, minden*

hívőnek üdvösségére, elsőként zsidónak, de görögnek is, mert Isten a maga igazságát nyilatkoztatja ki benne hitből hitbe, ahogyan meg van írva: 'Az igaz ember pedig hitből fog élni.'» (Róm 1,16–17)

Az ingyen kegyelemből, egyedül hit által való megigazulás lett Luther-nél a reformáció létrehívója. Ezt a hitigazságot ma csak nagyon áttételesen lehet érvényesen megszólaltatni. »A jelen emberének és magának az egyházas protestánsnak ez a fogalom idegen, annyira idegen, hogy majdnem nincs útja az érthetővé tételének... Hogy a megigazulás tana számunkra újra valóban erőteljessé és jelentőssé váljék, nem marad más hátra, mint hogy a jelen embere számára új szavakba foglaljuk.« Mégpedig azzal – folytatja P. Tillich –, hogy »a megigazulás tanát a gondolkodásra is alkalmazzuk«. Nemcsak a bűnös megigazulásáról beszélünk, hanem a kételkedőkérről is. »A megigazulás kiterjesztése a gondolkodásra és ezzel a kételkedőkre is: üzenetté válik azok számára, akik kételkednek az élet értelmében, és úgy vélik, ezért nem tudnak Istenben hinni.« Tillich gondolatmenete az átlagember számára nehéz. De Isten irgalmának nagyságáról, Krisztus halála és feltámadása jelentőségéről szólni minden időben aktuális marad. Majd visszatérünk erre a kérdésre.

János evangéliuma a Názáreti Jézus életét és szavait a jelenvaló Krisztus felől alakítja. *A jelent megtölti az örökkévalóság tartalmával: »Bizony, bizony, mondom néktek: aki hisz, annak örök élete van«* (jelen idő! – Jn 6,47). *»Mert úgy szerette Isten a világot, hogy megszületett Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.«* (Jn 3,16) János első levelében többek között ezeket olvassuk: *»Szeret-teim, szeressük egymást: mert a szeretet Istentől van... Isten szeretet. Abban nyilvánul meg Isten hozzánk való szeretete, hogy megszületett Fiát küldte el Isten a világba, hogy éljünk őáltala.«* (1Jn 4,7ab.8c.9) Az agapé-szeretet Jánosnál isteni valóság, mely az Atyától árad a Fiúra, Jézusra és az övéire. Itt azonban nem áll meg: *»Ahogyan én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást.«* (Jn 13,34) Az Istentől jövő szeretet ugyanakkor visszafordul Isten felé is, nevezzük ezt hálának vagy akár hitnek.

Pál és János összekapcsolódása éppen az agapé-szeretetben történik. Elsőnek Pál apostol hirdette meg: »megmutatom nektek a legkiválóbb utat« – vezeti be a szeretet himnuszát, az Első korinthusi levél 13. fejezetét (12,31b). A jelent és az örök jövőt összekapcsolja ez a szeretet: »Most azért megmarad a hit, a remény, a szeretet, e három; ezek közül pedig a legnagyobb a szeretet.« (13,13) »Krisztus értünk, istentelenekért« halt meg. Isten abban mutatta meg rajtunk a szeretetét, hogy Krisztus már akkor meghalt értünk, amikor bűnösök voltunk. (Róm 5,6–8) »Ha tehát Isten agapé-szeretetét akarjuk megismerni, akkor a kereszttel az egyetlen pont, ahol az teljes mélységében megnyilatkozott.« »Pál vezette be az agapé szavát mint a keresztyén szeretetmotívum kifejezését.« De »a jánosi terminológia fogalmaz legmélyebben a szeretet jellemzésénél«.

Az agapé-teológia ma a hit által való megigazulással párhuzamos érvényességű lehetne. Sőt bizonyos mértékben a 20. század fordulóján alkalmasabbnak látszik a protestantizmus központi üzenetének a kifejezésére. A. Nygren agapéről és erősről szóló világhírű művének tartalmi ismertetését nyújtja – saját fejtegetésével együtt – Vajta Vilmos Svédországban élő magyar teológusnak *A szeretet keresztyén értelmezése* című munkája.” (Az előző idézetek e könyvből valók.)

* * *

„A földi, történeti Jézus, a Megfeszített azonos a feltámadt, megdicsőült Krisztussal. Az őskereszténység két ága, a palesztinai és a hellenisztikus, jól kivehető körvonalakkal jelentkeznek az első század történetében. Kollektív képződményként áll előttünk. Történeti személyiségei a palesztinai ágak főleg Péter apostol és Jakab, Jézus testvére. Pál apostol történeti szempontból az Újszövetség legvilágosabban kivehető személyisége. Hívei a másodlagos páli levelek szerzői. János evangéliumának írója névtelen, ám jellegzetes személy, teológiája sajátos és mély értelmű. Követői alkotják a jánosi iskolát. A hátralevő többi levél szerzője jelentős keresztyén, egyéni írói céllal.

A Jelenések könyvének íróját kiemelkedő újszövetségi prófétának tarthatjuk, aki kiváló ismerője az apokrif irodalomnak is, a kis-ázsiai gyülekezetek számkivetésre ítélt vezető férfja lehetett. Az újszövetségi teológiai tudomány hosszú kutatásának az eredményeiből csatlakoztam mindahhoz – és építését néhány szerény tégladarabkával folytattam –, amit személyes meggyőződéssel vállalni tudok.”

Az Újszövetség színgazdagsága, 110–112. o.

IX. AZ IGEHIRDETŐ

1. Igehirdetések

1Pt 2,11–20

*Elhangzott 1952. május 4-én, Jubilate vasárnapján az Evangélikus
Lelkésznevelő Intézet imatermében.*

Különös ellentétet figyelt meg valaki a középkori és a modern arcképek között. A középkori festményeken a tekintet *messze néz*. Mintha túlnézne a közeli földi dolgokon, és keresné az örökkévalóság távoli láthatárát. A 20. század tipikus embereinek a fényképén – az elmúlt évtizedek híres sportolóinak vagy mai dolgozóknak fotóriporteri képein – a tekintet csak néhány méterre van beállítva. A modern ember elveszítette a messzi túlvilági látóhatárt, és nekidőlt annak, ami itt van előtte: a mának és a holnapnak.

68

Nos, melyik a keresztyén ember tekintete? Az égre függesztett szem-e, amelynek mindegyggyé válik az, ami a földön, a mindennapi életben történik? Vagy az a másik tekintet-e, amely csak a földi élet feladatait, örömeit, lehetőségeit látja, és egyedül a földi körülmények megjavításán fáradozik? A keresztyénség ma sokszor kapja azt a vádat, hogy középkori arckép tekintetével néz túl ezen a földi világon és annak feladatain. Bagatellé válik számára minden erőfeszítés, amelyet földi kérdések és nehézségek megoldásáért fejtenek ki emberek. Nos, melyik a keresztyén ember tekintete?

A keresztyén hívő kettős tekintetű ember!

1. *Első tekintete a messzire néző. »Mint jövevények és idegenek«* (11. vers). Szemük az üdvösség távoli látóhatárán csüng. Nincs itt az

igazi hazájuk. Nincs itt a földön olyan feladat, amelybe belevesznének. Olyan munka, amely egészen lekötne őket. Olyan eszme, amely kizárólagosan lenyűgözné őket. Olyan kötelék, amely kielégítené őket, akár család, akár nép, akár emberiség. Nincs olyan öröm, amely egészen kitöltené őket, és nincs olyan bánat, amely egészen lesújtaná őket. Isten eljövendő országának látóhatárát fürkésző szemek az övék.

Ó, milyen kevés közöttünk az ilyen keresztyén ember! Mennyire leköt bennünket az élet gondja és öröme, a ma és a holnap! Elveszítetük a messzi látóhatárt, nagyon is csak közelre nézünk. *A mai időknek igen nagy áldása: Isten sorsunkkal tanítgat arra, hogy jövevények és vándorok vagyunk.* A jövevénynek nincs semmije. Másé a hajlék és másé a kenyér. Mi túlságosan otthonosan rendezkedtünk be ezen a világon. Isten ezekben az években kihúzza a lábunk alól a földet, elveszi a házat, megingatja a nyugdíj rendíthetetlenségét. De el ne feledkezzünk arról, hogy Isten gyermekei nemcsak a mai rendszerben idegenek és vándorok, hanem a legkényelmesebb polgári világban is! Az amerikai autó- és villatulajdonos ugyanúgy idegen az ő világában, ha hívő keresztyén, mint az, akinek államosították a gyárát.

2. *A második tekintet a közelre néző.* A hívő keresztyén meglátja a földi szépségeket és a földi kötelességeket. Megtalálja helyét – amint Péter levele alapigénkben mutatja – az őt körülvevő nem keresztyén társadalomban, és megtalálja kötelességét ebben az államban. Három szóval fejezi ki az apostol a keresztyén ember kötelességét a nem keresztyén államban: *engedelmesség, jót cselekvés, tisztelet.* Súlyos három szó, de nem térhetünk ki előle.

A keresztyén ember engedelmessége ma azt jelenti, hogy nem állhat ellene a kialakulóban levő szocialista rendnek. Adott esetben ez azzal járhat, hogy kisipari szövetkezeti tag lesz (vagy belép a téeszcsébe. Engedelmességet kíván az Isten akkor is, ha ez számára anyagi kárt jelent, ha ez néki szenvedéssel és veszteséggel jár: 18–20. vers!). [A zárójelbe tett részt Veöreös Imre kihúzta a szövegből!]

A keresztyén ember jót cselekvése (15. vers) ma azt jelenti, hogy engedelmessége nem lélektelen engedelmesség, hanem szüntelenül keresi a jó építésének lehetőségét. Szörnyű végzetünk, hogy a földön

nem lehet a jót úgy előmozdítani, hogy közben a rosszat is ne építenénk. De ez nem ment fel bennünket, hogy minden rendszerben ne törekedjünk a jónak munkálására. A világi munkakörben és munkahelyen a keresztyén ember mindent elkövet azért, hogy munkájával és magatartásával a jót segítse elő.

A keresztyén ember e világi tiszteletadása (17. vers) ma azt jelenti, hogy leveszi a sötét szemüveget és felfedezi azt a jót, aminek megvalósításán bűnös emberek bűnös módon és a bűnt is szolgálva, de fáradoznak. Igénk kétségtelenül egyoldalúan beszél az akkori állami felsőbbbségről, amikor azt mondja, hogy a helytartók a gonosztevők megbüntetésére, a jól cselekvőknek pedig dicsérésére vannak (14. vers). A római császárságot nem lehet megvádolni azzal az ártatlansággal, hogy általában csak a gonoszokat büntették. Pilátus is helytartó volt! És mégis az apostol itt egyoldalúan emeli ki ezt a nemes rendeltetésüket, mert ténykedésük közben észre kell venni azt is, ami az emberek közötti jónak az előmozdítására való fáradozás, tehát Istentől kapott küldetésüknek való engedelmesség. Ne tégy rózsaszínű szemüveget, csak vedd le a feketét, és lásd meg azt is, amit sok keresztyén ember csak úgy láthat meg, hogy megszabadul politikai megkötöttségektől: a keresett és munkált jót.

Persze az a tekintet, amellyel a keresztyén ember a mai államra néz, végtelenül más, mint amellyel Istenre néz! 17. vers: „Az Istent *féljétek!* A királyt *tiszteljétek!*” Ez az, ami csak az Istent illeti meg! Istenfélelem nem jár a császárnak. Isten az Úr egyedül! Az én Istenem! A keresztyén ember soha nem felejtheti ezt el. Csak Istentől fél, a császártól nem. Nem szorulunk rá erre az üzenetre is? És mégis, noha a császárra más tekintettel néz, mint az Istenre, ugyanaz a tekintet ez, mert ez is „az Úrért” történik (13. vers). Az Úrért engedelmeskedik, az Úrért cselekszik jót, és az Úrért tiszteli a felsőbbbséget. Lám, nem is kettős, hanem hármas a keresztyén ember tekintete: messzire, közelre és mindenekelőtt felfelé irányul!

Hullanak ránk a vádak. Ilyenek: a keresztyének akadályozói a több termelésnek. Más: siralomvölgynek tartják a földi életet, és ezért nem feküsznek bele annak a megjavításába. Vagy: az egyik bányavidéken a

templomlátogatás emelkedése következtében csökkent hetven százalékosra a bányászok tervteljesítése... A hívő keresztyéneket sokszor a bizalmatlanság légköre fogadja az üzemek vezetői részéről. Ne bizonyítgassunk itt magunk között most semmit ezekkel a vádakkal szemben! *Inkább alázatosan könyörögjünk Istenhez, hogy a mai magyar hívő keresztyéneknek a jó cselekedetei lehessenek a szocialista „világ világosságává” is!*

12. vers: *„Magatokat a pogányok közt jól viselvén, hogy amiben rágalmaznak titeket mint gonosztévőket, a jó cselekedetekből, ha látják azokat, dicsőítsék Istent a meglátogatás napján.”* Ebből a magatartásból fakadhat Isten dicsérete a mai világ nem keresztyén építőinek szívéből, ha a mi életünk bizonyágtételén át meglátogathatja és megragadhatja őket az Istennek Jézus Krisztusban megjelent kegyelme. Ámen.

Néha leszáll a köd...

Elhangzott az 1953 júniusában végző teológusok búcsúestjén az Evangélikus Lelkésznevelő Intézetben 1953. április 29-én.

„Hit által engedelmeskedett Ábrahám, mikor elhivatott, hogy menjen ki arra a helyre, amelyet öröklendő vala, és kiméne, nem tudván, hová megy.” (Zsid 11,8; Károli-fordítás)

Van úgy, hogy néha leszáll a köd. Egyik pillanatról a másikra sűrűn kezd gomolyogni a nagyváros utcáin. Alig látunk néhány méterre. A járművek lelassítanak, mert nem látják jól, mi van előttük messzebb az úttesten. Nemcsak zimankós ősszel van így az utcán, hanem néha az ember életében is. A jövő, a holnap mindig bizonytalan, de néha különösen sűrű köd vesz körül, és nem látunk előre az életünkben egy lépést sem.

Ábrahám életében ilyen volt az a pillanat, amikor Háránból elindult az ismeretlen felé... Amikor kilépett kunyhójából, rászállt útjára a sűrű köd. *„Kiméne, nem tudván, hová megy.”* Ötödéves teológus testvérek! Lehet, hogy holnap napsugaras dél lesz, amikor kiléptek

életek utolsó akadémiai órájáról a Fasorba. Lehet, hogy ragyogó nyár lesz, amikor záró szigorlatotok után lefelé jöttök a kopott lépcsőkön. Lehet, hogy báránylevelek fognak éppen úszni az égen, amikor lelépétek szentelések után kiléptek a templomkapun. De ne tévesszen ez meg benneteket! Ködbe léptek bele. *„Kiméne, nem tudván, hová megy.”*

1. Rászállt a köd az emberiség útjára. Sokat töprengtek magamban: merre vezet tovább a világ sorsának alakulása? Lehetetlen, hogy ne lássuk világosan a kapitalizmus csődjét, a világ másik felén pedig a szocializmus irtózatossá válásának kísérletének vergődéseit. De mi fog kibontakozni mindebből? Ez a világtörténelem 20. századi nagy kérdése. És az egészen közeli kérdés, véres, bőrünkbe menő kérdés: háború vagy béke? Nincs olyan próféta, aki ebben a ködben bizonyosat tudna mondani. Lehetek olyan idők, amikor jobban lehetett előrejelteni. Ma ez lehetetlen. Vannak keresztények nyugati beállítottsággal, és vannak keresztények keleti világnézettel, akik nem látják a ködöt a jövőn, annyira biztosak a maguk ilyen vagy amolyan irányú reményeiben. Én nem látok most előre az emberiség útján egy lépést sem. Olyan sűrű köd ereszkedett alá, amelyen prófétai szem is aligha hatolhat át. Nagyon csendeseknek, figyelőknek és alázatosoknak kell ma lenniük a prófétáknak.

2. Megüli a köd egyházunk útját. A szocializmus világában az egyház útjának kanyargását nem lehet kiszámítani. Váratlan meglepetések, ismeretlen fordulók adódhatnak. Valamit lehet sejteni az egyház helyzetének jövő alakulásából, de a permanens forradalomban az egyház helyzete is állandó változás elé néz. S a sűrű köd világviszonylatban is rajta van az egyház útján: a szekularizmus erősödése bizonytalanná teszi, hogy merre, milyen utakon és milyen formák között törhet előre az anyaszentegyház a modern társadalomban. Néhány napja Tatabányán jártam. A hatvanezer lakosú bányászvárosban körülbelül kétezer evangélikus él, de a kétezerből hatvan-nyolcvannál több nem törődik a templommal. És ez nem a mai évek következménye. Mondották az ottani lelkészek, hogy az emberek nem nyomásra hanyagolják el az Istent. Ha minden nyomás megszűnne,

ugyanígy lenne. Itt a modern szekularizmus kapta markába az embereket, függetlenül az egyház külső helyzetétől. A szocializmus és a szekularizmus világában köd száll az egyház jövő útjára.

3. Sűrű köd van előttetek egyéni életutakon is. Ilyen egyéni bizonytalanságban még nem végzett évfolyam az utóbbi időben. Ki kerül felszentelésre? Ki kap elhelyezést egyházi munkában? Kinek kell másutt megkeresnie kenyerét? És hogyan alakul a lelkeszi pályán további sorsotok? Azelőtt szépen ki lehetett számítani, hogy egy végző teológus előbb-utóbb kiköt egy nyugodt parókián, ma megközelítő pontossággal sem lehet tervezgetni: én itt vagy amott szeretnék lelkész lenni.

Ebben a háromszoros ködben nekivágni a jövőnek: engedelmesség kérdése. Nem törődöm azzal, hogy nem látok előre, mert köd van előttem, de indulok, mert engedelmeskedem az Istennek. Rálépek az előttem levő földre, a szocializmus földjére, az átalakulóban levő Magyarország földjére. Lépek ebbe a változóban lévő és részben már megváltozott világba. Messzebb nem látok, azt látom, hogy lábomat hová tehetem le talpalatnyi földre. Csak egy lépést látok mindig. Többet sűrű ködben nem lehet kívánni. De ennyi elég, ha a lépést engedelmes szívvel tudom megtenni. Ti most csak a szigorlatotokig láttok előre. A vizsga az a talpalatnyi föld, amelyre legközelebbi lépésként lépnetek kell. Tegyétek meg a komoly készülés súlyával ezt a lépést. Onnan már látni fogjátok a következőt.

Ebben a háromszoros ködben nekivágni a jövőnek: hit kérdése. Kód van előttem, de én bizakodva, bátran indulok. Isten vezet biztos cél felé. Ahogyan Ábrahám nem tudta, hová megy, mégis biztos úton és biztos cél felé ment. Hinned kell, hogy neki tervei vannak veled, mint Ábrahámmal, ezen a földön. És hinned kell, hogy a ködön át az örök földre, végső hazába akar Isten vezetni, ahol már nem lesz homály, hanem az örök nap mindent átvilágító ragyogása.

Nekivágni az útnak engedelmesség és hit dolga. Testvér, indulj a ködbe a hit bátor, bizakodó, vak engedelmességével! Sűrű ködben, amikor a vonat kiindul az állomásról, a mozdonyvezető a pálya mellett elhelyezett, egymás után következő szemaforokra figyel. Ha a jelző

zöldet mutat, nem számít, hogy nem lát semmit a köd miatt az előtte lévő vasúti pályából, ráengedi a gőzt a gépre, száguldhat a gyorsvonat a ködben is, a zöld fény jelzi, hogy biztos a pálya a célig. Ez a ma esti ige nem akart más lenni, mint a kiinduló állomásnál oldalt felvillanó zöld szemaforfény. Az Ábrahámról feljegyzett vers életünk pályája mellett most felgyulladt. Fúrd hát bele magad minden erőd bevetésével, megfeszített munkával, majd megfeszítetett szolgálattal, fúrd bele magad a ködbe, a jövőbe.

Isten jelzi: nem ködbe indulsz bizonytalanul – ez csak a látszat –, hanem biztos cél felé: ez a valóság.

Azért hát legyen életetek útján most is és mindenkor bátorító, biztató zöld fény ez az ige: *„Hit által engedelmeskedett Ábrahám, mikor elhívatott, hogy menjen ki arra a helyre, amelyet öröklendő vala, és kiméne, nem tudván, hová megy.”* Ámen.

Isten koldusai *Lk 11,9–13*

Az Evangélikus Lelkésznevelő Intézet igazgatójaként mondott búcsúigehirdetése 1953. május 24-én, pünkösddvasárnap az intézeti kápolnában, gyülekezeti istentiszteleten

74

Keresztyén gyülekezet! Ma különösen szeretnék nagyon egyszerűen és tárgyyszerűen beszélni. Nemcsak azért, mert egyébként sem vagyok szósnoki adottságokkal rendelkező ember. Nemcsak azért, mert ízig-vérig a 20. század gyermekének vallom magamat, és a mi korunkba a sima vonalak, barokk figurák nélküli egyszerű formák illenek bele. Hanem azért is, mert tudatosan harcolni akarok a mai igehirdetési alkalomnak nagyünnepi és búcsúzó jellegéből fakadó kísértésével, azaz, hogy több legyen benne a pátosz, és kevesebb a mindennapi barna kenyér. Engedjétek meg hát nekem, hogy egyetlen szürke mondatba foglaljam a mai igénk üzenetét: a keresztyén ember Isten koldusa.

Tudom, hogy ez a megállapítás riasztó a mai embernek. Az em-

bereknek sokféle típus imponál: mozisínész, pilóta, traktoroslány, feszülő izmú bányász, elegáns életművész, illatos divathölgy, de koldus...?! Gyermek fantáziája tud lelkesedni kocsisért és kéménysprőért, de koldusért...?!

Koldusnak lenni valóban nem élethivatás, és a koldusok eltüntetése a társadalom komoly feladata. De nincs az örök emberi koldusviszonyban valami ösztönös védekezés az ember szíve mélyén? Nem azért iszonyodunk-e a koldussorstól, mert alapjában véve koldusok vagyunk, az élet koldusai?! Sikert, eredményt, boldogságot koldul az ember az élettől, hol szerényen, hol tolakodón, hol lemondón, hol keményen küzdve érte. Nincs közöttünk senki, akinek valami ne hiányoznék az életéből. És ez mutatja, hogy szegények és gazdagok, élen járók és gondok alatt roskadozók – mind az élet koldusai, mert az ember örök mozdulata a kinyújtott üres kéz valami után. Lehet, hogy amit koldul, nem több, mint pár óra a halál előtt, de ez az üres kéz elkísér minden embert az élete végéig.

És én most koldussorsot propagálok, de másfélét. Mai igénk egyetlen nagy biztatás – nem akármilyen, hanem – felséges koldussorsra. Hívlak, testvér, *az élet koldusából légy az Isten koldusa!*

Nincs az emberi életnek nagyszerűbb lehetősége annál, mint hogy az Isten koldusa lehet.

1. Az Isten koldusa lehetek, *a korlátlan lehetőségek Istenéé.* Az Isten koldusa előtt nincs lehetetlen. *„Kérjétek, és megadatik néktek; keressetek, és találtok; zörgessetek, és megnyitvatik néktek. Mert aki kér, mind kap; és aki keres, talál; és a zörgetőnek megnyitvatik.”* Persze, a koldus viszony nem változik meg. Zárt ajtó áll az Isten koldusai előtt. De az a nagy dolog, hogy amikor ezen a zárt ajtón, Isten ajtaján kopogtat, az ajtó mögött – ha megnyílik – nincs semmi lehetetlen. Koldusok, akiknek minden lehetséges: ezek a keresztyén emberek.

Pünkösd ennek a hihetetlen merészségnek az ünnepe. Krisztus gyilkosainak, a jeruzsálemi tömegnek hangzik a szó: térjétek meg! És mert pünkösd van, nincs semmi lehetetlen, még az sem, hogy Krisztust Urukban fogadják el a gyilkosai. Pünkösd a lehetetlen lehetőségek ünnepe. Néhány nappal később megáll két apostol egy

szálmalmas koldus előtt, és azt mondja Péter a sántának: „*Ezüstöm és aranyam nincs nékem; hanem amim van, azt adom néked: a názáreti Jézus Krisztus nevében, kelj fel és járj!*” És az ajtó megnyílik, és a béna koldus jár. Péter és János apostol koldusok, akiknek minden lehetséges. Nemrégiben az egyik pesti külvárosi gyülekezet előadta a híres dán drámaíró, Kai Munk evangélizáló színdarabját. Magam is végignéztam, és vegyes érzelmekkel fogadtam. Arra gondoltam: hogyan érintheti meg az evangéliummal ez a darab a mai embert, amikor egy halott feltámasztásának kissé fantasztikus eseménye a darab jelenkorba vetített tárgya? Mégis azt kellett látnom, a darab mondanivalója olyan, hogy nyomában komoly lelki megindulások történtek. Éppen abban van a vonzereje, hogy Isten koldusainak nincs semmi lehetetlen. Egy félőrült ember odaáll a koporsó mellé azzal a hittel, hogy Isten visszaadhatja az életet az elhunytak a következő pillanatban. Ezen az alakon keresztül figyelmezteti Isten a darab nézőit, hogy a hit előtt korlátlan lehetőségek tárulnak meg. – Testvér, *gyáva a hited*. Nem tudod, hogy az Isten koldusa vagy?! A korlátlan lehetőségek Istené! Persze csak koldus, de az Isten koldusa!

2. Az Isten koldusa lehetek, *a korlátlan szeretet* Istenéé. Néhány tükörcserepet dob elénk Jézus ebben az igében. Az emberi jóság és szeretet közönséges példáit mutatja, hogy felfogjunk valamit az Isten szeretetéből. Egy édesapa a gyermekének azon a vidéken leg-szegényebb eledelt, halat és tojást ad. Pedig az az édesapa is – mint minden ember – bűnös. Szeretete is korlátozott és mérgezett. Mégis kenyeret ad a fiának, és nem követ. Az apai szeretet tükördarabjaiban tükröződik az Isten szeretetének korlátlansága. Gondold csak végig: kaptál-e emberektől akár csak az utolsó hetekben valami jót? Mit tudna neked adni Isten, ha bűnös emberek is annyi jóban tudnak részesíteni?! Csodálatosan összecsendül pünkösöd és a Miatyánk. A felolvasott verseket megelőzően találjuk Lukács evangéliumában a Miatyánkot. Istent Atyánknak szólítani és eléje vinni mérhetetlenül nagy kéréseinket, tehát a Miatyánkot igazán imádkozni csak ott lehet, ahol pünkösöd van, ahol az Isten adja a Szentlelkét. De ahol pünkösöd

van, ott így dadognak boldogan Isten gyermekei: Mi *Atyánk*, ki vagy a mennyekben...

Lám, testvér, nemcsak gyáva, *bizalmatlan is a hited*. Koldus vagy, de ugyanakkor *gyermek is!* Nem koldusként vagy Isten koldusa, hanem gyermekként vagy az Isten koldusa. Koldus és gyermek voltomat egyszerre kell megélnem. „*Ha azért ti gonosz léteketek tudtok a ti fiaitoknak jó ajándékot adni, mennyivel inkább ád a ti mennyei Atyátok...*”

Pünkösöd és ez a mai ige nagyobb, mint a mi személyes ügyünk. De igénkben itt mégis van egy rés, amelyen keresztül szembenéz egymással a búcsúzó lelkipásztor és a gyülekezet: a teológusok gyülekezete és a pesthidegkúti gyülekezet. Nézzétek csak, koldusok vagyunk valahányan, nyomorult koldusok. Én is. De az Isten még rajtam keresztül is adhatott nektek jó ajándékot: ha valamit kaptatok tőlem, legyen az parányi, homályos tükörcserép, amelyben tükröződik Isten szeretetének, ajándékozó jóságának visszfénye. Amint én is a ti sokszor tapasztalt szereteteket így veszem, Isten szeretetének megnyilatkozásaképpen.

Befejezésül két gondolat.

1. *Isten koldusa nem elégszik meg koldusfillérekkel, neki az Isten maga kell.* „...*ád a ti mennyei Atyátok Szentlelket azoknak, akik tőle kérik.*” Tudjátok, mi a Szentlélek? Isten maga. Itt arról van szó, hogy Isten koldusainak nemcsak Isten ajándékai kellenek, hanem nekik maga az Isten kell. Ezért hangzik a pünkösdi imádság: Jövel, Szentlélek Úristen! Bárcsak ébredne benned istenéhség! Isten koldusának akkor ér célhoz a kinyújtott üres keze, ha Isten magamagát adja neki. A Szentlelket, hogy közösségbe jusson az Atyával és Fiával, Jézus Krisztussal. A Szentlélek nem egy, akár legnagyobb ajándéka Istennek, hanem Isten maga. Isten koldusai, miért vagytok olyan szerények?! Ne elégedjétek meg kevesebbrel, a legnagyobbat kérjétek, magát az Istent, hogy a Szentlélek valóságossá tegye számotokra az élő Istent!

2. *Isten koldusa halála napjáig koldus marad.* Keze csodálatos ajándékokkal telik meg, de mindig üressé válik. Mert soha nem lesz ezen a földön birtokunkká sem Isten, sem az ajándékai: egészség

vagy bűnbocsánat vagy akármi más. A kinyújtott üres kéz mindvégig jellemző marad a keresztyén emberre. Amit Istentől újra meg újra kegyelmének ajándéka képpen kapunk, soha zsebre nem vághatjuk. Soha ne akarj több lenni, mint az Isten koldusa, de kevesebb se érd be, mint az Isten koldusa!

Luther Márton, a Szentírás tudósa, az egyház reformátora, több mint száz hatalmas kötet szerzője halála előtt két nappal egy cédulára feljegyzett néhány mondatot. Ezekben arról vall, hogy nem lehet megismerni tíz és száz év alatt sem az Isten csodálatos igéjét teljességében. Amikor meghalt, ott találták asztalán a cédulát ezzel a zárómondatral: „Wir sind Bettler! Das ist wahr.” Koldusok vagyunk, ez az igazság!

Keresztyén gyülekezet! Koldusok vagyunk, ez az igazság, de az Isten koldusai! Ámen.

Evangélikus rádiós félóra 1957. december 22-én

Halljátok meg Istennek igéjét, amelyet evangélikus egyházunk a mai napra, advent 4. vasárnapjára az igehirdetés alapjául rendelt, János apostol első levele első részéből, az 1. verstől a 4. versig:

„Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk, amit megfigyeltünk, amit kezünkkel is megtapintottunk, azt hirdetjük az élet igéjéről. Mert megjelent az élet, mi pedig láttuk, és bizonyosságot teszünk róla, és ezért hirdetjük nektek is az örök életet, amely azelőtt az Atyánál volt, most pedig megjelent nekünk. Amit tehát láttunk és hallottunk, azt hirdetjük nektek is, hogy nektek is közösségetek legyen velünk: a mi közösségünk pedig közösség az Atyával és az ő Fiával, a Jézus Krisztussal. Ezt azért írjuk meg nektek, hogy örömünk teljes legyen.” Ámen.

Keresztyén testvéreim!

1. Nincs színesebb szó annál, hogy *élet*. Tobzódó tavasz, érlelő nyár, barna ősz, hósípkás tél: ez együtt az élet. Gyermekkacaj, szerelmes suttogás, haldokló hörgése, ez mind: élet. Zakatoló gépek, zöldellő

vetés, fázék a tűzhelyen: az élet kis cserépdarabjai. Beethoven szimfóniái, Munkácsy képei, írók könyvei: ezek is az élet alkotórészei. Az apró pillanatsfelvételek ezrei, amelyeket szemünk rögzít a mindennapok során, nem mások, mint az élet filmjének kis kockái. Élet, ebben a szóban benne lüktet millió és millió ember egyéni sorsa, öröme és szomorúsága, munkája és gondja, álma és csalódása. Élet: ebben a szóban benne feszül a kis hangya futása és történelmi események robaja. Ha kimondom: élet, mintha egy mérhetetlenül nagy kaleidoszkópot tartanék szemem elé, amelyben megszámlálhatatlan kis színes üvegdarab alkot egyetlen változatos, lenyűgöző képet. Nincs színesebb szó annál, hogy élet.

De én most egy másféle szót mondok néktek: örök élet. Amikor kiejtem, nem úgy érezzük-e, mintha hideg varázsütésre egyszerre szétfoszlanék az a színes kép, amelyet előbb felidéztem? Mintha középkori templomok márványkockáin kongana léptünk, vagy sírboltok mélye nézne szembe velünk, úgy érezzük. Nos, azt hiszem, téves ez a hangulatunk. Karácsony éppen azt jelenti, hogy az örök élet itt a földön jelent meg. A 16. századi híres flamand festőnek, Bruegelnek egyik betlehemi képe azt a pillanatot ábrázolja, amikor a napkeleti bölcsek imádják a gyermek Jézust. De ez a jelenet beleszővődik egy nagyobb képbe, a festő korabeli havas utcarészlet mozgalmas látványába. Folyik az élet. Jönnek-mennek emberek. Két férfi a kútról vizet visz. S közben, az élet színes kavargásában, szinte észrevétlenül imádják néhányan Isten földre jött Fiát.

Ennek a festménynek igaza van. Jézus Krisztussal az örök élet a mi földi életünkben jelent meg. A mi könnyeink és mosolyaink között figyeltek fel arra, ami örök. A mi munkánk és fáradozásunk közepette emlékeztet arra, ami soha el nem múlik. Azt gondolom, keresztyén hitünknek éppen az a legnagyobb hiánya, hogy ezt nem éljük át. Nem a templomokból, hanem a mindennapokból veszítettük el Jézus Krisztust és az örök élet bizonyosságát. Egy nénike megdicsérte lelkészét a vasárnapi prédikációjáért, amelyben a bűneinkről volt szó, de amikor az figyelmeztette, hogy szeret pletykázni, felháborodottan kérte ki magának a sértést. Így esik ki a bűntudat a mindennapja-

inkból... India nagy igehirdetője mondja el egyik könyvében, hogy egy alkalommal kiránduláson napkeltekor már a tóparton voltak, s miután horogzsinegeiket kivetették, elhatározták, hogy ott ültükben megtartják reggeli áhítatukat. Imádkozása közepén egyszerre csak feszesre rántotta zsinegét valami nagy hal. Az imádságot abbahagyta, a halat berántotta, a horgot újra kivetette, és folytatta az imát. Lám, az imádkozás, az örök élet lélegzetvétele az élet festői színhelyén, egy tóparton. Méltán vonja le a tanulságot az elbeszélő, őt idézem: „Boldog vagyok, hogy a Szentlélek kitöltése nincs kötve sötét kolostorokhoz, dohos és félhomályos templomszögletekhez, hanem ott is kiáradhat, ahol gyermekcacagástól hangos a levegő, ahol az emberi élet kínjai égneek, problémái izzanak, ahol folyik a köznap élet...”

Testvér, az *örök élet* így lehet a mindennapok valósága nálad. Jézus Krisztus és vele a *te* örök életed ott lehet, amikor fáradt kézzel főzöd családotnak a vacsorát, amikor vesződsz gyerekeiddel, vagy amikor majd megtörő tekinteted előtt végleg elhomályosul minden.

2. Nincs időszerűbb szó annál, hogy *közösség*. A mi korunkra különösen is jellemző a közösségi gondolat. Ebben a században felfokozódott a vágy az emberekben, hogy megfogják egymás kezét. De negatív oldalról is időszerű szó a közösség. Mert ez adja fel a legtöbb problémát a mai embereknek. Milyen sok a szétszakított család: tagjai vágyódnak közös otthon után! Milyen sok a házassági válság: harmónia és boldogság után sírnak benne férfiak és nők! És mennyire szétszakadt az emberiség: a népek kétségbeesve érzik, hogy ha nem találják meg a közös utat, mérhetetlen pusztulás sodrába kerülnek. Valóban nincs időszerűbb szó annál, hogy közösség!

De én most egy másféle szót szeretnék mondani néktek: egyház! Tudom jól, hogy ez a szó sokak számára méltán visszataszító. Főképpen azért, mert a papság jelenik meg előttük. Mi, papok pedig valóban nem rokonszenvesen képviseljük Urunk ügyét. De hála Istennek, az egyház többet jelent a klerikalizmusnál. Az egyház azok közösségét, láncolatát jelenti, akiket ezen a földön egybefűz a Jézus Krisztusban való hit, a tőle kapott szeretet és a benne vetett reménység. Ez a közösség a legkülönbözőbb embereket kapcsolja össze s teszi testvérekké.

Volt valami jelképes abban a temetésben, amikor egy nemzetközi cirkusz dolgozóját temette evangélikus lelkész. Temetési igehirdetése közben vette észre, hogy nem értik beszédét az elhunyt társai. Ekkor minden mondatába beleszótt a valahogyan Jézus Krisztus nevét. És a többféle anyanyelvű, sok hazájú társaságot egyszerre összefogta ez a drága név.

Jézus Krisztus nevének hirdetése így fűzi össze most is a benne hívő embereket, még ha nem is ismerik egymást. Ezért alkotnak ennek a rádiós igehirdetésnek a hallgatói is egyetlen nagy gyülekezetet. Karácsony ajándéka: emberek gyűrűje a bölcső körül. Szorosan egymás mellett állnak, pedig emberi tekintetben óriási különbségek választják el őket. Ide tartozunk mi is, akik hiszünk Jézus Krisztusban mint Megváltónkban. Az anyaszentegyház közösségében vagyunk.

Ez a keresztyén testvériség nem szakítja ki a hívőket az emberi közösségekből. Sőt inkább minél szorosabb az egyes keresztyén kapcsolata az igén és az úrvacsorán keresztül Jézus Krisztussal, minél jobban átéli az istentiszteleten vagy másutt a Biblia mellett egymással, az egyházzal való közösséget, annál jobban tud világító, melegítő pont lenni azokban a földi közösségekben, amelyekben mindennapjai során él. Isten gyülekezete úgy él szétszórva a világban, családokban, munkahelyeken, népekben, mint a tengerparti jelzőfények. Az egyik lámpás egy előreugró sziklán van, a másik magános szigeten, a harmadik a kikötő bejáratánál. De ugyanaz a fény járja át mindegyiket, és ugyanaz a szolgálata is mindegyiknek. Nagy élmény ezt a villódzó sort látni, a lámpák elhelyezésének cikkcakkos szeszélyét, de a döntőbb mégis az, hogy mindegyik a maga helyén világítson. Nem kis dolog, amikor mi, keresztyének átéljük a közösséget másokkal, amikor megtapasztalunk valamit a szentek közösségének valóságából, de még fontosabb, hogy ezekből a kicsi pontokból áradhassanak a szeretet hatásai az őket körülvevő emberi közösségekbe. Így lehet egy keresztyén szívű édesanya családja mágneses középpontja. Így lehet egy keresztyén férfi megbecsült dolgozótárs a munkahelyén. Így lehet az egyház csendes munkása népe és az emberig közösségének.

3. Végül pedig nincs kedvesebb szó annál, hogy *öröm*. Hogy ezt

megértjük, elég, ha gyermekeink szemébe tekintünk ilyenkor, amikor készülnek a karácsonyest boldog meglepetéseire. És elég, ha a magunk kedvteléseit vesszük számon: mennyire szeretjük mi, felnőttek is az örömet. Nincs kedvesebb szó annál, hogy *öröm*.

De én most egy másféle szót szeretnék mondani: keresztyén öröm. Nem kegyes szórakozásokra gondolok, hanem a hívő embernek arra az alaphangulatára, amely átvilágít a szomorúságokon is. Az az öröm, amelyet Jézus Krisztus az örök élettel együtt itt a földön az egyház közösségében ad, alapjában véve rendíthetetlen, s megmarad az élet legnagyobb megpróbáltatásai között, sőt a halál árnya alatt is. A híres evangélikus szeretetintézmények alapítóját, Bodelschwinghet egy alkalommal kétkedően megkérdezte valamelyik magas állású vendége, hogy megéri-e az idióta gyermekekkel való foglalkozás, úgysem értenek meg abból semmit. Éppen adventi időszak volt. Abban a pillanatban Bodelschwinghhez szaladt egy kis szellemi fogyatékos leányka, és megkérdezte tőle: „Mondhatok valami szépet, amit tudok?” – „Igen” – hangzott a válasz. És erre a beteg gyermek elkiáltotta magát: „Advent, advent, advent, karácsony!” Miközben Bodelschwingh a gyermek ragyogó szemébe nézett, válaszolt vendégének: „Azt hiszem, megéri.” Ez a gyermek többet tud az örömről, mint sok egészséges felnőtt!...

Tudom, ha neked is szívedben muzsikálna ilyen boldog felismeréssel „Advent, advent, advent, karácsony”, ennek az öröme áttörne minden szomorúságodon, és betöltené minden hiányérzetedet. Örülni azok tudnak vétkeik, nyomorúságaik, bánataik, kielégíthetlenségük és a halál ellenére, akiknek lelkében visszhangot ver az Istennek Jézus Krisztusban megjelent szeretete. Mert ez a visszhang azt zengi szüntelenül: meg vannak bocsátva a bűneim, örök életem van.

* * *

Nagyvárosok fényreklámjainál használnak neoncsöves betűket. A szavak nappal is olvashatók, de nem fut bennük az áram, ezért nem világítanak. Ha valaki nem látta még éjszaka, csak ilyennek ismeri azokat. De új színben, ragyogó fényben tűnnek elő, ha este kigyulladnak.

Élet, közösség, öröm: három szó, mindegyiket ismered, hiszen mindennapjaid legszínesebb, legidőszerűbb, legkedvesebb három szava ez. De Isten most új fényben, új értelemben ragyogtatta fel előtted e három szót: *örök élet, szentek közössége, keresztyén öröm*. Ne feledd ezeknek csodálatos fényét, de azt sem, hogy a mindennapok keretében világítanak: földi életedben az örök élet, emberi közösségeidben a szentek közössége, örömeik között vagy híján a keresztyén öröm. Egyiknek sem hunyhat ki fénye, ha hiszel Jézus Krisztusban. Ámen.

*A hit gazdagsága
1Pt 1,10–12*

Elhangzott 1972. január 23-án vagy 1972. július 12-én.

A keresztyén hívő embereket fenyegeti ma a kisebbségi érzet, a levertség: mit keres a hitünk a mai világban? Ósdinak tűnik, idejétmúltnak. A technika századában élünk, amikor hihetetlen dolgokat tud megvalósítani a tudomány. A szórakozás tömegcikké lett, s a növekvő szabadidőt saját tetszésük szerinti kedvtelésre fordíthatják az emberek. A régi egyházas társadalomban születettek rájönnek, ami a fiatalság számára már adott tény, hogy vallás nélkül is lehet élni. Sőt az egyház és állam szétválasztása következtében nálunk többé nem előny az egyháziasság, néha talán hátrány. Ez a futó körülmények magyarázza, hogy miért válnak bizonytalanná a keresztyén hit értéke, jelentősége felől maguk a hívők is.

Pedig nem indokolt ez a rossz közérzet. Hallatlan gazdagság birtokában van a keresztyén hit! Ezt sugalmazta annak idején az előbb felolvasott újszövetségi részlet kora keresztyén nemzedékének. Egy nagyszerű beteljesülés részesei ők – hirdették a Péter-levél szavai. Olyan beteljesülésé, amelybe befut régi századok sok prófétai reménysége. De érvényes-e ez nemcsak rájuk, az 1. század fiatal keresztyéniségeire, hanem ránk is, a 20. században élő keresztyénekre?

Ez a beteljesülés Jézus Krisztus élete, halála, feltámadása volt. Hitük

kincse Jézus. Az ő életéből, halálából, feltámadásából sugárzó örömhír az Isten szeretetéről, bűnbocsánatot és örök életet adó irgalmas hatalmáról. Ez változatlanul érvényes ma is, boldogító erő a mai embernek is. De ezen túlmenően most azt szeretném megmutatni, hogy a Krisztus életéből, szenvedéséből, feltámadásából áradó hatás nem pusztán vallási gazdagság, hitbeli kincs. Az emberiségnek Jézus Krisztus eljövetelében adatott beteljesülés hatásai ma is élők és jelentősek.

Emberségünket teszik teljessé! Ennek felismerése ma is megtörténik, túl a templomjáró gyülekezet határain. Jézus alakjának megbecsülését figyelhetjük meg a nem hívő, sőt ateista gondolkodók részéről is. Heller Ágnes mai marxista gondolkodó szavait olvasom: „A keresztyénség Jézus-képe magában hordozza, megtestesíti az emberiség lényegét. Innen ered, hogy a Jézus-alak vonzóereje messze meghaladja azok körét, akik hisznek benne.” A jóság, az emberség, a megbocsátás sugárzó megtestesülése ő a mai ember szemében is. Borsos Miklós szobrászművész a múlt évben megjelent önéletrajzában ír fiatalkorának egy megrendítő időszakáról, amikor testvére idegrendszerének elpattanása után esténként a Hegyi beszédet olvasta hosszú ideig. „Tisztán láttam magam előtt a Názáretit a halász kísérőivel, és ez elringatott valami távoli csöndbe. Nem történt ott semmi különös, csak a jóság egyszer leszállott a földre, ahogy talán soha többé.”

A Jézus Krisztusból áradó hatások átítatják kultúránkat! Krisztus nélkül mérhetetlenül szegényebb volna Európa. Menjünk el egy múzeumba, és nézzünk körül a régi képek között. Az európai kultúra ma is élő örökségében felejtethetlenül szép festmények a keresztyénség jegyében születtek. Szobrok és épületek, az egész európai szellemiség a Krisztus-hit nyomán jött létre. Tegnap este a magyar rádió URH-adása a 17. századi Monteverdi zeneszerző egyházi műveiből sugárzott kórusműveket, és Liszt 130. zsoltárát szólaltatta meg. Ma is körülvesz, átjár bennünket, a mai embert kultúránkban a Krisztus-örökség. De nem csupán örökség, a múlt ápolása ma az egykori Jézus-hatás? Hat a jelenben is ő?

Jézus meg tudja ragadni az életideált nyugtalanul kereső modern ifjúságot is. Csak egy jelenséget veszek elő a nagyvilágból. Az amerikai ifjúság nem jelentéktelen része, több százezer vagy talán több millió fiatal – nagy többségükben 15-30 év között – vallja magát az új „Jézus-mozgalom” tagjának. A résztvevők között vannak régebbi lázadozó diákok, hippik, kábítószer-élvezők, keleti vallásokból kiábrándultak, akik felismerték, hogy Jézus a legnagyobb. Egyik újságjuk címe: *Jesus loves you* – „Jézus szeret téged”. Lehet ebben a jelenségben sok furcsaság, divat, kuszaság, de egyről tanúskodik: Krisztus ma is aktuális. Mai fiatalok szívét, lelkét meg tudja ragadni az egykori evangélium szobban, egyszerűbben aligha kifejezhető üzenete: Jézus szeret téged!

Van keresnivalónk nekünk, keresztyéneknek a mai világban! Abban a társadalomban is, amelyben élünk itt Magyarországon, hazánkban. Hiszen a közösség javának munkálása a keresztyénség alaptételével találkozott, a szolgáló szeretettel. Az emberiség mai nagy, égető kérdéseiben is tud jelentősen segíteni a keresztyénség saját erőivel, összefogva más gondolkozású, becsületes emberekkel. A társadalmi, a faji kérdésben és sok más mai közösségi problémában van szolgáló mondanivalónk és segítő közreműködésünk. Jézus mindig a szegények, az elnyomottak mellé állott, s arra tanított, hogy minden ember testvérünk – tanulhatunk tőle.

A hitbeli gazdagságot, amely Krisztusban nekünk a mi életünkben is adatott, most nem részletezem. Gyakran és sokféleképpen hallunk róla vasárnaponként a templomban. A róla szóló evangélium örömhíre: Isten mindeneket átfogó szeretete, az istenközelség a Krisztus által, a halálon diadalmas örök élet. A kegyelem, amely osztályrészül jutott az első keresztyén nemzedékeknek a próféták reménységének beteljesülése idején, ugyanúgy a miénk is, frissen és újan, személy szerint az életünkre vonatkozóan. Közvetlenül magunkra érte olvas-hatjuk a Péter-levél mondatát: *„Ezt az üdvösséget keresték és kutatták a próféták, akik a nektek szánt kegyelemről prófétáltak.”* (1Pt 1,10)

A mai keresztyén hívő nemzedék feladata, hogy átadjuk mindazt a gazdagságot, amelyet Krisztustól kaptunk, a felnövő új nemzedéknek, az utódainknak. A mai vasárnap ülnek először konfirmandusaink itt

a gyülekezeti istentiszteleten. Áldja meg Isten őket és a keresztyén családok gyermekeit, hogy részesülhessenek a Jézus Krisztusból áradó hatásokban.

A keresztyénség az egyház hitének őrzésével egyúttal a jövőt szolgálja. Mert a Krisztus-hit erejével az emberiség jövődjét munkálja. Pár évvel ezelőtt jelent meg magyarul is a világ élelmezési problémáival foglalkozó könyv: *Versenyfutás a 2000. évig*. Az utolsó fejezete – meglepően – Jézus Hegyi beszédéről szól. A békeszerző emberek öröklük a földet. Egy világperspektívájú közgazdasági szakkönyvben Jézus igaz szava az emberiség jövődjét építi.

Keresztyén kisebbségi érzet helyett becsüljük meg nagyon a hitünket, a Krisztus személyében kapott gazdagságot, és legyünk ezzel a kinccsel szolgálatára embertársainknak, a mai világnak és a jövődönnek.

Legyetek józanok!
1Pt 1,13–16

Igehirdetés a kőbányai és a Vajda Péter utcai templomban 1979. október 28-án.

86

Nem először lehetünk tanúi a szószéken, hogy jelentéktelennek tűnő, egyszerű bibliai szavak – ha mélyükre ásunk az újszövetségi írásmagyarázati tudomány segítségével – mély tartalommal telnek meg. Itt olvastuk a magyarra két szóval fordítható igeszót: „*legyetek józanok*”. Az Újszövetség soha nem használja ezt a szót elsődleges jelentésben, hanem mindig átvitt értelemben. A görög szó nem az alkohol túlzott fogyasztásától óv – noha a részegség ellen nem egyszer szót emel a Szentírás –, de itt a „józanság” fogalma egészen mást fejez ki: „józan” az az ember, aki felismeri a valóságot, s az Isten kijelentésében adott valóságot elismeri.

Érdemes lenne sorra venni, hogy az Újszövetségben ötször előforduló ige más-más összefüggésben mire utal.

Legyetek józanok, és reménykedjete az eljövendő kegyelemben

(1Pt 1,13); legyetek józanok, hogy imádkozhassatok (1Pt 4,7); hogy a hitben szilárdan megállhassatok (1Pt 5,8–9); legyünk józanok, vegyük magunkra a hit és szeretet páncélját, és mint sisakot az üdvösség reménységét (1Thessz 5,8); légy józan mindenben, a bajokat szenvedd el, végezd az evangélista munkáját, töltsd be szolgálatodat (2Tim 4,5).

De most térjünk vissza a „józannak lenni” alapjelentésére: *felismerni az Isten valóságát*.

Hányan vannak az emberek között, akik azt vallják: én csak azt fogadom el, amit látok, megragadhatok. Mert ez a valóság – mondják. Pedig a helyzet éppen fordított: amit látunk, az csak *látszat*. Az igazi valóság *más*. A modern természettudomány szemléltetheti ezt. „Asztal” – ez csak látszólag szilárd test, valójában hihetetlenül kicsiny atomrészecskék mozgó, keringő világa. „Szín” – csak én látom pirosnak, sárgának; a színeket valójában különböző fénysugarak visszaverődése teremti a szemünkben.

Ezeket a példákat csak hasonlatképpen mondhatom, mert az újszövetségi „józannak lenni” mérhetetlenül többet jelent: mindent a végső valóságra, az Istenre tekintve nézni és számolni a végső valósággal, az Istennel.

H. Thielicke tübingeni teológiai professzor a második világháború végén, 1945 augusztusában megjelent könyvében említ egy bibliai példázatot (Lk 12,16–20). A gazdag gabonatermelő parasztember rekordtermést gyűjt be. Új csűröket kell építenie. Sok java van, sok évre félretéve. „Pihenj – mondja magának –, egyél, igyál, vigadozzál.” De a legfontosabb tényezőt nem kalkulálta be „józannak” tűnő tervébe: az Istent. És éppen ezért kiderül Jézus példázatában, hogy az okos mezőgazdasági tervező végső soron *nem* realista, a valósággal számoló ember: „Bolond – mondta neki Isten –, még ez éjjel elkéri tőled a lelkedet, kié lesz akkor mindaz, amit felhalmoztál?” A „józannak” tűnő gazdag ember rossz kártyára tette fel az életét, arra, hogy nincs Isten.

Eddig jutottunk el: „Legyetek józanok” – számoljatok a legnagyobb, a végső valósággal, az Istennel! Ez az igazi realizmus az életben, a józan gondolkodás.

1. Ebből a realizmusból *reménység* következik. Ez a keresztény realista reménység a dolgok végére vonatkozik; „...teljes bizonyossággal reménykedjétek abban a kegyelemben, amelyet Jézus Krisztus megjelenésekor kaptok.” (1Pt 1,13) Emberi sorsunkat nem láthatjuk előre. Egy biztos csak – ahogy szokták mondani –, a halál. Ez bizony nem reményteli jövő, különösen, ha meggondoljuk, legtöbbször mennyi szenvedés előzi meg. Az emberiség sorsát, a föld jövőjét sem láthatjuk közelről. Az eltérő tudományos álláspontoktól, a csillagásztól eltekintve a drámaíró sem biztat. Madách az eszkimójelenettel fejezi be látomását a történelem jövőjéről. Az ember tragédiája utolsó előtti színének látképe: „Hóval és jéggel borított hegyes, fátlan vidék. A nap mint veres, sugártalan golyó áll a ködfoszlányok között.” Ádám elborzadva nézi az elembertelenedett eszkimót. És a sátorba lépve kétségbeesve látja az eszkimó Évát. Száz évvel Madách után, a mi korunkban a drámaíró Beckett *A játszma vége* című darabjában az elembertelenedés végső fokán mutatja be az emberiség utolsó képviselőit. Hamm vakon és bénán ül kerekas karosszékeiben. Nagg és Nell – a szülők – egy-egy szemeteskukájában élnek, ha ezt életnek lehet nevezni. Egyedül Clov mozgásképes: a két szemközti fal magas ablakaiból időről időre az odakinti élet gyérülő jeleiről tudósít. Ennél sötétebb képet nem lehet festeni az emberiség jövőjéről.

Isten és kinyilatkoztatása valóságából mégis végső reménység következik. Hogy milyen létformában, nem tudjuk, de Isten irgalmáé lesz az utolsó szó a halálon túl, a mi világunkon túl. Isten jóságának olyan végtelen kiáradására számíthatunk az örökkévalóságban, melyet a földön elképzelni sem lehet. Ebben a végső kegyelemben – ez az én meggyőződésem – részesedik minden ember, mert a kegyelem teljessége nem ismerhet kivételt. A Péter-levél korából származó ősi keresztény liturgikus imádság a világ végére tekintve így fohászkodik: „Jöjjön el a kegyelem!”

2. *A legnagyobb igazi valóság, Isten a mi jelenünket is, az életfolytatásunkat is formálja. „...mivel ő, a Szent hívott el titeket – magatok is szentek legyetek egész magatartástokban”* – fejeződik be Isten mai üzenete. A „szent” annyit jelent, hogy Istenhez tartozó. Szentnek

lenni – nem büntelenséget jelent, mert erre a romlott emberi természet nem képes. Szentnek lenni, azaz Istenhez tartozóan élni a hétköznapijainkban – ez is teljesíthetetlen feladat, de hogy valami kiábrázolódjék bennünk Isten lényéből, legfőképpen a szeretetéből, ez „magától” adódik Isten ajándékaként. A szentség nem tilalomfakat jelent, hanem azt a nagy pozitívumot, hogy Isten lényéből vett szeretet irányítsa életünket, döntéseinket, emberi kapcsolatainkat.

Nincs különleges keresztény életforma. Nem hiszem, hogy lenne olyan életmód, amely csak a hívőkre vonatkoznék. Az a magatartás, melyet Isten vár tőlünk otthon, munkahelyen, az emberek között, a társadalomban, a hazában, külsőleg nem más, mint sok becsületes, közösségi érzésű nem hívő emberé. De az bizonyos, hogy különböző adottságaink, hajlamaink, alkatunk, körülményeink által egyénivé formált életmódunknak, saját életformánknak ki kell fejeznie hitünket, azt, hogy számunkra a legnagyobb valóság Isten és az ő kegyelme, szeretete.

Élő víz
Jn 4,3–14

Elhangzott 1980. május 25-én.

Az emberi élet állandó szomjúság. Kívánja az ember azt, ami az élet testi fenntartásához szükséges. Ezek között első helyen az ivóvíz áll. Evés nélkül tovább kibírjuk, mint víz nélkül. De az ember nemcsak arra vágyik, hogy létezzen, pusztán vegetáljon, hanem vágyik öröme, szellemi élményre, alkotásra, boldogságra, harmonikus, teljes emberi életre. A hiánytalan élet szomjúságában élünk. De valami mindig hiányzik. Tovatózó percek maradnak emlékként lelkünkben arról, amikor úgy éreztük, *most* jó nekünk.

A samáriai asszony története jelképesen éppen ezt példázza Jézus válaszában fényében: „*Aki ebből a vízből* (a sikári forrásból) *iszik, ismét megszomjazik.*” Jézus azonban olyan vizet kínál az asszonynak, amely csillapítja a mi állandó emberi szomjúságunkat: „...*aki abból*

a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé meg nem szomjazik, mert örök életre buzgó víz forrásává lesz benne.” A Krisztusban hívőknek „élő víz” adatik, mely a Szentlélek. A forrás Isten ígéje, melyből mindig „meríthetünk” Szentlelket, hitünk adóját és megújítóját, míg el nem érkezünk az örökkévalóság partjára.

Krisztus mai mondanivalóját négy láncszembe foglalom.

1. Az első láncszem: *Krisztus – életszükséglet.* Amíg erre nem jövünk rá, a hit amolyan mellékes dolog marad számunkra. Még a „válásosságtól” sem tudjuk megkülönböztetni, pedig a kettő nem mindig azonos. Ha éppen érdekelnek vallási dolgok, problémák, foglalkozunk velük, amennyiben beleférnek az időnkbe. Ha azonban másféle dolgok kerülnek előtérbe az életünkben, egyszerűen félretesszük. Esetleg azzal a gondolattal, hogy a vallás maradi dolog. Pedig Krisztus Jézus olyan életszükséglet, mint az étel és az ital.

2. A második láncszem: *Miért életszükséglet Krisztus?* Mert tőle mindig azt kapjuk, amire *abban a pillanatban* szükségünk van. Ha ránk nehezedik közeli emberek iránti szeretetlenségünk, ha ismételten megbántjuk szeretteinket is, bármilyen lelki ínségben kapjuk tőle a bűnbocsánatot. Ha útvesztőbe jutunk, és nem tudjuk, melyik megnyíló utat válasszuk, ő tanácsol. Ha terhek alatt görnyedünk, betegség, testi vagy lelki fájdalom gyötör, tőle erőt és vigasztalást kapunk, türelmet tanulhatunk. A különböző élethelyzetekben ő mindig a legszükségesebbet adja annak a szituációnak a hordozásához vagy megoldásához.

90

A különböző életkorokban is ezt cselekszi. Az ifjúkornak más az alapvető lelki hiánya, mint a felnőttkornak, s ismét más az időskornak. Ezért van az, hogy fiatalok Krisztusban ugyanúgy megtalálhatják ma is Mesterüket és Megváltójukat, mint ha valakit hetvenévesen hív el Krisztus az ő követésére.

Gyönyörűen fejezte ki ezt a tapasztalatot már sírban pihenő öreg barátom, Sántha György költő:

Állatnak, növénynek
mézgás Március...

Halásznak Háló
vámosnak Váltó,
művésznek Hangszíntűzvész,
gerincborzongató Bach-finálé,
halónak Álomhajó...
s nekem
az öreg Biblia kódexe felett
görnyedő barát
fátyolos szemetükrén
lángolva táncoló, remek
Iniciálé.

(Profán éjféli zsoltár)

Valóban, mindenben minden ő, minden életkorban és élethelyzetben Minden.

3. A harmadik láncszem: *ám félre ne értsük azt a „Minden”-t, melyet Krisztus jelent nekünk életünk folyamán.* Krisztus ritkán változtat élet-sorsunkon: ritkán gyógyít meg gyógyíthatatlan beteget, nem mindig emel ki életünk nehézségeiből. De valami mást megtesz: *vállaltatja velünk a sorsunkat.* Pilinszky János, egyike a legnagyobb élő magyar költőknek, a hívő ember vallomását így fogalmazza meg:

„A világ abszurdításának fölismerésén túl – és épp a menekvés irányában – van egy még következetesebb, ha úgy tetszik, még abszurdabb lépés, s ez a világ képtelenségének a vállalása... magunkra venni a világ képtelenségének a súlyát...”

(*Ars poetica helyett*)

Némileg egyszerűbben mondom: tele van a világ és az életünk, sorsunk és önmagunk elviselhetetlen képtelenségekkel, ellentmondásokkal. Megoldásuk nincs. De vállalásuk lehetséges: s ebben Krisztus a Minden nekünk.

4. A negyedik láncszem: *Szomjúságunk mégis megmarad, és a hiánytalan, teljes életet adja.* Jézus szava így hangzott: „...aki abból

a vízből iszik, amelyet én adok neki, soha többé meg nem szomjazik, mert örök életre buzgó víz forrása lesz benne.” A Krisztus által adott isteni kijelentés, más szóval Isten ígéje megízlelteti velünk már a földön az örök élet örömét, békességét, az isteni szeretetet, és adja a halálon túl vezető reménységet.

Életszomjúságunk soha nem elégszik meg a földi örömekkel. Még legboldogabb pillanatainkra is ráhull a mulandóság felhője. Ady Endrének két sora éppen a vidám percek hiányérzetéről vall:

„Pogány rímek, muzsikák között
szomjazok valami örököt.”

(Pap vagyok én)

Az emberi élet végső szomjúságában szenved minden ember, minden élethelyzetben és életkorban, örömek vagy szomorúságok, sikerek vagy kudarcok között, egészségben vagy betegségben – „szomjazok valami örököt”. Krisztus ezt az „örököt” adja nekünk. Újra megírja, meríthetünk ebből a forrásból, Isten ígéből, magából Krisztusból és Istennek soha el nem fogyó irgalmas szeretetéből.

Goethe egyik öregkori levelében ugyan nem ilyen biblikus hittel és reménységgel, de hasonlóan sejt meg: „Sokáig élni annyi, mint nagyon sokat túlélni, szeretett, gyűlölt, közömbös embereket, birodalmakat, fővárosokat, sőt erdőket és fákat is, melyeket fiatalon vetettünk és ültettünk. Önmagunkat is túléljük, s éppenséggel hálálkodva ismerjük el, ha testünknek és szellemünknek legalább egyes ajándékai megmaradnak nekünk. Mindezt a mulandót elviseljük: ha megmarad az örökkévaló jelenvalónak minden pillanatban, nem szenvedünk a mulandó idő miatt.” (Goethe a levelet 1823. április 17-én írta, hetvennégy éves korában.)

Jézus Krisztus azzal elégti meg legmélyebb életszomjúságunkat, hogy általa az örökkévaló betölti minden mulandó pillanatunkat.

Az igehirdetés végére értünk, pünkösdről csak egy szó esett. Valójában kezdettől végig a pünkösdi igény húzódtott meg a szavak mögött, hiszen a Krisztussal való találkozást, melyben a samáriai

asszonyának része volt, ma a Szentlélek adja. A Szentlélek Krisztushoz vezetése azonban nem egyszeri esemény. Egy ószövetségi apokrif könyv, Sirák fia könyve gyönyörűen fejezi ki Istennel kapcsolatban: „Aki megízlel, még jobban kíván, s aki iszik belőlem, még jobban szomjazik.” Igen, aki egyszer iszik az örökkévalóság vizéből, még jobban szomjazik utána.

1980. május 25.

A karácsony emberi és isteni oldala

Igehirdetés Budapest-Kőbányán, 1980. december 25-én, a karácsonyi ünnepre kijelölt íge alapján

„Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő kezdetben az Istennél volt. Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött. Benne élet volt, és az élet volt az emberek világossága. A világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be... Az Ige volt az igazi világosság, amely megvilágosít minden embert: ő jött el a világba. A világban volt és a világ általa lett, de a világ nem ismerte meg őt: saját világába jött, és az övéi nem fogadták be őt. Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek; mindazokat, akik hisznek az ő nevében, akik nem vérből, sem a test, sem a férfi akaratából, hanem Istentől születtek.” (Jn 1,1–5.9–13)

Karácsonynak van emberi oldala, és van isteni oldala. Az emberi oldalához tartozik maga a karácsonyi történet a betlehemi jászolbólcsőről, ahogyan azt gyermekkorunktól fogva ismerjük. És emberi oldala a karácsonynak, ami ma a karácsonyestét jellemzi. A karácsonyi szokások, az ajándékozás, a szeretet fokozódása és a meleg hangulat. Eredetét illetően ezek is tulajdonképpen a karácsony isteni jellegéből fakadnak, mert az Isten karácsonykor megjelent szeretetének a következményei. A karácsonyeste emberi oldalát az irodalmi hetilapban megjelent karácsonyi riport is őszintén tükrözi. Néhány részletét olvasom (Élet és Irodalom, 1980. dec. 20.): „Egy makacs forradalmár barátom mondja – írja a riporter –, mivé lett, továriskám, az ideológ-

giai harc, ha már a párttitkár is karácsonyfát cipel, és még csak nem is röstelli magát?” Másvalaki meg azt mondja: „Ugyan már! A karácsony egyszerűen népünnepély. Olyan messze van akármelyik világnézettől, mint, mondjuk, hogy stílszerű legyek, Makó Jeruzsálemtől.” Aztán hozzáfűzi a riporter: a rendszeres vallásgyakorlók köre tíz-tizenöt százalékra tehető, közülük a munkások aránya a legalacsonyabb; körülbelül négy százalék. Ezzel szemben december 24-én a lakások csaknem mindegyikében van fenyőág vagy karácsonyfa. Vajon melyik jelképez hitet? És melyik csak hangulatot? Majd folytatja: „Pártalkalmazott barátom minden évben falun hagyott öreg szüleinél tölti a karácsonyt. Mennek kocsistul, gyerekestül, ajándékestul, csak hát éppen nem Betlehembe. Abba már beletörődtek az öregek, hogy az éjjeli misére nem megyünk el velük, de gyertyagyújtáskor szegény anyám mindig rákezd a Mennyből az angyalt. A srácok hallgatnak, én azonban vele dúdolok, hogy el ne rontsam az én drága édesanyám áhítatát.” Egy állami kitüntetésekkel elismert tudóst is megkérdezett. „Tudod – válaszolta –, vannak az embernek hangulatai. És sajnos nem tudja másként kifejezni, mint ilyenféle karácsonyi gesztusokkal. Belekapcsolódik a Mennyből az angyal éneklésébe vagy más karácsonyesti mozzanatba.”

Karácsony emberi oldala, amely bármennyire is az isteni jellegből következett, lassacskán így áthatja a legkülönbözőbb világnézetű és gondolkodású embereket a mi környezetünkben is. De most ne kifelé nézzünk, az egyházon kívülre, hanem magunk felé. Nem rekedt-e meg az aktív egyháztagok karácsonya is az emberi oldalnál, a hangulatnál, amely bármennyire szép, kedves és nem is helytelen, de túl tudunk-e mindezen látni karácsony mélyebb értelmére?

A mai karácsonyi ígéhirdetési alapige – akár tetszik, akár nem – karácsony isteni oldalát mutatja. És nem tehetek róla, ha többen csalódottan fognak elmenni, mert másfajta karácsonyi prédikációt vártak. Ez a most olvasott, János evangéliuma kezdetéről való részlet nemcsak első hallásra nehéz, de egyébként is, éppen a maga mélységével. Amikor benne újra meg újra olvassuk azt a szót, hogy Ige, amely a Bibliánkban itt nagyon helyesen nagybetűvel van nyomtatva,

ez az Ige szó Jézus Krisztust jelenti, róla szól. És tulajdonképpen azt a karácsonyi kérdést veti fel: *kicsoda Jézus*, aki eljött erre a világra?

1. Első felelete az, hogy emberré csak *lett*, ő valójában *Isten*. *Krisztus istensége* nem elvont tantétel vagy az ókori egyházi zsinatok vitatémája csupán, hanem *a keresztény hit központja*. Ezt megkerülve nem lehet valaki keresztény. Amit a kételkedőnek, hitetlennek nevezett Tamás apostol mond éppen ugyanennek az evangéliumnak, János evangéliumának a végén: *ez a kereszténység*. Mert térdre borulva a feltámadt Jézus előtt ezt vallja: én Uram és én Istenem. Luther a *Kis káté*-ban az Apostoli hitvallás második részének a magyarázatát, amely hitvallást ma is elmondunk, így kezdi: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus valóságos Isten, az Atyától öröktől fogva született, és valóságos ember is, Szűz Máriától született, nekem Uram.” *Karácsony ez elé a személyes kérdés elé állít*: hiszem ezt?

2. Kicsoda Jézus Krisztus? A második válasz, amit ma meghallhatunk: *a világ Ura*. „*Minden általa lett* – olvassuk János evangéliumában –, *és nélküle semmi sem lett, ami létrejött.*” Gótikus katedrálisok kapuja fölött gyakran található Jézus szobra. Jellemző a középkori szobornak mély hittel történő megformálása: az álló Jézus vagy akár a gyermek Jézus kezében tartja a földgolyót. Karácsony isteni oldalát fejezi ki, akár a gyermek Jézus, akár már a felnőtt Jézus kezében a földgolyó: ő a világ ura. A mai keresztényi hitünkkel, mai világlátással ezt így mondjuk: ő a *kozmikus Krisztus*, aki térben és időben, messze túl téren és időn, mindenek fölé nő. Nincs semmi, ami kívül esnék hatalmának a körén. „Jézuska”, szoktuk mondani. Karácsony van, Jézus megszületett kicsi csecsemőként. De ő mérhetetlenül több: *a mindenség Ura*. *Karácsony isteni oldala ez elé a személyes kérdés elé állít*: hiszem ezt?

3. És a harmadik, amiről mai igénk szól: *őbenne világít az igazi, az egyetlen, a tulajdonképpeni élet*. Nem tudom, gondolkozott-e már közülünk valaki azon, hogy amit mi, emberek a földön életnek nevezünk, mennyire nem érdemli meg az élet nevét. Az esendő, törékeny, velejéig romlott, mulandó élet, micsoda élet ez?! Amit mi életnek nevezünk, csak torz mása az igazi életnek. Ha körülnéznünk, annyi

sötétséget látunk karácsonykor is szomorúságban, gyászban, nyomorúságban. Ha magunkba nézünk, ott is sötétség fogad. A panasznak vagy a csalódásnak, az elégedetlenségnek, a szeretethiánynak, sokszor a kétségbeesésnek vagy az életünk értelmetlenségének a sötétje fogad, ha valaki őszinte magához. És ha most messzebbre nézünk, akkor azt látjuk, hogy az idei karácsony különösen is nyomasztó világviszonylatban. Ezen a földön mindig volt sötétség karácsonykor is. De most különösképpen növekedik az elmúló esztendőben. Gazdasági válság mindenütt, megoldhatatlan nemzetközi feszültségek, sokféle fegyverek dördülése. Sötét a világ ezen a karácsonyon is. De karácsonynak az isteni oldala az, hogy Krisztus az emberi életnek és korunknak minden sötétségében bátorító, biztató *fény*. Talán más is átélt már hasonló élményt, amire most visszaemlékezem kecskeméti gyülekezeti szolgálatomból. Tél idején, tanyavilágban, nagy hóban menve egy tanyát kerestem, ahol evangélikusokat akartam meglátogatni. Messze a sötétből egyszerre csak egy kis háznak az ablaka világított. Petróleumlámpa lehetett benn, de a nagy sötétben az a parányi fény nagy világosság volt az utasnak, az utat keresőnek. Minél nagyobb valahol a sötétség – ezt János evangéliuma is mondja –, annál jobban látszik a fény, egy kis gyertya fénye is. És ez azt jelenti, hogy az életnek a sötétségében vagy a mai kornak a sötétségében Krisztus fénye nem tompul azért, mert nagy sötétség veszi körül, hanem növekszik. De mi ez a fény immár hasonlat nélkül? Éppen az igazi, a teljes, a múlhatatlan élet, amely egyedül őbenne volt jelen ezen a földön és az egész mindenségben. Őfelé, Krisztus felé fordítva szemünket láthatjuk az élet sötétségében, a jelen sötétjében is, hogy *mégis* van világosság. Azaz mégis van szeretet, igazi szeretet, mégis van tisztaság, önzetlenség, jóság, mégis van győzelem a halálon. Az életnek nem nevezhető torz élet ellenére, amely mindnyájunk és minden ember élete, mégis van igazi, tulajdonképpeni, valódi élet őbenne. Jaj, de mi ezt csak messziről láthatjuk?

4. Nem. Karácsony isteni oldalának van még egy utolsó üzenete: *a Krisztusban való hit által Isten gyermekeivé lehetünk*. Olvasom a mai ígénkből: „*Akik pedig befogadták [Krisztust], azokat felhatalmazta*

arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek; mindazoknak, akik hisznek” őbenne. Ez a kiváltság karácsony legnagyobb ajándéka, hogy Isten szeretett gyermekeként járhatunk az életünk útján, ha hiszünk Jézus Krisztusban. Svájcban a mi századunkban egyik legáldottabb igehirdetője volt Thurneysen, később bázeli lelkész. A fiatal Thurneysennel sétált egyszer a nála negyven évvel idősebb Blumhardt, az egyház történetének nagy alakja, akinek apja hasonlóan jelentős személyiség volt. Sűrű erdőbe kerültek, ahol az erdő sűrűje sötétséget árasztott, ám ekkor egy tisztás következett. Blumhardt karon fogta fiatal barátját, odavezette a tisztás közepére, ahol sütött a nap, és beleállította a napsütötte helyre, s ezt mondta: innen nézz be a sötétbe.

Nos, azt jelenti, hogy Isten gyermekei vagyunk: nemcsak messziről látunk világosságot Jézusban, hanem benne állunk az általa Istentől jövő csodálatos isteni szeretet és isteni hatalom fénykörében, és innen nézhetünk bele a sötétbe, szomorúságnak, gyásznak, bármilyen fájdalomnak, bánatnak, csalódottságnak, a kor problémáinak és vészterhes felhőinek a sötétjébe. Innen, hogy ránk sugárzik Isten hatalmas szeretetének a fénye, indulhatunk tovább az életbe cselekvő világossággal, Istentől kapott szeretettel, hiszen tudjuk, hogy az a fény, amely reánk hull, nemcsak a miénk, akik hiszünk Krisztusban; azt is tudjuk, hogy ugyanez a fény ott van az egész világ fölött, noha ők nem tudják.

2. Igehirdetési „forgácsok”

97

„Életünk órája feltartóztathatatlanul megy a huszonnegyedik óra felé. Az utolsó nagy éjszaka felé. Azt mindig tudhatjuk a karóránkról, hogy hány óra van hátra a mai naptól, hogy hány hónap és hány hét van hátra az évből. De nincsen olyan óra és naptár, amely elárulná, hogy hány év vagy perc van hátra az életünkből. Életünk hátralévő idejére mindig legfeljebb csak úgy nézhetünk, amint a mellékelt óralap mutatja: nincs már sok hátra. Lehet, hogy hamar lejár az időnk.

Azt senki sem tudhatja, hogy a világtörténelem óráján mennyit

mutat az idő. De biztos, hogy az emberiség életében is lesz huszon-negyedik óra.

Milyen jó, hogy életünk múlása, a halálnak és a világ végének feltartóztathatatlan közeledése nem facsarhatja össze szívünket, mert az óramutató mögött ott látjuk kirajzolódni a kereszt vonalát. A golgotai kereszten elkezdődött a mi örök életünk.”

Új Harangszó, 1949. január 2. 1. o.

„Nem az volt a legnagyobb, amikor Isten szeplőtelen fogantatással Fiát testbe küldte. Nem az volt a legnagyobb, amikor a halott Jézust feltámasztotta. Nem az volt a legnagyobb, hogy a Szentlélek láthatatlan erejével emberek lelkét és életét meghódította. Sokkal nagyobb volt, hogy testileg és lelkileg, véresen és gyötrődve szenvedett az Isten a keresztfán. Isten szenvedésének nagysága előtt borulunk le nagypénteken.

De az üdvösség hosszú történetének van egy pontja, ahol mindig célhoz ér, ami addig történt, és minden oda tekint vissza, ami azután történik. Ez a hely a kereszt, amelyen elhangzott: „Elvégeztetett!” Elvégeztetett az üdvösség munkája. Azért van bűnbocsánatunk és üdvösségünk, mert Jézus érettünk és helyettünk meghalt a Golgotán. Nagypéntek nagysága a kereszt üdvözítő erejének nagysága.

Hát húsvétra mit mondjunk? Ha nagypéntek a legnagyobb ünnepünk, húsvét meg a *legfontosabb*, a legdöntőbb ünnepünk. Ha nincs húsvétod, akkor nem lehetett igazi karácsonyod, de bizonytalan nagypénteked is.

Jézus feltámadása az a nagy »DE«, amellyel Isten a nagypénteki gyászos mondatot folytatta. Jézus meghalt, de az Isten feltámasztotta. Ha pedig húsvét igaz, akkor a karácsonyi gyermek valóban istenember. Akkor Jézus minden szava igazság. Akkor van feltámadás, van örök élet és van kárhozat. Ha húsvét igaz, akkor egyedül a keresztyénségnek van igaza ezen a világon. Ha Jézus feltámadott és él, akkor a halállal nincs vége az életnek. Akkor lehet reménységünk elhunytjaink felől. Akkor a szív félelme nélkül nézhetek sírom fenekére.”

Új Harangszó, 1949. április 17. 1. o.

„Minden evangéliumi prédikációban Jézus lépdél közöttünk ítéletével, kegyelmével, életújító erejével, szívtől szívig északra és délre, keletre és nyugatra, nemzedékről nemzedékre. Ezért vele találkozhatunk, a megfeszített és feltámadott Jézus Krisztussal. Ő jár közöttünk, hogy terjedjen bűnbocsátó igéje és dicsőítmények szent neve.”

Vallásos félóra a rádióban, 1950. március 26.

„A keresztyén embernek a nem keresztyén környezete részéről sok rosszat is el kell viselnie: bántást, mellőzést, hátrányt, anyagi kárt, igazságtalanságot. Hogyan viselkedjék a keresztyén ember ilyen helyzetben? *»Senkinek gonoszért gonosszal ne fizessetek... Azért, ha éhezik a te ellenséged, adj enniet; ha szomjúhozik, adj innia; mert ha ezt míveled, eleven szemet gyűjtesz az ő fejére. Ne győzöttségével meg a gonosztól, hanem a gonoszt jóval győzd meg.«* (Róm 12,17–21; Károli-fordítás) Tehát elhordozni a rosszat! Sőt mi több: megbocsátani! De még több: jóval viszonzni! Vannak, akik eljutottak az elsőig: Isten előtt alázattal tudják hordozni az emberektől rájuk mért nehézségeket, de közben gyűlölik ellenségeiket, és sokszor hisztérikus ingerültséggel néznek rájuk. Vannak azután, akik már tudnak megbocsátani is. De hol vagyunk még Jézus Krisztus lelkétől: a gonoszt jóval megfizetni? Ehhez kettő kell: az egyik az élő Isten előtt való alázat. Én nem ítélek, az Úr ítél, engem is megítél. A másik pedig: a szeretet hatalmában való bizakodás. A gyűlölet és a bosszú nem tud másokat javítani. A szeretet – és pedig az Istentől a mi színünkön át mások felé áradó szeretet – le tudja győzni a gonoszt. A szeretetnek nem lehet ellenállni: olyan, mint a parázs.”

Evangelikus Lelkésznevelő Intézet, 1953. január 27.

„A döntő dolog mégis a modern ember hitre juttatásában is az ige, az ő gondolatvilágában hangzó, de nem a hozzá formált ige... Ez számunkra azt jelenti, hogy fejlesszük ugyan mi is szellemi fegyvertárunkat, foglalkozunk nagyon sokat a mai kor kulturális termékeivel (a lelkésznek kora legképzettebb emberei közé kell tartoznia!), de ne felejtjük el, hogy az evangélium egyetlen győztes hordozója: az

ige, az egyszerű, világos, elegyítetlen evangélium. Amit Pál athéni beszédéből megtanulhatunk, Isten igéjének modern használata, és semmi más!”

Lelkipásztor, 1958. február–március, 70. o.

„Isten az új életkezdetet belsőleg adja meg: ez az, amikor egy megkeresztelt ember elkezd hinni. Nem akárkiben, hanem a Jézust feltámasztó Istenben. Ekkor jut el hozzá az evangélium üzenete, eleve-nedik meg a keresztség ereje, amelyben gyermekkorában részesült. A tengerbe eresztett kábelek segítségével köt össze a telefonvezeték földrészeket. A keresztségünk ilyen kábel, amelyen át Isten bűnbocsánatáról lehetünk bizonyosak, amikor elkezdünk hinni Jézus Krisztusban, a Megfeszítettben és Feltámadottban. Egy másik hasonlat szerint a keresztség egy csatorna, amelyen keresztül árad életünkbe Istennek ereje, amely leghatalmasabban Krisztus feltámadásában mutatkozott meg.

A külső élethelyzetünk marad olyan, amilyen volt. Nem lépünk ki az életünkéből, világunkból, de ugyanabban az életsorsban a bűnbocsánat és a feltámadás erői dolgoznak. Ha vétkeink belső terhétől megszabadulva tudjuk vállalni feladatainkat és a körülöttünk élő embereket, elviselvén egymást és megbocsátva egymásnak.”

Evangélikus Élet, 1968. március 17.

100

„Halál nélkül nincs feltámadás. Ha Jézus nem ment volna át a halálon, lehetne örökléte, hiszen Isten és nem ember ő, de nem beszélhetnénk feltámadásáról. Húsvétnek nagypéntek adja meg a jelentőségét. Fordítva is igaz: nagypénteknek meg húsvét adja meg a súlyát. Ha Jézus halála után nem következett volna feltámadása, egész élete kudarc, halála csak pont lenne egy tragikus mondat végén. Feltámadása emeli ki halálát az emberi halálok sorából. Húsvét »igazolja« a hívő számára Jézus istenségét, halálának büntörlő és üdvösséget szerző hatását. »Ha Krisztus nem támadt fel, hiábavaló a hitetek« – vonja le Pál a jogos következtetést.”

Evangélikus Élet, 1966. április 3. 3. o.

„Keresztyén hitünk és reménységünk alapja, hogy a megfeszített Krisztus feltámadt és él. Jézus feltámadásának tehát nem másodrendű jelentősége van, mint a többi bibliai csodának. Ha egy természetudományos gondolkozású hívő embernek kételyei vannak, vajon Jézus járt-e vízen, megnyugtatom, hogy Krisztus hatalmában lehet hinni e csoda elfogadása nélkül is. Húsvétal azonban más a helyzet. Ezen áll vagy bukik keresztyén meggyőződésünk valósága: máskülönben csalóka önáltatás, hogy Jézus Krisztus nekem és az egész világnak Megváltója.”

Evangélikus Élet, 1968. április 14. 5. o.

„A régieknek volt egy mély értelmű latin szólása: *sub specie aeternitatis*. Hát erről van szó: mindent az örökkévalóság jegyében nézzünk! Ahol a feltámadáshit betölti a szíveket, ott megváltoznak az arányok. Lehet, hogy ami eddig kicsi volt szemünkben, naggyá nő, s ami elhordhatatlan kőként nehezedett ránk, kicsivé törpül.”

Evangélikus Élet, 1969. április 6. 5. o.

„A húsvéti hit magasából nézve *nemcsak törpülnek, helyükre kerülnek, hanem meg is nőnek* egyes dolgok az életünkben. Leginkább meg nő a szeretet és mindaz, ami körébe tartozik közelben és távolban. Az örökkévalóságba nyúló három valóság közül a hit és reménység mellett »legnagyobb a szeretet« (1Kor 13,13). A keresztyén ember a feltámadás távlatában élve életét arra jön rá, hogy legnagyobb jelentősége az életében a szeretetnek van: annak, amit másoknak adhat, másokért tehet.”

Evangélikus Élet, 1969. április 6. 5. o.

„Nem szabad fellengzősen, a feltámadás távlatára hivatkozva leki-csinyelni a mások vagy a magunk életének terheit, töréseit. Az örök élet reménysége nem vezethet a földi élet boldogságának vagy boldogtalanságának közömbösítéséhez. Nem mindegy, hogy életünk hogyan sikerül a földön. Az egyéni élet bánatait nem lehet elintézni a siralomvölgy elmélettel: majd »odaát« jobb lesz.

A feltámadás reménységével nem lesz tehát kevésbé fájó, amit elveszített vagy el sem ért valaki az életében, de *nagyobb összefüggésbe* kerül, az egész életünknek, sőt az örök életünknek szöttezésében helyezkedik el. Gondok, terhek, csalódások, teljesületlen vágyak értelemhez jutnak. Van szerepük az emberi sorsunkban, még ha most nem is látjuk.”

Evangelikus Élet, 1969. április 8. 5. o.

„Isten uralma alatt élni azt jelenti, hogy Isten ígését hatni engedjük az életünkben. Vagyis foglalkoznunk kell Isten ígésével, hallgatnunk és olvasnunk azt, mégpedig nyitott lélekkel, készen a hitre és engedelmességre. Isten ígéje azután ismételtlen meggyőz minket bűneink bocsánatáról Jézus Krisztus halála által. Meggyőz minket Isten naponként velünk maradó szeretetéről, gondviselő és üdvözítő kegyelméről, s biztat a másokért való jó cselekvésére. Tartalommal tölti meg életünket: a szolgáló szeretettel és az örök élet bizonyosságával.”

Evangelikus Élet, 1970. augusztus 10.

„Embertől emberig. Nem szabad az egyház igehirdetőinek úgy szólniuk, hogy csak a Szentírás, a hitvallások, a teológia érdekli, a személyes Krisztus-hit hajtja őket, de nem szeretik az előttük álló embertársat. Vállalnom kell a közösséget azzal az emberrel, akinek prédikálok.”

János levelei, 50. o.

102

„Úgy kell szólnunk Istenről ma, és hinnünk benne, hogy az Isten neve megtelítődjék a szentírási kinyilatkoztatás egész gazdagságával. A mai igehirdetőnek újszerűen kell beszélnie Istenről a jelenben élő ember számára – mai módon – az örök Istenről.”

János levelei, 53. o.

„János első levele utolérhetetlen módon hatol mélyére a keresztyénség legnagyobb mondanivalójának: a szeretetnek, ahogyan az az Istenből kiindulva árad a világra, és tovahullámszik a mi szeretetünkben az emberek iránt.”

Evangelikus Élet, 1971. május 23. 2. o.

„Hálaadásra nem csupán ott van ok, ahol minden szép, és ahol a dolgok jól folynak, hanem ott is van Istennek köszönni való, ahol bajok, bűnök, tévedések garmadájával találkozunk. Érvényes ez az egyházra, érvényes az egyes gyülekezetre, de érvényes a személyes életünkre meg az emberi közösségekre is. A hálaadás szemével körülnézni – ez a keresztyén ember egyik mozdulata. Csak az egyik, mert rögtön nyomában következik a bajokkal, bűnökkel való szembenézés, a reális kritikus szemlélet.”

Evangélikus Élet, 1974. október 13.

„*»A mi harcunk nem test és vér ellen folyik, hanem erők és hatalmak ellen, a sötétség világának urai és a gonoszság lelkei ellen, amelyek a mennyei magasságban vannak.«* (Ef 6,12) Mai szemmel olvasva ezt az újszövetségi részletet, nyomban az ókori bibliai világképbe ütközik tekintetünk. A Szentírásban többféle antik világkép vetületével találkozunk, itt a következő világfelfogás tárul elénk: a Föld, ahol az ember él, képezi az alsó szintet. Fölötte a levegőben – mai szóval a világűrben – gonosz szellemi lények sokasága tanyáz. Ezek a kozmikus hatalmak lent az emberi életet számos módon befolyásolják: a földi élet a »sötétség világkormányzóinak« hatalmát sínyli. De felettük is Úr a feltámadott Krisztus, aki e térbeli elképzelés szerint a harmadik, legfelső szinten, Isten trónjánál foglal helyet.

A mai keresztyén embert ez az ókori szemlélet nem köti. Sem a mindenség három emeletének az antik elképzelése, sem a föld feletti világűrbeli gonosz szellemi lények alakja, sőt általában térbeli képzet Isten, Krisztus „helyéről” sem tartozik a mai keresztyén hithez.

Mit jelent akkor a mai hívő számra többek között a most olvasott bibliai szakasz a föld felett, a levegőben rejtőző ördögről és gonosz szellemi hatalmakról? A bűnnek, a gonoszságnak az egyes ember és az emberiség fölé növvő hatalmát jelképezi a földön.”

Evangélikus Élet, 1974. november 3.

„Titok Jézus személye! Itt élt a földön, ezt ma már senki nem próbálja tagadni ateista világnézettel sem. Jézus történetiségében komoly alapon nem lehet kételkedni. De rejtélye megmarad, mert hogy benne a láthatatlan Isten mutatta meg magát, ezt csak a feltámadása után ismerte fel egy maroknyi tanítvány. Azóta is itt van. Elterjedt ugyan a keresztény vallás az egész földön, az emberiség jelentős része keresztény, de ehhez a nagy számhoz mérten ma is szűk azok tábora, akik a lelkük mélyén Krisztusnak, Istennek, az Isten felénk fordított arcának vallják őt.

Ez a titok megmagyarázhatatlan. A tanítványok számára és a mi számunkra is. A teológia, a hittudomány közel kétezer éve igyekszik fogalmi meghatározásokat adni Jézusról, régi zsinatok még az első századokban próbálták megállapítani isteni és emberi természetének a viszonyát – hiába. A középkori Canterbury Anselmus kérdése azóta is visszhangzik: Miért lett Isten emberré? És az a felelet, amelyet hatalmas munkájában ad rá, valamiképpen jogi törvények közé szorítja az Istent, mintha az Isten igazságossága elégtételt kívánt volna, és ezt az elégtételt csak Isten adhatta volna meg, és nem ember. Ezért lett Isten emberré, hogy elégtételt adjon az Isten igazságosságának, és ne ítélje el az embert a bűn miatt. Dadogás ez, a titok megfejthetetlen. Hányan és hányan törekedtek más hívő tudósok is megmagyarázni Jézus halálának az értelmét, szükségességét, mindig titok marad.”

(?) 1985. december 24.

„Az evangéliumot hirdető igehirdetés, a megfeszített és feltámadott Jézusról szóló igehirdetés, mely közösségbe von bennünket Istennel, nem ad mást, mint az úrvacsora. Az úrvacsorának tartalmi többlete nincs. Verbum visibile – látható ige. Az evangéliumot adja az úrvacsora is, az igehirdetés is. De az úrvacsorában egyetlen perc ajándékává sűrűsödik, mégpedig cselekményszerűen az Isten kegyelmének, szeretetének Jézus Krisztusban megvalósult teljes örömhíre. A szent jegyek vételekor, egy adott pillanatban vesszük mindazt, amit az evangélium hirdet. Vesszük bűneink bocsánatát, és az eljövendő

örökkévalóság reménységét kapjuk, a Szentháromság egy igaz Istennel való teljes földi közösséget, és részesedünk az egész anyaszentegyházzal, benne holtakkal és élőkkel való közösségben – egyetlen pillanat cselekményében. Itt most részesedünk az egymással való összeforrásban, testvérré válásban is.”

Elhangzott az 1955-ben és 1956-ban végzett teológusok találkozóján, 1986. augusztus 20-án.

X. AZ ÖKUMENÉ HÍVE

„Az ökumenicitás nem uniformizálás, hanem különböző egyházak sajátos jellegüknek megfelelő összefogása.”

Lelkipásztor, 1948. január 16.

„Az egyház élete évszázadokon át sohasem válik megszokottá. Isten minden korban ad az ő népének *felfedezéseket*. Az utolsó éveknek az egész világ evangéliumi keresztyénységét szinte lelkendező örömmel betöltő »felfedezése«: az *ökumenikus* gondolat. Az elmúlt háború nagy szétszakítottságában és ellenségeskedésében vált drágává Krisztus egyházának örök vonása: az anyaszentegyháznak népeket, fajokat, felekezeteket átfogó egysége.

Két református lelkész hazánkban tett látogatása ezért jelentős nekünk is, magyar evangélikusoknak: Eduard Thurneysen bázeli teológiai tanár és Walter Lüthi berni lelkész.

Luthertől sokat tanuló reformátusok ők. Anélkül, hogy megtagdnák a református gondolkozást és a kálvinista tanítást, meglepő szomjúsággal, frissességgel és bátorsággal figyelnek Lutherre. A budapesti református teológiai akadémia hatalmas dísztermében egész napon át tartó előadásaikban többször idézték Luthert, mint Kálvint. De nem felekezeti elfogultságból dobbant meg a szívünk. Azért hallgattuk örömmel őket, mert a Krisztusban hívők egységét élhettük át előadásaik közben: Krisztus evangéliumának főüzenetét ők is és mi

is egyformán értjük. Ez a közös hit minden egyéb különbségségen keresztül összekapcsol bennünket velük, Krisztus két más nemzeti-ségű, más felekezetű szolgálójával.

Prédikációban, lelkipásztori beszélgetésben, keresztyén gyermek-nevelésben – mondotta Thurneysen – az egyháznak legfőbb feladata Isten bűnbocsánatának hirdetése. A megbeszélés során csak úgy özlöltek a kifogásoló kérdések ezért az evangéliumi kijelentésért az előadó professzor felé.

Higgyék el – mondotta Thurneysen –, csak a kegyelem teheti jóvá az embert. Bűnbánatra és megtérésre csak az Isten jósága indíthat! (Róm 2,4) A megtapasztalt kegyelem vezeti életünket az Istennek való engedelmesség útjára.

Mindezért Isten igéjének hirdetését fent, a kegyelem hegyén kell kezdenünk. Csak onnan, háromezer méter magasról lehet leszállni a mélybe bűneink közé, s ami ott lent van, vétkeinket és nyomorúságainkat újra fel kell vinni a magasba, a kegyelem, a bűnbocsánat csúcsára. »Magaslati levegőnek« kell áthatnia minden igehirdetést.

Nem elég, ha lesznek a papok mellett a gyülekezet szolgálatában »laikus« (nem lelkész) munkások, hanem az egész gyülekezetnek élő és szolgáló közösséggé kell válnia – mondotta.

Félreérténénk az egyetemes papságról vallott reformátori tanítást – folytatta –, ha mindenki prédikálni kezdene a gyülekezetben. De mindenkinek vállalnia kell az ige szolgálatából rá eső részt és az érte való felelősséget.

Az élő gyülekezetről a svájci lelkész legnagyobb mondanivalója ez az egyszerű, de újszerű kijelentés volt: *létezik. Van!* Aki az élő gyülekezet létezésében kételkedik, az Jézus Krisztus feltámadásában és a Szentlélek kitöltésében kételkedik. Nem akarta Lüthi a gyülekezet ébresztésének felelősségét elaltatni, de meg akarta mutatni, hogy *hitetlenség, ha azt mondom, nincs élő gyülekezet, bármilyen gyülekezetben is vagyok. Az élő gyülekezet már megvan, mielőtt én odakerülnék. Csak fel kell fedeznem.*”

Új Harangszó, 1949. június 19. 1. o.

„Az elmúlt esztendőben [1954-ben] az Ágostai hitvallás folyamatos olvasásával és megbeszélésével, márciusi gyülekezeti napunknak egyházi értékeinket megrázóan szívünkbe véső előadásával és több igehirdetői megnyilatkozással, gyermekeinknél a családi istentiszteletek egyháztörténeti példáival próbáltuk szolgálni gyülekezetünk helyes hitvallásos veretének kialakítását. Ez a törekvésem nem szakadt el az ökumenikus gondolat ápolásától, sőt azzal lett teljessé. Ez az »együttes« persze először talányt jelentett több hívünknek. Valamilyik alkalommal egyik igehallgatóm meg is jegyezte: milyen érdekes, prédikációmban egyszer a misének evangéliumi imádságtöredékét idézem, máskor meg rámutatok a római katolikus hit evangéliumellenességére: egyrészt óvom híveinket az „ártatlannak” látszó katolikus szokásoktól, beidegződésektől, másrészt mély belső örömmel beszéllek Augustinusról, Assisi Ferencről. Hát igen! Pontosan ez a kettős és mégis egységes evangélikus magatartás az, amellyel nekünk a katolikus egyház felé fordulnunk kell: boldogan felfedezve és testvéri kézzel megragadva benne mindent, ami evangéliumi gondolat és életpélda, ugyanakkor határozottan rámutatva arra, ami benne bibliaellenes.”

Lelkészi jelentés az 1954. évről.

In: *Arany homokon...*, 38–39. o.

„A köztudatban gyakran úgy szerepel a reformáció, mint amely megbontotta az egyház egységét. Ez történelmileg sem igaz, akkor már közel ötszáz éve megtörtént a keleti és nyugati egyház szétszakadása. Luther nem akart új egyházat: azt remélte, hogy a katolikus egyház felismeri az evangélium igazságát, s belső megújulás következik be. Ezzel szemben kiátkozták az egyházból, s megtagadták a reformáció felismeréseit, így maga a római egyház hajtotta végre az egyházszakadást. De fontosabb ennél a történeti ténynél, hogy a reformáció ugyanazt a látást hagyta ránk örökségül az egyház egységéről, mint amit Pál apostol képvisel. A részekre szakadt gyülekezetben mind-egyik tanítótól tanuljanak. Luther a régi egyház nagy tanítóitól sokat tanult. Egy Szent Ágoston, egy Clairvaux-i Bernát, egy Assisi Ferenc a miénk is.

Ma a vatikáni zsinaton sok szomorú dolog történt és fordult elő a határozatokban is, de fontos az, aminek örülhetünk. Az istentiszteletről megállapítják: az istentiszteleten az egész gyülekezet aktívan legyen részt, Krisztus a szentségekben és az igében jelen van. Az istentisztelet minden formájában a Bibliának nagyobb szerepet juttattak. A Szentírás jelentősége más téren is fokozódott a római egyházban. Belőle merítik a hívek a hit erejét, benne birtokolja az egyház a lelki életnek forrását. »Új indításokat fognak kapni az elmélyült Szentírásismeretből a keresztyén életre.« Ezekre a megnyilatkozásokra úgy kell tekinteni, mint aminek szívből örülünk, és a mienkének valljuk. Ezek az anyaszentegyház egységének felvillanó jelei.”

Evangelikus Élet, 1965. október 31.

„Szülők és mai fiatalok, általában az idősebb és a fiatalabb nemzedékek között – mint mindig a történelem folyamán – jelentős felfogásbeli és életfolytatási különbség van. Egyik a másikat meg nem változtathatja. De elfogadhatják egymást a maguk különböző voltában.

Ebben a hazában ateisták, vallásilag közömbösök és hívők élnek együtt. Igen-igen nagy ritkaság, hogy egyik a másikat meggyőzhetsen a maga felfogásáról. De elfogadhatják egymást egy társadalmon belül a nemzet javára.

Egy gyülekezeten belül is nagy különbségek lehetnek. A szabadabb életfelfogású hívő ne nézze le a csak imakönyvének élő öregasszonyt, és fordítva: ez ne botránkozzék meg amazon.

Az egyházak között az ökumenizmus ugyanezt jelenti: elfogadom a másik felekezetet mint Krisztus egyházának részét. Ezt nekünk így kell éreznünk a római katolikusok felé, még akkor is, ha a másik fél több esetben nem is tud bennünket egyértelműen így elfogadni.”

Evangelikus Élet, 1974. szeptember 15.

„A római egyházban végbemenő megújodáshoz szorosan hozzátartozik a zsinaton megkezdődött ökumenikus nyitás: a más keresztyén egyházak felé kinyújtott kéz, az egyház egységének új látása, a más felekezetűekkel való testvériség, a hitben való találkozás keresése.

A katolikus egyház és más keresztyén egyházak között ökumenikus kapcsolatok létesültek és elmélyültek a zsinat ökumenizmusról szóló dekrétuma nyomán. Ezzel vált teljessé a világ keresztyénségének nagyjából a századunk eleje óta folyó ökumenikus törekvése, amelyből csak a római egyház vonta ki magát addig.”

Diakonia, 1986/1. 32. o.

„Mi, evangélikusok sajátos szerepet töltünk be az egyházak közeledésében, mert valahol a középen állunk a protestantizmus és a katolicizmus között alapvető hitvallási iratunknál, az Ágostai hitvallásnál, egyházi tanításunknál, az istentiszteletről vallott felfogásunknál és lutheri kegyességi típusunknál fogva. Az egyháztörténelem kerekét Isten mozgatja emberi tényezők és történelmi erők felhasználásával, de nem mindegy, hogy ki-ki bármelyik felekezetben segíteni vagy gátolni akarja-e a kerék gördülését.”

Diakonia, 1986/1. 34. o.

„A könyv címe pontos (*Csak katolikusoknak*, Corvinus Kiadó, 1995), de ismertetését nyomban egy éssel kezdem: és nekünk, evangélikusoknak! Mert akár a török vész elmúlt négy évtizedére nézünk, akár az utolsó négy évtizedre, sok hasonlóságot találunk, és tanulnivalónk is van egymástól. Az ökumené századában egyébként sem lehet csak a magunk egyházával foglalkoznunk. Különösen nem a katolikus egyházzal kapcsolatban, mert annak múltját a lutheri reformáció látása szerint a magunkénak is érezzük. Az anyaszentegyház szép magyar kifejezése kiterjed az egész keresztyénségre a földön.”

Credo, 1998/1–2. 93. o.

XI. A LELKIPÁSZTOR

Hogyan olvassuk a Bibliát?

1. Használd a bibliaolvasó *Útmutatót* reggel és este. Emellett még tanácsos egy-egy bibliai könyvet külön is folyamatosan olvasni, kisebb szakaszonként.

2. Imádkozzál előtte, hogy a Szentlélek áldja meg elcsendesedésedet. Utána pedig adj hálát Istennek, és vidd elé mindazt, amit az ige a lelkedben ébresztett.

3. Keresd fel a párhuzamos helyeket (a versek alján, illetve a szakaszok összefoglaló címe alatt találhatók). A Szentírásnak maga a Szentírás a legjobb világossága.

4. Gondolkozz el az értelmén. Milyen személyek szerepelnek benne? Miről van benne szó? Miért írhatta írója? Mit akart vele elérni akkor régen?

5. Mi köze az olvasott résznek Jézus Krisztushoz? Jövendöl felőle, beszél róla, vagy nem említi? Ha nem említi, gondolkozz el azon, hogy a benne lévő esemény vagy tanítás milyen összefüggésben van a Biblia központi üzenetével, azzal, hogy egyedül Isten kegyelméből, Jézus Krisztus haláláért és feltámadásáért nyerjük el bűneink bocsánatát és az üdvösség reménységét.

6. Figyeld meg, hogy törvényt vagy evangéliumot hirdet-e. Azaz Istennek követelő akaratát találjuk-e benne: milyen életet kíván tőlünk Isten; vagy pedig az ő örömhírét: mit ad nekünk Isten? Isten követelő törvényének tükrében vizsgáljuk meg magunkat, és bánjuk meg bűneinket. Bűnbocsánatot és sok más ajándékot ígérő szavának

pedig higgyünk bizodalmasan: amit ő mond, az úgy van. Közben ne feledkezzünk meg arról, hogy az Isten igazi szava nem a korholó törvény, hanem a vigasztaló evangélium. A törvény arra való, hogy megrettent lelkiismerettel keressük az Isten kegyelmét, amely készen van Jézus Krisztus keresztyében. Nem kell érte semmit tennünk, csak hinnünk, hogy Isten Krisztus érdeméért az istentelent és a bűnöst – s melyikünk ne maradna az halálunk napjáig? – igaznak fogadja el.

7. Isten bocsánatának és más ajándékának hittel való elfogadása után keresd meg, hogy nincs-e az igének valamilyen tanácsa, útmutatása a mindennapi keresztyén életed számára. Mire biztat, hogy megtedd? Mitől óv? Merre igazgatja lépteidet? A bűnbocsánatot hittel elfogadó ember nyugodt szívvel indulhat Isten akaratának teljesítésére, mert szerető mennyei Atyja van, aki elfedezi botladozásait. Keresd meg hát, hogy milyen ponton akar az Isten harcot támasztani benned bűneiddel, kísértéseiddel, s vívd azt a harcot a bűnbocsánat békességével.

A 6. és 7. tanács összefoglalása: olvasd a Bibliát bűnbánattal, hittel és engedelmességgel.

8. Gondolkozz el végül azon, hogy mit, kinek kell családotban, ismerőseid közt elmondanod az Isten olvasott üzenetéből. Legjobb, ha mindjárt együtt is olvasod családot tagjaival.

9. Ne feledd: Isten igéje nem tér vissza üresen. A hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által. Erre számíthatsz bizonyosan magadnál is.

10. Keresd azokat az alkalmakat, ahol élőszóval hangzik Isten igéje, mert a Biblia olvasását az igehirdetés hallgatása teheti igazán áldottá.”

Új Harangzó, 1950. augusztus 13. 4. o.

„Az egyháztól és Krisztustól elidegenedettek igével való elérésére alkalmat ad némiképpen a keresztesítés, jobban az esketés, a kazuáliák közül pedig leginkább a temetés. Nagyon jelentős a távolállók közvetett megközelítésére a gyermek-bibliaköri munka, de közvetlen megközelítésre is, ha nem a központban, hanem otthonokban van. Ugyancsak nagyon jelentős a házi istentisztelet, melyet a lelkes vagy

gyülekezeti munkások a híveknél tartanak. A legszélesebb jelentőséget pedig a lelkipásztori látogatás nyújtja. Korlátlan lehetőség az értük való lelkipásztori imádkozás és keresetlen alkalom, akaratlanul ható az élet bizonyágtétele.

Látogatni, látogatni, látogatni, de lelkipásztori beszélgetést folytatva, és nem csak a közelállókat, a templomosokat, hanem sokkal nagyobb arányban az elidegenedetteket! A kudarcok nem vehetik el a kedvünket. A lelkipásztori látogatások zömét az elidegenedettekre kellene fordítanunk, önmagunkon erőt véve, hiszen természetesen szívesebben megy a lelkész gyülekezetének buzgó tagjaihoz.

Bezáródó kapuk között nyíljék meg a szemünk a soha be nem csukódó szolgálati lehetőség meglátására, a másokért való imádkozás korlátlan és hatalmas lehetőségére. Ugyanakkor pedig legyen számunkra komoly belső feladattá a fegyelmezett, feddhetetlen lelkipásztori élet.”

Lelkipásztor, 1951. január, 42. o.

„Közösségteremtő eszköz a pásztori látogatás, ha imádsággal, Isten előtt történik. Amikor az egyik vagy másik családnál, a hétköznapi életünk színhelyén, az ő gondoljaikkal, kérdéseikkel elinduló beszélgetés Isten üzenetévé, igéjévé lesz számukra, abban a pillanatban ott közösség teremődik, amely nemcsak a lelkipásztort és a családot kapcsolja össze, hanem a gyülekezetet is összébbr forrasztja, mert a családot a gyülekezet közösségi alkalmai (istentisztelet, bibliakör stb.) felé vonzza, s ugyanakkor a gyülekezet tagjaival való összetartozandóság tudatára is ébreszt, még ha erről a beszélgetésben külön nem is esik szó. Sok lelkész azt gondolja, hogy a gyülekezet nem élő hitű tagjainak látogatása csak misszió. Az is, de mégis több: közösséggé egy gyülekezet nem lehet a lelkipásztori látogatás állandó folytatása nélkül.”

Lelkipásztor, 1951. március–április, 144. o.

„Az anyaszentegyház vándorútján nincs megállás: örök fáradtság, külső-belső küzdelem, szellemi erőfeszítés, lelki tépelődés és belső

viaskodás a papi szolgálat. A viszontagságoknak nem lesz vége halálunkig. A szolgálat küzdelme mindvégig tart. Küzdenünk kell önmagunkkal, bűneinkkel, hitetlenségünkkel, erőtlenségünkkel, alkalmatlanságunkkal; és küzdenünk kell az Isten népéért, minden egyes személyért, hogy el ne vesszenek a kísértések közt az úton. Ebben telik el a lelkipásztori élet. Őrlődés, hiábavalónak látszó fáradozás, mérhetetlenül sok küszködés. Minden nap új kérdést, új nehézséget vet elénk, s úgy esik ki a pásztorbot kezünkől, hogy sem magunk, sem gyülekezetünk nem ér célhoz. De a tekintetünk mégis célhoz ér. Reménységünk szeme bejárja az egész drága mennyei országot, amely készítettett Isten népének. S miközben lehunyjuk szemünket a halál álmára, meghomályosodó tekintetünk előtt egyre jobban fénylik messziről az örök haza. Fejed és karod, tested és lelked fáradt az úttól, a halál mérőöldkövén él, de a tekinteted, a keresztyén reménység tekintete boldogan pihen az eljövendő hazában.”

Lelkipásztor, 1951. május, 237. o.

„Az emberek ma már nem kérdezik az egyházat. Nem az utolsó évtizedek kísérő tünete ez, s nem is arra a területre korlátozott, ahol mi élünk. A 20. század világjelenségei közé tartozik ez is. Elnémultak a kérdések az egyház felé. Problémáikkal alig keresik fel a hívek a lelkészeket. Nem azért, mintha a modern embernek nem lennének egyéni kérdései. Az ember ember marad, bármilyen korban és környezetben él is. S az élet örök, egyszerű kérdéseiben újra meg újra tanácstalanságba kerül. Családi élete, munkája, az emberekhez való viszonya, sőt önmaga is olyan talányokat dob útjába, amelyeket szeretne megoldani. Csak az a tapasztalat, hogy a mai ember élete nehézségeit szívesebben tárja fel akárki másnak, mint a lelkészének. Nagy ítélet ez felettünk, papok felett.

A bizalmat sohasem lehet megrendelni, sem erőltetni. Annak magától kell ébrednie. És ha az emberekben inkább ébred bizalom a jósnő, az orvos vagy barátnőjük iránt, hogy lelkük kérdéseit előhozzák, ezt azzal az alázattal kell fogadnunk, hogy úgy látszik, elvesztettük

a mai ember bizalmát – talán álszenteskedéssel, talán maradisággal, talán elzárkózással vagy meg nem értéssel.”

Evangélikus Élet, 1958. január 26. 3. o.

„A mai ember versenyre kelt az idővel. Olyan rövid az élet, olyan kevés egy nap – használjuk ki jobban az időt, éljünk sebesebben. Több mint jelképes dolog, hogy a repülőgépek sebessége már legyőzi a hang sebességét. Az idő legyőzése az élet kiaknázása érdekében. Ez történik, amikor az emberek rohannak a villamos után, amikor futva kapják be az ebédet, amikor megrövidítik az éjszakát. Ez azonban hajszoltabbá teszi az embert. Éljünk nyugodtabban! Az élet Istentől kapott szépségei elvesznek számunkra, ha csak átrohanunk az életen.”

Evangélikus Élet, 1958. március 9. 3. o.

„A szép álmok hozzátartoznak az emberi élethez. Egyeseknél a lottó- és totóremények valóra válnak, ha a többségnél nem is, hiszen a nagy összegek nyérése csak keveseknek adatik. De azért jó napról napra emlékeznünk arra, hogy a munkánk és a keresetünk adják meg életünk lehetőségeit Isten akaratából. Kár lenne belefeledkezni a csodavárásba, mert az elégedetlenné és ernyedtté tesz. Ezenkívül a lottó és a totó sohasem lehet hívő ember számára annak a keresztyén reménységnek a pótlékává, hogy Isten gondot visel rólunk a földön, az örökkévalóságban pedig csodálatosan gazdag, káprázatos étellel ajándékozik meg.”

Evangélikus Élet, 1958. május 4. 3. o.

115

„Az embernek elsősorban nem a sorsával van baja, hanem vétkeivel. Ez így túlságosan kegyesen hangzik, de vegyünk néhány tipikus esetet az életből: a hiú ember, a féltékeny ember, az elviselhetetlen ember, a szeretni nem tudó ember bármilyen körülmények között élne is, boldogtalan lenne. Nekünk nemcsak egyéniségünk fő vétkes tulajdonságával van bajunk, hanem »bűnös valónkkal«, alapvetően az Istentől való belső távolságunkkal.”

Igehirdetés Kőbányán, 1968. március 17.

„Az Istennel való közösséget végső értelemben mindig *egyedül* vállaljuk. Vagy személyesen, nekem szólóan hallom Isten szavát, szánom oda magam neki, dicsérem őt, vagy pedig kívül maradok mindezen. Még az istentiszteleti közösségben is így van: másokkal együtt és Isten előtt mégis magamban! Senki ne féljen az Istennel töltött magános pillanatoktól! Magunkra maradunk az Istennel. Erre szolgálnak a napi áhítatos percek: az imádkozás – másokért is, a Szentírás olvasása.”

János levelei, 49. o.

„A keresztyén embernek nem azért kell tennie a jót, hogy kedves legyen Isten előtt. Ha Isten tetszésének elnyerésére kellene törekednünk, reménytelen lenne minden erkölcsi erőfeszítés. Keresztyén élethelyzetünkre s cselekvési lehetőségeinkre jellemző, hogy bűnbocsánat *után* vagyunk. Jelenti ez életünk minden *egyes vétkének* megbocsátását. Sőt jelenti az egész lényünket, gondolkodásunkat, érzelmeinket és lelkünket átszövő *bűnös állapotnak* kegyelmes bocsánatban részesítését. Pedig bűnös természetünk legnemesebb indulatainkban és legszebb tetteinkben is kiirthatatlanul megtalálható!

A bűnbocsánatnak ez a ténye nyit kaput a keresztyén ember előtt a jó cselekvésére. Nem nyomja vállát a vétkes múlt terhe, nem veszi el kedvét a halálunkig bennünk élő bűn szüntelen jelentkezése. Felszabadult lélekkel, kétség, kétely, lelkiismeret-furdalás, bizonytalanság nélkül igyekszik tenni a jót, úgy, ahogyan tudja és bírja. Erkölcsi erőfeszítése a bűnbocsánat jegyében megy végbe, ez megakadályozza az öngyötrést vagy kétségbeesést, s szárnyakat adhat.”

János levelei, 123. o.

„Igaz, hogy reménységünk a teljességre irányul, amikor már nem lesz hiány, szenvedés, fájdalom. De ez a reménység nemcsak arra való, hogy segítségével könnyebben elviseljük az emberélet terheit, fogadtékosságait, hanem inkább arra szolgál, hogy segítsen a helytállásban, a reánk váró feladatok megoldásában, nehézségek legyőzésében, az el nem csüggedő kitartásban és a helyes emberi magatartásban,

cselekvésben. Keresztyén reménység és keresztyén élet így tartozik szorosan össze.

A végső reménység e távlata nélkül meddő küzdelemnek látszhat-nék minden erkölcsi erőfeszítésünk.”

János levelei, 165. o.

„A mai keresztényt is fenyegeti az Istenhez való hűtlenség. A környezet, amelyben élünk és az életsorsunk egyaránt hajlamosíthat az Istentől való elfordulásra. A modern ember szekularizált, azaz Istent kikapcsolt világban él Nyugaton és Keleten egyaránt. Az a tapasztalat, hogy lehet Isten nélkül élni a világot, az életet Isten nélkül elképzelni és berendezni; ez a hívő ember nagy kísértése. Életünk folyása, sokszor a bajok, de talán még inkább az emelkedő életszínvonal térít el Istentől. Megmaradni az Istenhez való hűségben, ez azt jelenti, hogy megmaradni az egyházhoz, a gyülekezethez, a templomhoz való hűségben.”

(?) 1974. augusztus 1.

Elődök és utódok *1Kor 3,6–7*

„Együtt munkálkodás nem csupán egyidejűségben létezik, hanem egymás után is. Azért ez a kérdés nemcsak a tér keresztmetszetében foglalkoztat bennünket, hanem az idő keresztmetszetében is. Együtt munkálkodni nem pusztán azokkal kell és lehet, akik egyszerre élnek velünk, egy időben dolgoznak mellettünk akár közelben, akár távolabb a földön. Az együttmunkálkodás szempontja azokkal is összekapcsol, akik előttünk jártak, és akik utánunk következnek...

Első pillanatra csak lelkészek ügyének látszik ez az egyházban. Azonos munkaterületen egymást váltó lelkészek figyeljenek elődeik munkájára, és támogassák utódjuk ténykedését. Azért is fontos ez, mert az idő folyamatosságában megvalósítandó egység nem szürke

azonosságot jelent. Mindenkinnek mások az adottságai, a látásmódja, az egyénisége és a munkamódszere. Más a szín, ami gyülekezeti munkáját jellemzi. Sokszor eltérő feladatuk súlypontja. Az egyházban a sokszínűség egysége a tovafejtő időben is szükséges, nem csak az egymás mellett dolgozók sorában...

Egy nép kultúrájának ápolói hasonlóan el vannak kötelezve az idő folyásában való »együtt munkálkodásra« az előttük jártakkal és az utánuk következőkkel. A nemzedékek problémája, öregek és fiatalok viszonya is csak ebben az egységben, a különbözőségük elfogadásában és megbecsülésében oldódik meg...

Minden, ami csak létezik a földön – *folytatás*. Valamiből kinőtt, és valami lesz belőle. Nem szanaszét heverő játékkockák az emberi munkálkodás eredményei, hanem egymásra helyezkedő épületek. Egyiknek a másikhoz illeszkednie kell. Ha nem, a mű vallja kárát, s vele az ember és az emberiség. A múlt értékeinek megbecsülése, a jövő lehetőségei előtt való nyitottság – ezt jelenti az »együtt munkálkodás« az idők folyamatosságában.

Ez az általános emberi igazság ott válik sajátos keresztyén meggyőződéssé, hogy az egymást váltó emberek, nemzedékek munkálkodását az egyházban és az emberi közösségekben Isten eszközének tekintjük. Erőfeszítéseikben Isten munkája megy végbe, aki Jézus Krisztusban való hitre hív, és a hitben megtart, s aki emberi eszközein keresztül, a végső cél felé vezetve, gondot visel minden emberről és az egész emberiségről."

„Összekuszálódott emberek esetében a felelősségteljes segítség még külön keresztyén mélységet kap: aki Isten gyermekeként vesztette el az őt vezető atyai kezet, az »evangélium« – és nem a »törvény« – szavára szorul, hogy belekapaszkodhassék. Saját gyarlóságaink és vétkeink alázatos tudatában győzzük meg arról, hogy Isten irgalmasan szereti őt, *amint van*. Ez a legnagyobb segítség a megoldásra, a helyes útra jutásban.

Az emberiség testi-lelki bajában segítő lelkigondozásnak van egy

láthatatlan eszköze: az imádság. Ma az imádságnak meglehetősen devalvációját éljük a keresztyénségen belül. A másokért való imádságot nem is szabad úgy ajánlanunk, mint egyszerűen „hasznos eszközt”. Ennek úgy kell felfakadnia a hívő szív mélyéről. Az imádság Istentől kínált lehetőség az embertárs megsegítésére is, ha valaki bízik a hatásában.

Lelkipásztor, 1976. április, 243. o.

XII. EGYHÁZPOLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSA

„Az egyház igazi magatartásának titka: »nem e világból, de ezen a világon« (Jn 17,14–15). Ebből a feszültségből ered az egyház minden gyötrelme és kötelessége, keresztye és programja. Ha az egyház megfelel a főpapi imádság tételének első feléről, korszellem és történelmi erők játékszerévé válik. Ha megfelel a második feléről, elefántcsonttoronyba gubózik.

A politikai hatalmi keresztyénség gondolata az igazi egyháztól merőben idegen gondolat.”

Lelkipásztor, 1948. január, 14–15. o.

120

„Állandóan két veszélytől kell óvakodnunk. Vigyáznunk kell, hogy politikai előnyökért soha meg ne alkudjunk, s egy tál lencséért el ne adjuk az egyháznak felséges jogát, azt, hogy az örök élet hirdetője és örök igazságok képviselője lehet a veszendő világban. De másik oldalról határozottan el kell utasítanunk a politikai reakciót is. Isten a régi Magyarországot bűneivel, társadalmi igazságtalanságaival együtt a történelem viharaiiban megítélte, s ezt minden evangélikus embernek Isten színe előtt alázatosan és bűnbánattal tudomásul kell vennie. Persze ez nem jelenti azt, hogy a mai Magyarországot szentesítette: a bűn ma is bűn, az erőszak ma is erőszak.”

Új Harangszó, 1948. április 25.

„Az egyház a maga politikai állásfoglalását sohasem mondhatja el egy mondatban. Egy igenlő mondatban, amelyben elmondja helyeslését, engedelmisségét, támogatását az Istentől rendelt felsőbbbség iránt. És egy tagadó mondatban, amelyben elmondja azokat a dolgokat, amelyekben *»Istennek kell inkább engedni, hogysen az embereknek«* (ApCsel 5,29). Ez a kétmondatos magatartás a tiszta egyházi álláspont.”

Új Harangszó, 1948. május 9.

Az egyesületek halálára

„Az egyesület keret volt csak, és nem maga a kép. Héj volt, és nem a gyümölcs. Meder, és nem a folyam.

Az evangélikus gyülekezetben egyetlen értelme lehetett csak az egyesületnek: hogy keretet, héjat, medret adjon a bibliai ige megvalósításához: *»ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben: ott vagyok közöttük.«* (Mt 18,20)

De nem lehet ezt egyesület nélkül is megtenni?! Egyesület helyett nem inkább a *gyülekezet* az a hely, ahol Jézus Krisztus nevében bibliai fiataloknak, szolgáló asszonyoknak találkozniuk kell?!

Ahol az egyesületek megszűnése után nem maradt élet a gyülekezetben, ott az egyesület életében sem volt igazi keresztyén közösségi élet, legfeljebb a látszata. *»Az a neved, hogy élsz, pedig halott vagy.«* (Jel 3,1c)

Adjunk hálát Istennek mindazért, ami gyülekezeteink egyesületeiben a Szentlélek munkája volt.

Szégyenkezzünk Isten előtt, hogy mennyi emberi gyarlóság, egyéni hiúság, e világi célok uralkodtak sok egyesületünkben!

Éljünk a gyülekezetben a kimúló egyesületek helyett minél többet a közösséggel!”

Új Harangszó, 1949. február 13. 1. o.

„Az egyház előtt megnyíló út: új út. A Nagy Konstantinnal elkezdődött európai fejlődés több mint másfél évezred alatt meglehetősen szélesre és kényelmesen járhatóra taposta az egyház útját az úgynevezett keresztyén államban. Ezt a kényelmes utat az utóbbi évszázadok nyugati, szekuláris, elvilágiasodó fejlődése már teleszórta kellemetlen kövekkel, de teljes egészében csak a marxista állam szakít vele. Az új út, ami elé a keresztyénség a marxista államban kerül, sokkal inkább hasonlít az első keresztyén idők útkereső ösvényeihez, mint az államegyházi fejlődés széles betonútjához. Az egyház helyzete sok ponton erősen hasonlítani fog az első két évszázad keresztyénségének a római birodalomban elfoglalt helyzetéhez, mégis azzal a döntő és nagyon is jelentős különbséggel, hogy a marxista állam a keresztyénséget tömeges elterjedtsége miatt politikai tényezőként nézi, s ezért nem veszi szem elől, nem tekint el fölötte, figyelmét rendszeresen kiterjeszti rá.

Az egyház számára adódó »keskeny út« irtózatos mélységek felett vezet: az egyik oldalon a prostituált egyház veszélye, a másik oldalon a helyzetét és felsőbbiséget vállalni nem tudó s merő negációba merevedett, visszahúzódó egyház tévedése. *A hegygerincen csak a legaprólékosabb lelkiismeret óvatosságával és a hitnek bátor lendületével lehet járni.*”

Lelkipásztor, 1950. január, 1–2. 3. o.

„Csak két kérdést említek azok közül, amelyeket egyházunk új helyzete vet a zsinat tanácskozáasztalára: az egyháztagság és a diakónia. Amikor kétségtelenül átmeneti állapotban vagyunk a »beleszületett« egyháztagságtól az »önkéntes« egyháztagság felé, a keresztség döntő tényéhez kapcsoltnak, de mégis rendezést kíván, hogy kicsoda az evangélikus gyülekezet tagja, és az is, hogy kinek lehet az egyházkormányzásban szava. Ennek a kérdésnek új egyházalkotmányi

megválaszolásához érett teológiai látás, gyülekezeti tapasztalat és komoly valóságérzék szükséges. – Az anyaházi diakónia megszűnése, a gyülekezet szeretetszolgálatának kiépítése olyan feladat, amelyen még alig gondolkoztunk. E ponton a zsinatnak úttörő munkát kell végeznie, a kialakítandó gyülekezeti gyakorlatot is megelőzően és annak irányt mutatva. Ugyanígy egyházunk új helyzete kívánja meg a szűkre sorvadt vallástanítás helyett az egyház tanító munkájának új formában való rendezését vagy az egyre fokozódó szükségességű anyagi önellátás érdekében az egyház háztartásának új átgondolását...

Az egyházban fel kell tenni a kérdést: szabad-e korszerű gondolatokat beengedni az egyházalkotmányba? Ezt a kérést a felvilágosodás korában nem vetették volna fel, hiszen ott éppen ez volt a vezércél, de a liberalizmussal tudatosan szembeforduló teológiai gondolkodásunkban jogos ez a kérdés. Nem kétséges, hogy amennyiben az evangéliumtól idegen gondolatról van szó, csak világos »nem« lehet a válaszuk. De amennyiben az evangéliummal rokon gondolatot képvisel, úgy kell fogadnunk, mint amivel Isten a világon keresztül figyelmezteti egyházát talán elhanyagolt, de genuin örökségére. Itt van például a nők fokozottabb bevonása az egyház szervezeti életébe.

A zajló utcai forgatagtól és az ároktól csak a részeg embernek kell félnie, mert bizonytalanul tántorog. A korszellemtől sem ijed meg az a teológus, akit nem dobál ide-oda a »tanítás akármilyen szele«, hanem határozott teológiai megalapozottsága van az igében, mert tudni fogja, hogy mi az, amit vállalhat az egyház a korszellemből, és mi az, amit nem vállalhat. Csak abból gyógyulnánk ki, hogy tapsolunk valaminek, mert a kor mondja, vagy mint kísértettől ijedünk meg tőle, mert a korból lép elénk! Merjünk szabadok lenni ilyen megköötöttségünkől: nem szabadít fel bennünket erre is Krisztus váltsága?"

Lelkipásztor, 1952. január, 22–23. o.

123

„A megváltozott új magyar világban a gyülekezet életformája is lassan átalakuláson megy keresztül. Elmaradnak olyan munkamódszerek, amelyek nem illenek bele a körülöttünk épülő szocialista rendszerbe.

Ezt úgy lehet meghatározni, hogy egyre inkább az istentisztelet lesz a gyülekezeti élet szívére. A régebbi sokféle egyházi munkaág helyett *itt* lép működésbe és innen sugárzik szét az egyház legtöbb életfunkciója.”

Evangelikus Élet, 1959. június 28. 3. o.

„A történelmi események mélyére néző keresztyén prófétaságnak – az előzőn túlmenő – hívó sajátossága, hogy a történelem dübörgő zakatolása közben hallja Isten lépteit. A Jelenések könyve írójának saját kora történelmi eseményei mintegy transzparszál szolgáltak, amelyekből feléje világított Isten eljövendő országának közeledése. Ezt írja bevezetőjében: »*Boldog, aki felolvassa, és boldogok, akik hallgatják ezeket a prófétai ígéket*«, befejezésében újra így jelöli meg: »*e prófétai könyv ígéi*« (Jel 1,3; 22,19). Mi, keresztyének nem vagyunk Isten bizalmasai, nem jelenthetjük ki könnyedén Isten történelemformáló gondolatait. De éppen az a keresztyén prófétaság Szentlélektől kapott adománya, hogy meg tudja ítélni a jelen történelmének eseményeit Istenre és tervére nézve, korunk roppant átalakulásában megpillantja Isten szeretetének és hatalmának jeleit, a világesemények közepette megerősödik az eljövendő üdvösségnek, Jézus Krisztus jövetelének reménységében.”

(?) 1966.

124

„A korszerű szeretet politikai munkát is kíván a Föld minden részén a szó eredeti és mai értelmében. A polisz, a város jóléte, szabadsága volt egykor e fogalom mozgatóereje, amikor a görög városállamok jelentették az ott élő emberek legfőbb közösségi keretét. Ma a politika az ország, a nép, a népek és az emberiség érdekének szolgálatát jelenti. A szeretet korszerűsége minden egyes embertől politikai érdeklődést, közreműködést kíván a világ különböző részein, mert a 20. század második felében jelentkező szociális feladatok csak világméretű politikával oldhatók meg, olyan politikával, amely társadalmi, gazdasági és nemzetközi téren szolgálja az emberiség fejlődését.”

János levelei, 198. o.

„Az egyház számára mindig a jelen a döntő pillanat – ezzel Jézus letakarja előlünk a jövőt és bizonyos értelemben a múltat is, a tekintetünket közvetlenül a mára koncentrálja: mai feladatainkra, mai problémáinkra, mai hiányainkra.”

Elhangzott az 1955-ben és 1956-ban végzett teológusok találkozóján 1986. augusztus 20-án

„Az egyházban az Isten előtt való felelősség és teológiai megfontolás irányíthatja egyedül a lelkiismereti döntéseket.”

A harmadik egyházi út, 8. o.

„Az egyház szervezetét érhetik külső beavatkozások, végbemehetnek kényszerű külső személyi változások, munkaformái alkalmazkodhatnak az idők szükségszerűségeihez, de a tulajdonképpeni feladatát, az evangélium hirdetését minden körülmények között végeznie kell. Recseghet-ropoghat az egyház külső épülete, Isten ígéjének, a Jézus Krisztusról szóló evangéliumnak hangoznia kell, megragadva minden alkalmat, de semmit el nem árulva a keresztlény hit szilárd meggyőződéséből és nem szegődve idegen tanítás szolgálatába.”

A harmadik egyházi út, 9. o.

„1948. június 14-én a MELE (Magyar Evangélikus Lelkészegyesület) országos értekezletén Budapesten előadást tartottam *Egyházpolitikai magatartásunk* címmel. Az egyházpolitika az egyház és az állam viszonyának aktuális megoldása – mondtam.

1. Az egyházpolitika elvi irányvonalai: legdöntőbb a teológiai szempont; magatartásunkban Isten ígéje az irányadó; ez a hitvalló út vállalását jelenti; az egyházpolitikai út kialakítása mindig az adott helyzetre érvényes.

2. Az egyházpolitika irányvonalai a mai helyzetben: a magyarországi szocialista átalakítással kapcsolatban van egy igenünk és van egy nemünk. A világnézeti szándékre nemet mondunk. Ugyanígy a kényszerre és az erőszakra is. Továbbá nem szabad engedni, hogy az emberek határozzák meg az egyház ellenállását, akik ezt akár azért

teszik, mert pár hónap múlva várják a »megváltó« atombombát. Az egyházpolitikai állásfoglalást nem földbirtokok elvesztése határozhatja meg, hanem a hit.

Az előadás végén az iskolaüggyel foglalkoztam. Iskoláinkat a történelem folyamán Istentől kaptuk áldott lehetőségként az evangélium szolgálatára. Ezért nem adhatjuk oda. Ha mégis elveszik tőlünk – amint előreláthatóan a holnapi országgyűlésen megtörténik –, Isten ítéleteként vesszük iskoláink vallási hiányosságai miatt; keressük a megváltozott helyzetben a gyermekek, fiatalok lelkéhez, szellemiségéhez vezető nehezebb utakat, s a megtörtént tény előtt szomorúan meghajlunk. Mai visszatekintés alapján mondhatjuk: ez így is történt egyházunk püspökei és felügyelői részéről.

Az előadást követő napon, 1948. június 15-én a magyar országgyűlés nagy szótöbbséggel kimondta a felekezeti iskolák államosítását. Eme eseménnyel lezárult az ambivalens időszak, amely a háború végén, 1945 áprilisában vette kezdetét.”

Kétarcú évek. 1945–1948. *Credo*, 1996/1–2. 61. o.

„A rendszerváltással megnyíltak a kapuk. Most már csinálhatnak a lelkészek, amit csak jónak tartanak, ők és a gyülekezetek vezetősége. Azt kívánom áldásként valamennyi hazai evangélikus gyülekezetnek és a közegháznak, hogy éljenek a megnyílt lehetőségekkel. Ehhez azonban több kell ügybuzgalomnál. Luther mondotta: Isten ígéje olyan, mint a futó záporosó: hol itt, hol amott hullatja le a földre az éltető esőt.”

Levél a kőbányai gyülekezethez, 1997. február 4.

„Legyen három püspök. Közülük az egyikre bízzák a külföldi kapcsolatok ápolását és az állami, társadalmi reprezentációt. Ennek következtében kisebb egyházkerülete legyen. A másik két püspök vigyázza és segítse baráti módon lelkészei munkáját és testvériesen

az életüket. Ugyanezek vonatkoznak az esperesek munkájára és az egyházmegyék működésére.

Másképpen, mint addig, a »harmadik úton«. A szituáció különbsége ellenére érdemes lenne figyelni ma püspöki munkájukra. Túróczy Zoltánra jellemző volt – az igehirdetésével való pásztorolás mellett – a célirányosság. A mottóm szerinti „látások” vezették, melyek a fenti ige összefüggésében a Szentlélektől adtak. Hatvanéves korában is fiatal maradt lelkében, az életkorban is fiatal Szabó Józseffel együtt. Célirányosságához tartozott, hogy szigorúan vette a *rendet* az adminisztrációban, a liturgia terén és sok más tekintetben. Akik ismerték, tudják, milyen nyitott volt minden ember iránt, s a vele beszélő szavára állandóan odafigyelt. Mind a kettő példaképe volt annak, amire ma is szükség lenne, s nélkülözhetetlen feltétele a három kerület – három püspök rendszernek: a püspöki ténykedésével és szolgálati útjaival kapcsolatos kiadásokat a legszükségesebbre, a minimálisra csökkentette.

Az a feladat, amelyet vázoltam, szorosan összefügg pünkösdi ünnepeivel. Az első pünkösdkor az anyaszentegyház születésével szorosan együtt járt az *egység*. Az első gyülekezetről így írt Az apostolok cselekedeteinek írója: ragaszkodjatok... a közösséghez, az összetartozáshoz, a testvéri kapcsolathoz (Veöreös Imre fordítása; vö. ApCsel 2,42). Az utóbbi két szó, illetve szókapcsolat a *koinonia*, közösség szó jelentésváltozatai. Pünkösdt ennek az igének, a *koinoniának* a megvalósításával, a hátralévő időben lehetséges első lépések megtételével ünnepelhetné a zsinat.

A 118. zsoltár 25. versével (saját fordításom) zárom leveletem: „Ó, Uram, segíts meg mégis! Ó, Uram, adj sikert mégis!”

Az országos egyház, az egyházkerületek
és a zsinat egyházi és világi vezetői,
valamint néhány tisztségviselő számára küldött levél részlete.

Budapest, 1998. április 1.

A „harmadik” és „negyedik” egyházi út

A „harmadik” egyházi út

„Kecskemétre kerülésemkor Isten vándorló népe előtt már bezárultak Magyarországon az addigi utak. Egy út maradt nyitva: a »harmadik út«. A »fordulat évének« elnevezett 1948-as esztendőben egyházunk (és más egyházak) küzdelmes, fenyegetett helyzetbe került. A történelmi kihívásra három válasz adódott.

Az első Ordass püspöké volt, aki az ellenállást képviselte (az egyházi iskolák államosítása ellen). A második Dezséry püspöké. Bár céljának szívből az egyház érdekét tekintette, és ebben sok mindent elért, mégis a kommunista párt szekerét tolt. A »harmadik egyházi út« szűk úton vezetett, két oldal felé lehetett róla lezuhanni. De tiszta lelkiismerettel, »dicsőség« nélkül, a megalkuvás ránk pergő vádjával a vállunkon mentünk előre, amíg lehetett. Amíg a pártállam le nem taszított utunkról. Ennek a magatartásnak és cselekvésnek lényege: nem félreállni, hanem élni a lehetőségekkel, amíg lehet.

A három evangélikus irányvonal közül, amelyek az év folyamán egyre jobban elkülönültek, Túróczy Zoltán és Szabó József püspökekkel együtt a harmadik útra léptünk. Ezt az Ágostai hitvallás VII. hitcikke alapján alakítottuk ki gyakorlatban és elméletben. A két püspök élvonalban, én magam pedig a magam szerényebb közegyházi helyén, de nem kis »fegyverrel« a kezemben: az íróttal, a sajtó útján. Szerkesztője voltam az országos evangélikus hetilapnak, az *Új Harangszónak* és a lelkészek folyóiratának, a *Lelkipásztornak*. E két lapban meghirdettem a »harmadik egyházi utat«. Az egyház szervezetét érhetik külső beavatkozások, végbemehetnek kényszerű személyi változások, a gyülekezeti munka formái az idők szükségszerűségéhez alkalmazkodhatnak, de az egyház tulajdonképpeni feladatát, az evangélium hirdetését minden körülmények között végeznünk kell. Isten megmutatja az utat, melyen továbbmehetünk. És erre kell rálépnünk, megragadva minden kínálkozó lehetőséget. Reményik Sándor erdélyi költő verssorai visszhangoztak bennünk:

Visszaszorítnak, hátrább, egyre hátrább,
És amit hagynak egyre kevesebb;
Hát vedd meg lábad ott, ahol megállhatsz,
S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet.
Ahogy lehet.

(1935. április 11.)

Kecskeméten a régi út, a hitoktatás helyett átléptem a *továbbvezető útra*: a gyermek-bibliaköri munkára. És megkaptuk az Isten pecsétjét. A gyermek-istentiszteletekkel, a családi istentiszteletekkel, gyermekbibliakörökkel együtt hetente tervszerűen átfogtuk gyermekeinket. 1954 elején jelentettem a gyülekezeti közgyűlésnek: a város területén élő hatvan evangélikus gyermek közül csak hat gyermeket nem sikerült a »Genezáret-tavi halászhajóval« elérnünk.

* * *

...Az »ajtó« bibliai képe, hasonlata jellegzetes kifejezéssé vált a magam és a »harmadik egyházi úton« járók gondolkozásában a proletárdiktatúra kezdetén. Idézem 1948. június 6-án megjelent cikkemből: »Tudjuk azt is, hogy ahol Isten becsuk egy kaput az egyház előtt, ott kinyit egy másikat... Elkényelmesedett egyházból lehetünk kemény feladatokkal birkózó missziói egyház. S megindulhatunk nehezebb utakon – nem annyira élénk tálalt lehetőségekkel – a gyermekekért.« (Veöreös Imre: *A harmadik egyházi út. 1948–1950.* Budapest, 1990. 29. o.) A magyar országgyűlés tíz nap múlva, június 16-án elfogadta a nem állami iskolák államosításáról beterjesztett törvényjavaslatot. Az iskoláink államosítása után következett a gyülekezeti egyesületek és egyházi földek elvétele.

A harmadik egyházi út elvégezte történelmi feladatát 1989-ben. Váratlan világtörténelmi fordulat volt a Szovjetunió összeomlása.”

1990

A „negyedik” egyházi út

„Egyházunknak azóta más útra van szüksége. Nem vették észre ezt a tényt a magyarországi evangélikus egyházban. Soraink között tovább folyt a »tüzelés«. Az egyház emberei maguk sem tudták, miért, kikre lődöznek. Mintha nem történt volna semmi hazánk történelmében. Az egyház nem igazodik a történelemhez, de élhet behunytt szemmel. Ezt volt alkalmam magamnak is megtapasztalni. Kemény sajtóháborút indított ellenem az Ordass Lajos Baráti Kör vezetősége. Periodikájukban, a *Keresztyén Igazság*ban 1991 márciusában megtámadtak az 1990-ben megjelent *A harmadik egyházi út* című könyvemért. A kerekasztal témája: *Létezett-e (létezik-e) »harmadik egyházi út«?* (Szerkesztőbizottsági beszélgetés: Botta István, Dóka Zoltán, ifj. Fabiny Tibor, Ittész Gábor, id. Magassy Sándor.)

Széljegyzetként írom: a mai *Keresztyén Igazság* nem tévesztendő össze – hangneme, feladata, stílusa, polemikus beállítottsága miatt – az egykori *Keresztyén Igazsággal*, melyet dr. Karner Károly újszövetségi professzorom, idős korában barátom szerkesztett kiváló nem lelkeszi értelmiségiek segítségével.

»Levél egyházunknak« megszólítással 1998. április 1-jén publikus levelet intéztem a zsinathoz. Megérett a helyzet, hogy hazai látható egyházunk egysége helyrejöjjön – kezdtem mondanivalómat. A záró mondatokat idézem: »Levelem írásától pünkösdig, május 31-éig nyolc hét van előttünk. Az a feladat, amelyet vázoltam, szorosan összefügg pünkösd ünnepével. Az első pünkösdkor az anyaszentegyház születésével együtt járt az egység valósága. Az Apostolok cselekedetei írója ezt mondja az első gyülekezetről (az Újszövetségben a 'gyülekezet' és az 'egyház' azonos szavak): ragaszkodjatok... a közösséghez (vö. ApCsel 2,42). Az összetartozáshoz, a testvéri kapcsolathoz – ezek a *koinonia* (közösség) görög szó jelentésárnyalatai. Ennek az igének, szónak a megvalósításával, a hátralévő időben lehetséges első lépések megtételével ünnepelhetné a zsinat pünkösd ünnepét. A 118. zsoltár 25. versével zárom leveletem (saját fordításom) »Ó, Uram, segíts meg mégis! Ó, Uram, adj sikert mégis!« Levelem a mai napig, 1998. július

4-ig sem ért céljához, a *koinoniához*, a közösséghez. Úgy látszik, három hónap kevés az első tipegő gyermeklépések megtételére.

Most érkezünk el a *negyedik úthoz*. Magunk mögött hagytuk a harmadikat. De hol találunk meg a »negyedik egyházi utat«, ha nem a Hegyi beszédben?! Máté evangéliuma 5. részének 9. verse így hangzik: »*Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek.*«

A *kalein* = nevez alapjelentése ebben az esetben elszíntelenedik az »*Isten fiai*« megnevezéssel együtt. A boldogmondás mindenestől a földi élet viszonyaiban való helytállásra utal: *eirénopoios* = »békeszerző«, »béketeremtő« (Varga Zsigmond).

Békülünk meg egymással – nem több és nem kevesebb a Hegyi beszéd szava – eltörölhetetlen eszkatológiai távlat: »*Isten fiainak neveztetnek*«. Ebben a jézusi mondásban az örök jövő és a mai jelen egybeolvad.

Azzal kell zárnom, hogy a pünkösdi egység nemcsak pünkösöd első ünnepén volt csodálatos valóság, hanem a nyomban jelentkező széttörés máig tartó egyháztörténeti *valósága ellenére* mégis *megalapozott reménység* napjainkban.”

1996

A „harmadik egyházi utat” – az elnevezés használata nélkül – vezető személyiségek híján egyházunk széles rétegei megukévá tették. Így a „harmadik egyházi út” elvégezte feladatát, és a közelmúlt történelmévé lett.

A *béketeremtés* jegyében elindult negyedik utat őrizze meg az Úr, hogy a különböző felfogású egyházi csoportok karöltve állandó útként járják.

Dr. h. c. Veöreös Imre

(Az anyaggyűjtés közben, 2007 júliusában a hagyatékban megtalált saját kezű, kézírásos feljegyzés.)

XIII. A SOKOLDALÚ SAJTÓMUNKÁS

„Tizenöt esztendő szerkesztői sajtószolgálatom, különösen az utolsó években a *Lelkipásztor* és az *Új Harangszó* szerkesztése közben Isten nagy nyitott ablakot adott eléem, amelyen át sokfelé nézhettem közelben és távolban az anyaszentegyház drága földjét, lüktető életét.”

Lelkipásztor, 1950. június, 199. o.

A szerkesztő számadása

„Az utolsó éjszakán kezembe veszem a régi példányokat 1948. április elejétől – itt vannak most előttem –, s szembenézek velük. Tekintetem nem az újságlapokkal találkozik. A példányokon keresztül egyházunk életével és arcával találkozom. Pontosabban: egyházam életével találkozom, ahogyan látom s ahogyan látni szeretném. A rajtam kívül levő és a bennem élő összefonódik, s a lappal, egyházunkkal és önmagammal való szembenézésem az éjszaka csendjében szétbonthatatlanává válik.

Mindenekelőtt szembe kell néznem a mai idők élvonalbeli kérdésével: *a helyzet megítélésével és a válaszutak döntésével*. Cikkek sora vonul el előttem.

A hang őszinte, és sokakat meglepett. A történelmi eseményeknek keresi alázatosan az Isten ígéből feltáruuló értelmét és a hit állásfoglalását. Az Isten kegyelmes kezének szándékait betűzi az ítéletben is,

s azt az áldást, amelyet belérejtett a mába. Nem a zsákutca megtorpanó mozdulatát látom a cikkekben, hanem a keresztyén embernek mindenben hálát adó, bizodalmas és örvendező továbbindulását az Isten által kijelölt úton. Ez a hang a reménység hangja, az újrakezdésé, az építése.

Mi van belül az egyházban? – rohan meg a második kérdés. Mit láttam meg az egyház életében, és mit emeltem fel csodára táguló szemmel: nézzétek!/? Nem mi: a szerkesztő és a munkatársak írtuk a lapot. Az események, az egyház belső életének sokszor jelentéktelennek látszó, de mélyére tekintve csodálatos mozdulásai írták újságunkat. Mi csak a nyitott szem és a papírra vető kéz voltunk. De az igazi »szerkesztő« és egyházunk életének lapjára »író« a Szentlélek Úristen volt, aki nem újságot szerkesztett és papírra írt, hanem az egyház belső megújulását vezette hatalmasan és emberek szívébe írva, elmúlhatatlanul. Ez már nem is a mi számadásunk. Sokkal inkább az Isten munkájáé, amely előtt hálaadással áll meg a nyílt szemű látó.

Mitadtunk a lapban az evangéliumból, Isten bűnbocsátó és új életet támaztató, az örökkévalóság látóhatárát megnyitó igéjéből? Keresem az evangélium arcélét az írásokban. Látom is fényleni. Noha elmélkedéseket tulajdonképpen nem közöltünk, de hol az egyik, hol a másik cikkben lobban fel az evangélium fénycsóvája. A gyermekeknek közölt elbeszélésekből. Hogy melyik mondattal kinek a lelkében és mit végzett a titokzatosan dolgozó Szentlélek, azt nem tudom. De hiszem, hogy ez a sok drága ige, amely a munkatársak bizonyágtévéssé váló írásaiból hullt az olvasók elé, nem térhetett vissza üresen. Ennek jeleit is mutatta az Isten, hogy lássuk és higgyük ott is, ahol nem látjuk.

És most leteszem lapunkat, szerkesztői szolgalatomat s a munkatársak hűséges munkáját az anyaszentegyház Urának kezébe. Miénk az erőtlenség, övé az erő. Miénk a kudarc, övé a győzelem. Miénk a tört próbálkozás, övé a hiánytalan teljesség. Övé a dicsőség!"

Új Harangszó, 1950. augusztus 13. 1. o.

Búcsú Péter Mártától

„A *Diakonia* indulásától kezdve volt szerkesztőségi tagunk. A több mint tizenkét esztendő alatt folyamatosan segített tanácsaival művészettörténeti témákban. E szakterületén kívül számtalan más kérdésben tapasztaltam jó megoldásait. Hiszen Kormos István költő özvegye nyitott volt a kultúra, a művészet, a társadalom, az élet egésze iránt. Szívügyének bizonyult folyóiratunk, ahogyan az Evangélikus Országos Múzeum s egyházunk ügye is. Szakmai tudását a tudományos pontosság és ötletgazdagság jellemezte. Munkaterületének egyre növekvő terhei közepette mindig szakított időt, hogy lényre teljes odafordulásával hallgassa meg szerkesztői problémáimat. Szerkesztőbizottsági üléseinken egy-két éve alig tudott megjelenni, mert az Iparművészeti Múzeum főigazgató-helyettesi tiszte annyi megtervezett és váratlan feladatot dobott rá, hogy megakadályozta jövőtelét. Munkaszeretete és precizitása mellett ez nem is lehetett másként. De a háttérből más formában ugyanúgy nélkülözhetetlen segítséget nyújtott, mint a megelőző években, amikor személyes jelenlétével, hozzászólásaival nehéz helyzetekben lett támasza a szerkesztés irányvonalának. Nem felejtsem el, hogy az egyház akkori vezető püspöke is sokszor fogadta el, akarata ellenére, okos szavát.

Ötvenegy éves korában ragadta el a súlyos betegség szerettei és sokak, sokunk pótolhatatlan veszteségére. Mert téves az a mondás, hogy nincsenek pótolhatatlan emberek. Ám köszönjük meg Istennek mindazt, amit őbenne adott rövidre szabott idejében. Ilyen korai távozással is teljes volt az élete.”

Diakonia, 1991/1–2. 6. o.

Búcsúzik a Diakonia

„Egyházkormányzatunk a *Diakonia* megjelenését ezzel a számmal, 1993 decemberével anyagi okokra hivatkozva »szünetelteti«. Tudvalévó, hogy ma Magyarországon folyóirat támogatás nélkül nem

élhet. A folyóirat megjelenéséért eddig is áldozatot kellett hoznia egyházunknak. Az egyházi vezetés most úgy látja, hogy a sajtóosztály nyomasztó terhein a *Diakonia* megszüntetésével kell segítenie. Így lett ez a számunk tizenöt évnyi szolgálat után a lap utolsó számává.

Megköszönöm olvasóink hűségét, akik az előfizetési díj emelkedése ellenére előfizetőink vagy vásárlóink maradtak. Hálával tartozom szerkesztőbizottságunknak. Hálás vagyok nagyszámú cikk- és tanulmányíróknak, a mindig csak elsődleges közlésre szánt versek költőinek, akiket Jánosy István nyert meg. A lap formáját kialakító és tanácsaival később is segédkező Molnár József könyvművésznek és azoknak a hozzáértőknek, köztük Uray Erikának és a már elhunyt Nagy Elemérnek, akik lapunk formai szintjét megteremtették. Az utolsó három évben Bízik László helyettes szerkesztővel együtt végeztük a szerkesztést. Középkorú személy lévén, még jelentős szolgálatot végezhet egyházunk sajtómunkájában, ha elismerik kiváló értékeit.

Már pályám elején, 1947–48-ban összeforrt személyem az egyházi sajtóval. A *Lelkipásztor* lelkészi szakfolyóirat és az *Új Harangszó* című országos evangélikus hetilap szerkesztőjeként saját egyházi nyomdánkban, Győrött szerettem meg a nyomtatott betű szolgálatát. A *Diakonia* megindítására 1979 első napjaiban kaptam megbízást. Más egyházi szituációba ágyazódott bele sajtómunkám fiatalon, mint most az utolsó tizenöt évben. Akkor lelki ébredést és teológiai megújulást élt át egyházam. Arra az időszakra jellemző volt Luther megkapó leírása: »...ragadjátok meg Isten kegyelmét és ígését, mert itt van. Mert azt tudnotok kell, hogy az Istennek ígéje és kegyelme olyan, mint a futó záporosó, nem tér vissza oda, ahol már egyszer volt.« Abban a reménységben kell végeznie szolgálatát a mai új nemzedéknek, hogy Isten mégis újra elhozhatja kegyelmes ígétének éltető záporát a szikkadt földre.”

Diakonia, 1993/4. 56. o.

Hang – Országos evangélikus ifjúsági lap

Szubjektív recenzió

„Néhány nappal lapzártánk előtt vettem kézhez a *Hang* legújabb számát. Erről a lapról írunk kell – véltem a szerkesztési megbeszélésen. Szívesen vállaltam. Egyik lányom a *Hangot* indulásától kezdve megrendelte unokámnak, keresztlányának. Azóta olvasója vagyok.

Írói között elég sok az ismeretlen név. Az ismeretlen nevek között ismerős vezetéknevek. Közöttük nem egy személynév előtt az Ittész családnév. Néhai Ittész Mihály vallástanító lelkész győri gimnazista koromban »Miska bátyámnak« szólíhattuk. Ott ültünk többen magánszorgalomból és lelki éhségből legényszobájának lócáján – annyi szék nem lett volna –, és beszélgettünk. A lelkési pályára ő indított el, anélkül, hogy bármikor említette volna. Akkoriban olyan nagy igehirdetői voltak a győri öregtemplom szószékének, mint Túróczy Zoltán, Szabó József. (Később együtt küzdöttem velük a »harmadik egyházi úton«, az utóbbi bensőséges barátom lett.) Ám a lökést a Jézus Krisztusban való hitre és az egész életem feladatára nem a »nagyok«, hanem ő adta.

A *Hang* fiatalos lap. Pályám során mindig a fiatalokhoz vonzódtam. Ilyen szerkesztést és szövegeket csak fiatalok készíthetnek. A szabadság és függetlenség levegője árad belőle. E kettőé, melyet még nem tört meg az érettebb kor óvatossága. Ugyanakkor a lap erénye a tárgyilagosság. A *Diakonia* megszüntetése után fél évvel megjelent számukban két ellentétes véleményt állítottak egymás mellé. Együttal »formai mintájául« annak, hogy az érdekeltek egymás mellett mondhatják el véleményüket. Az egyik a volt *Diakonia* helyettes szerkesztője, a másik egyházkerületi felügyelő. A *Hang* független gondolkodását mutatja, hogy az előzőnek szövegében megjelenhettek ilyen szabad hangok: »A hetvenes évek püspöke még lenyelte, hogy a *Diakonia* nem volt szócsöve, a kilencvenes éveké azonban nem

tolerálja a lap függetlenségét, és azt, hogy szerzői, szerkesztőbizottsága és szerkesztői véleménye (mily helytelen) eltér véleményétől és hatalmát birtokló izlésétől.»

A *Hang* a múltból is merít, és pedig nem akármit. Ismételten megszólatatja Luthert Szabó József fordításában. *Jövevény vagyok a földön* címen Bonhoeffer a 119. zsoltár 19. verséről tesz tanúságot. Nemcsak szóval, hanem életével. Mártírhalála emlékének ötven év múltán tanítványa, Lehel Ferenc két számban megjelent fordítása áldoz. A közelmúltból Szentágothai János professzor elevenedik meg. A legújabb számban Martin Buber, a haszidista kegyesség 20. századi életre keltője mondja el Noah rabbi magyarázatát: hiszek = szeretnék hinni!

Részbeni tematikus számok ilyen gondolatok köré csoportosulnak: öröm, boldogság, ének, zene, imádság, hitvallás – és így tovább. Érdekes riporteri ötletei vannak: tabutémák a tábori lelkészi szolgálatban. A fővárosi önkormányzat Könyves Kálmán körüti éjszakai menhelye és hajléktalanszállója evangélikus lelkészi vezetéssel. Körkérdés a sikerről. Vagy: Hány éves vagy? Kit tartasz öregnek? Milyen az öregség: jó vagy rossz? Ki a fiatal? Milyen korú lennél szívesen? A megkérdezettek öt éves kortól kilencvenegy éves korig. Interjúkérdések: kerültél-e már olyan helyzetbe az életedben, amikor kedved lett volna lelkészhez fordulni segítségért? A megkérdezett: huszonegy éves evangélikus egyetemista, huszonnyolc éves katolikus mérnök.

Elgondolkodtató részletek: karácsonyi kérdések (például: miért éppen a karácsony hozza felszínre sok családban a konfliktusokat?). Kérdések december 31. délutánjára (például: miben változtam az elmúlt év során? Jó vagy rossz irányba történt-e a változás?). A választokat az olvasó maga adja meg önmagának.

Jó címek. Például egy múltra vonatkozó eseményhez: *Múltszilánkok*.

A lap minőségi mércéje magas. Ez jó. A kérdéssem inkább az, hogy a tizenévesek átlaga számára nem túl magas-e az érdeklődési mércéje...

Versei nem hoznak szégyent a mai fiatalokra.”

Credo, 1995/1–2. 84–85. o.

„Magamról ennyit: 1985. december 31-ével mentem nyugdíjba, járási nehézségeim miatt. Ezek az orvosi véleménynek megfelelően a további években fokozódtak, egy éve pedig, Parkinson-kórral súlyosbítva, a lakásomba zártak. Gyógytornával, alumíniumkerettel, majd két bottal naponta többször kb. ötven-hatvan métert teszek meg otthon, jó idő esetén az udvaron, az utóbbi e télen eddig három-négy nap sikerült. Olvasok szak- és szépirodalmat, zenét hallgatok, folytatom irodalmi munkásságomat. Kész vagyok az eltávozásra, ugyanakkor nekidőlök feladataimnak. A *Diakonia* szerkesztése után most a *Credo* szerkesztésébe aktív módon kapcsolódom bele, ezzel a feltétellel vállalva a szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöki címét. Barátaim szűk körével levelezek, közben többen – így hozta az élet – külföldön élnek. Enikő leányom által telefonon előre megbeszélt látogatókkal beszélgetek (telefonra tíz éve várunk).”

„Kedves volt tanítványaim” megszólítással
kezdődő levélének részlete, 1996. március

XV. ÚTITÁRSÁK

Járosi Andor emlékére

Karácsony másodnapján lesz öt esztendeje, hogy Járosi Andor kolozsvári lelkész, az erdélyi evangélikus egyházmegye esperese negyvenhét éves korában az Uralban meghalt. Akkor 1946. december 26-át írtunk. Idehaza a háború félelmetes vihara zúgott. A távolságon és orkánon át nem hallhatta meg senki a messzire sodort lelkész testvér utolsó sóhaját... Halála fél évtizedes évfordulóján adhatjuk kézbe az emlékszámot. Úgyis mondhatnám: karácsonyi ajándécul. Mert Járosi Andor emléke sok kincset rejtő, kedves ajándék...

Azoknál, akik ismerték őt, könnyű lesz az emlékfüzet feladata. Nem kell mást tenniük, csak a róla szóló vagy tőle való szavaknak, mondatoknak odaengedni lelküket. Aztán ha behunyják szemüket és visszagondolnak a vele való találkozás alkalmaira, nem a sorokban, hanem az *emlékeikben* találkozni fognak vele. S újra átélik azt a személyes hatást, mély, különös varázst, ami az élőbből áradt.

139

Nehezebb lesz az emlékszám feladata azoknál, akik nem ismerték. Ők nem emlékezhetnek az élőre. Nekik a *betűkben* kell találkozniuk a személlyel, életével, látásaival. Ez minden halottnál sikertelen vállalkozásnak látszhat, de különösen Járosi Andornál, kinek erejét még életében sem lehetett mondatainak formai keretében lemérni. Jól teszik, ha intuitív módon próbálják a róla és tőle hangzókon keresztül megérteni azt a sajátos személyiséget, amelyet a teremtő, megváltó és megszentelő Isten ajándékaképpen lemásolhatatlanul kaptunk benne. De van-e valami tanulsága az ő életének? – kérdezik

a praktikus emberek. Mérföldetlen sok indítást lehetett kapni tőle. Ő volt az a „nagy Készítő”, ahogyan professzorát, Niebergallt nevezi... Életünknek és szolgálatunknak nagy hiánya, hogy nincsen elég – vagy akár egyetlen – újra meg újra indító, motorikus személy közelünkben. A *Lelkipásztor* teljes számának az ő emlékére szentelése nem csak kegyeletből történik. Szolgálatból is: sokoldalú, áldott indításokat vehetünk tőle...

Amire Járosi Andor örökségeképpen nagyon rászorulunk: a szintézis. A szintetikus vonást látom élete döntő, mély és legátfogóbb motívumának. Nem dialektikus feszültségben, hanem szintetikus egységben olvadtak össze benne a legszélesebb ellentétek. A barthi teológia egyik első magyar evangélikus hírnöke, s ugyanakkor a liberális teológia gyermeke, a humánus, a kultúra szerelmese. A bálványos nacionalizmustól mentes, szabadon gondolkodó, népi és faji megköttöttségektől független ember; ugyanakkor az erdélyiség, a transzszilván hazafiság költői ihletésű képviselője. A „vallásos szocializmus” szellemi örököse, a kapitalizmus bűneit világosan látó próféta (*akkor* ehhez valóban prófétaság kellett!), ugyanakkor az erdélyi arisztokráta történelem és levegő gyermeki csodálója. Reformátusok barátja és Luther lelkének őrzője. Lehetne folytatni. Az egyoldalú beállítás ellen az ő személyének egésze maga merő tiltakozás.

140 Ezeken a szintéziseken ma már javarészt túlhaladt a történelem. Az ő szituációja nincs többé. De örök a keresztyén embernek az a belső lelki szabadsága, amellyel nyitva lehet a teológia, az élet, a történelem és a tudomány legkülönbözőbb látásai felé, mindenben bátor bizodalommal keresve a jót, az igazat, a szépet, az Istentől valót, ugyanakkor egyesítve magában a különböző részletigazságokat, felszíva vérebe az ellentétesnek látszó hatásokat. S ebben a csodálatos szintézisben mégis lehet állhatatos hirdetője ellenszenves igazságoknak úgy, ahogyan az Isten neki a perc parancsaként adja.

Járosi Andor papi szolgálata nem iskolapélda. Szellemi képletének is meg lehet keresni a teológiatörténeti, szellemtörténeti, társadalomtörténeti és széles értelemben vett biológiai eredőit amellet,

hogy hitében a Szentlélek titka izzik. De egészen különleges drága értéke ő egyházunknak és a humánumnak. Ezért soha meg nem szűnő ajándék az emlékezete.

Lelkipásztor, 1949. 435–436. o.

Budaker Oszkár

Vasárnap még a szolgálat iramában égett. Aznap több istentiszteleten és pásztori alkalmon hirdette az ígét fáradhatatlanul. Este az utolsó hetek halálos fáradtságával tért nyugovóra, s éjszaka – 1952. szeptember 8-ára virradt Sopron városa – csendben megállt a szíve.

Szebb papi halált nem kívánhat egyikünk sem. Ady sorai zenélnek bennem:

Az Úr Illésként elviszi mind,
Kiket nagyon sujt és szeret:
Tüzes, gyors szíveket ad nekik,
Ezek a tüzes szekerek.

Valóban Illés sorsa lett az övé: előbb még annyira itt volt közöttünk, hogy a gyász híres táviratot első pillanatra fel sem fogja agyunk. Tekintete még a szemünkben, sajátos nyomatékú szavai fülünkben, előbb még vele beszélgettünk: gyülekezete, szerettei, lelkész testvérei, tanítványai. A következő pillanatban meg már eltűnt az örökkévalóság messzi csúcsai mögött. Isten nem hagyta sejtetés nélkül ezt az akaratát: néhány héttel ezelőtt mondotta valakinek Budaker Oszkár, hogy készül hosszabb szabadságra a »Balfi utca« végére. Felesége meg szorongó szívvel figyelte éjszakákon át a lélegzését. Pedig a napok az élet megszokott ritmusában teltek. Tizenöt esztendőn, majd újra két és fél éven át a soproni gyülekezetben lelkész, közben nyolc évig a Teológusok Otthona igazgatója, valamivel rövidebb ideig teológiai tanár. Ebben a szolgálati életkeretben különösen két vonalon bonta-

koztak ki karizmái: az igehirdetésben és a pásztori beszélgetésben. Kevés annyira a lélek mélyéig markoló, evangéliumi igehirdetővel találkoztam, mint ő; olyan rendkívüli igazi lelkipásztorral pedig senkivel. Sokszor kutattam csodálatos hatásának titkát. Tartalmilag kristálytisza tanítás, komoly személyes üzenet. De prédikációi szövegének lemerése a rendkívüliséget még nem sejteti, ha valaki írásban olvassa. Pásztori beszélgetéseiben sem törekedett rendkívülire: egyszerű, világos keresztyén útmutatást adott, nagyon józan és mély hitből. *De volt valami, ami lényéből áradt, s ez benne fénylett* meleg tekintetében, átsütött a szavain és lüktetett a mozdulataiban. Személyi varázs? Nyilván mély benyomásokat keltő egyéniséggel rendelkezett. És mégis mérhetetlenül többről van szó a belőle áradó személyi hatás megértésénél: ő volt lelkészi karunknak jó értelemben vett „misztikusa”. Az Istennel való együttlét keresése és a berneucheni liturgikus mozgalom hatása révén hazai egyházunknak talán egyedüli hordozója volt az igazi „meditálásnak”, az imádság és az igeolvasás különleges egybeolvadásának, amikor naponként belemerült Jézus életének egy-egy jelenetébe, belemélyedt egy-egy ige belső szemléletébe, s mintegy magába szívta, lényébe felvette az abból áradó mély hatásokat, láthatatlan erőket. Nála ez nem metodizmus, sem az önistenülés útja volt, hanem – sajátos vallomása szerint – „a csend keresése, amelyben kegyelmének mértéke szerint szól az Isten”. Az igébe és az imádságba való elmerüléséből, az Istennel való közelség csendjéből, e szent légkörből hozta magával papi lényének különös, megragadó, láthatatlan sugárzását.

142

Az utolsó tíz évben egymás után veszítettük el egyházunkban – javarészt érthetetlenül korán – a páratlan embereket: Urbán Ernőt, Járosi Andort, Podmaniczky Pált, Ittész Mihályt, Budaker Oszkárt. Vegyük alázattal Isten kezéből, hogy elveszi értékeinket, talán azért, hogy még drágábbá tegye őket a számunkra, meg nyilván azért is, mert a mi vakai szemünkben ugyan tört, csonka az életük és szolgálatauk, de az ő szent tervei és akarata szerint hiánytalan, befejezett egész.

Lelkipásztor, 1952. szeptember, 383. o.

„Fényben, borúban te maradj velem!”

Szabó József emlékezete

A dunántúli Kemenesalja vidéke több százados magyar evangélikus-ság fészke. Egyik kis falujából, Alsómesteriből, közmegbecsülésben álló parasztcsaládból származott Szabó József. Községi bíró volt apja is, bátyja is. Élete végéig hálásan emlékezett osztatlan elemi iskolai tanítójára, Gaál Sándorra, aki az egyszerű fiúban meglátta a kibontakozásra váró tehetséget, és szüleinek még az 1914-es hadfogságból is írt: „A Jóska gyereket ne felejtsek elvinni a soproni líceumba.” A „Jóska gyerek” oda is került a neves evangélikus középiskolába. Tanárai közül későbbi éveiben különösen a magyar irodalmat tanító Hollósy Kálmánt emlegette. Hátramaradt iratai között egy kötegen olvasom szép kerek betűit: „Szüleim levelei”. És hozzáírta a halálán túlra szólóan: „Utódaim! Becsüljétek meg!” Szülőföldjére, a magyar falura, paraszti származására mindenkor büszke volt – az előző rendszerben is. A soproni teológiai fakultáson végzett. 1926-ban avatta lelkésszé Szombathelyen a dunántúli egyházkerület püspöke, Kapi Béla.

Hat évvel később történt, de itt említtem, mert felkészüléséhez tartozott: több hónapot töltött ösztöndíjas tanulmányúton Angliában. Termékenyítő hatásokkal érkezett haza, és olyan angol nyelvtudással, amely egyházunkban páratlan volt, és később jó gyümölcsöket termett. Lelkeszi szolgálatát felavatása után Győrött kezdte mint segédlelkész, majd vallástanító lelkész. Három év múlva már püspöki másodlelkész, majd vallástanító lelkész, majd a nagy múltú és pezsgő életű győri gyülekezet lelkésze, később igazgató lelkésze. Huszonegy évet ölelt át győri működése, s itt mélyre eresztette élete gyökereit. Házassága is ilyen gyökér volt, mely szorosan belevonta ebbe a városba: jelentős polgárcsalád szép leányát vette feleségül, aki mindvégig hűséges segítőtársa lett. Szabó József lelkésként egyszerre volt közel a gyülekezet különböző társadalmi rétegeihez. Újváros földműves családjai meg külön szeretettel tekintettek rá.

Vonzó erőt elsősorban prédikációi biztosítottak számára. Töröl-

metszett mondatokban, kristálytisztán és érdekfeszítően beszélt, érintetlen népiségből fakadó, szép magyar nyelven és egyszerre magas színvonalon. Ő, a fiatal kezdő pár éven belül nemes értelemben vett „versenytársa” lett a szószéken olyan nagyoknak, mint Túróczy Zoltán és Kapi Béla. Igehirdetése tartalmilag gyorsan felfelé ívelő vonalat mutatott. Rövidesen az evangélium, a Jézus Krisztusról szóló jó hír elmélyült hirdetője. Hosszú, keskeny papírlapokra, „kutyanyelvekre” írta bő vázlatait. A mondatok végső kikerekítése részben már a szószéken történt.

Szabó József vonzerejét kiemelkedő adottsága mellett nyitott egyéniségének köszönhetette. Belülről jövő, természetes nyitottság jellemezte. Hogyan tudott a legegyszerűbb emberre is odafigyelni! Érdekelte, amit a másik tud, érez, gondol. S ez a tulajdonsága kicsillant szeméből, ráült arcára, mosolyára, amikor valakivel beszélt. Bízott is az emberekben. A bizalom, a figyelem, a ragaszkodás tette, hogy olyan sokan érezték őt barátjuknak.

Ez a belső magatartás hozta magával, hogy állandóan kész volt tanulni másoktól. Ő, a könyvek szerelmese, antikváriumok élethossz-sziglani böngészője, aki rengeteget olvasott szakirodalmat és szépirodalmat, tudásának, teológiai látásának, műveltségének jelentős részét nem betűkből, hanem élőszóból merítette.

Győrótt vált egyházunkban a sajtó első emberévé. Amit teremtett, ma már a múlté, de akkor ez éltető kenyér volt sokaknak. Túróczy Zoltán kezéből vette át a *Harangszó* országos hetilap szerkesztését, megteremtette a Harangszó-nyomdát, kiadóvállalatot, könyvkereskedést. Tíz éven át negyvenezres példányszámban szerkesztette a *Harangszó Naptárt*, amely az ő kezében lett kalendáriumból egyházi évkönyv. Tömör mondatai nemegyszer telitalálatok, Podmaniczky Pál teológiai tanár nekrológiát szerkesztői kérésemre a *Lelkipásztor* 1949 novemberi számában egy oldalon foglalta össze. Mintha már-ványba véste volna. Így kezdődik: „Nagyra tárgult, tiszta szempár, szüntelen mosoly, nagy szív, meleg szó, semmi összetettség, csupa egyszerűség: ez volt Podmaniczky Pál. Úgy járt közöttünk, mint az

evangélium derűs fárosza, minden vonásán, mozdulatán átragyogott az örök, nagy örömhír.”

Izzott szívében a magyarság szeretete. Volt olyan helyzet, amikor magyar faji törekvés vádjával gyanúsították, de tisztán került ki az ügyből. Mai szemmel sem lehetne nacionalistának látni, ha régebbi írásait olvassuk. Ellenben forrón szerette magyar népét a népiség ápolásával. A Dunáninnyi Egyházkerület megválasztotta püspökének. 1948. március 18-án történt beiktatása Balassagyarmaton, ahol egyúttal a gyülekezet papja lett. Püspöki székhelyében – többek között – ezt mondta: „Az egyház nem azért van, hogy az állam hízelgő udvarlója legyen, hanem hogy az állam *lelkismerete* legyen, és Isten akaratát képviselje és hirdesse a mindenkor hatalom felé is.”

A püspöki tiszttel egyházi hatalom is együtt jár. A hatalom birtoklása pedig mindig vizsgára tesz emberségből. Szabó József püspököt nem ejtette meg a hatalom kísértése. Az első órától kezdve mindig ugyanaz maradt, aki addig volt. Sőt akik ezelőtt csak távolról ismerték, úgy látják, hogy a püspöki tiszt egyenesen közelebb hozta lelkészársaihoz, szinte külön emberré tette. A főszó a lelkészek teológiai továbbképzésére fektette.

Szabó József püspöki szolgálatának négy esztendejét – noha nem tudhatta, hogy ennyi adatik neki – töményen felhasználta egyházépítő jó munkára. Nem véletlenül idézte hosszasan egyik püspöki körlevelében a nem sokkal azelőtt elhunyt Podmaniczky Pál egyik cikkét: Isten siet, mi is siessünk. Rendet tartott hivatalában, s ezt megkívánta a lelkészekről és gyülekezetekről is, de távol állt tőle minden bürokrácia. Püspök korában is a jó igehirdetésre és a papok pásztoralására tette a hangsúlyt.

Külső szemmel nézve váratlanul fejeződött be aktív püspöksége. A helyzettel ismerősök azonban tudták, hogy ez az akkori egyházpolitikai körülményeknek elkerülhetetlen velejárója volt: Túróczy Zoltán és Szabó József 1952. február 9-én kénytelen volt benyújtani lemondását püspöki tisztéről.

Visszafojtom érzelmeimet, az emlékek feltörő áráját. Csupán egy

olyan vallomást idézek, mely elhunytakor fakadt, és átfogja Szabó József egész életét: „A magasban szerény és irgalmas maradt, a mélyben igényes és csüggedetlen.”

Diakonia, 1987/2. 15–24. o. (részletek)

Túróczy Zoltán

Húsz éve hunyt el D. Túróczy Zoltán püspök, papi nemzedékek sarja. A rozsnyói püspök unokája a borsodi kis falu, Arnót paplakán cseperedett fel. A domb tövében szerényen meghúzódó egyszerű templomba később belépve meglevenedik gyermekkorá:

„Lelki szemeimmel ott látom oltára előtt az én őszbe borult édesapámat, első padjában lehajtott fejjel ott látom imádkozni édesanyámat, s a kóruson ott látom magamat mint csillogó szemű gyermeket, amint nagy fontoskodva végzem első egyházi szolgálatomat, az orgona fujtatását.”

Itt is kezdte gyülekezeti lelkészi szolgálatát. A fiatal pap útja szülőhelyéről Ózdra, majd 1927-ben, harmincnégy évesen a nagy múltú győri gyülekezetbe vezetett. 1939-től a Tiszai Egyházkerület püspöke és a nyíregyházi gyülekezet pásztorá. A hatalomváltás 1945-ben igazságtalan váddal börtönbe veti, s csak lassan nyeri vissza püspöki tiszte gyakorlásának lehetőségét. 1948-ban a nyugalomba vonuló D. Kapi Béla püspök utódjának óhajtja, s a dunántúli egyházkerület egyöntetű bizalommal püspökének választja. A kommunista hatalom 1952 elején lemondásra kényszeríti, sőt győri gyülekezeti lelkészi szolgálatát sem engedélyezi. Az '56-os nemzeti megmozdulás nyomán egyházunk is egy időre némi lélegzetvételhez jut. Ekkor választja meg püspökének az Északi Egyházkerület. 1957 végén a pártállam újra, most már végleg eltávolítja szolgálatából. Hátralévő éveit csendes munkálkodásban a feloszlatott győri diakonissza anyaház kápolnájának folyosójáról nyíló, egyszerű otthonában tölti 1971. november 22-én bekövetkezett haláláig.

Az életrajzi adatok csak szürke keretül szolgálnak e sorokhoz,

mert Túróczy Zoltánról *másként* kell megemlékezni. Ő a szó szoros értelmében *benne élt* a Szentírásban. Hallatlan bibliai jártassága révén rendkívül találóak voltak – bármilyen alkalomra – az igeválasztásai.

Túróczy Zoltán ajánlólevele a még dobogó vagy már megállt *hívő szívek*. Magam is közējük tartozom. Közvetlenül tapasztaltam igehirdetésének erejét mint győri gimnazista, később mint teológiai hallgató szünidei otthonlétemkor, végül mint lelkész, akit éveken át a győri székhelyhez kapcsoltak különböző feladataim. A jelen század legnagyobb hazai evangélizáló igehirdetőjének hatásával személyesen találkoztam a győri gyülekezetben és másutt az országban, konferenciákon és más alkalmakkor. Felejthetetlenek lelkészevangélizációi. Ha megszólaltathatnánk mindazokat, akik hallgatták valamikor őt...

A levél, hogy folytassuk az igehely alkalmazását, elsősorban Túróczy Zoltán szívébe volt írva. Pál szava így hangzik: „be van írva szívünkbe”, azaz az ő szívébe. Túróczy Zoltán igehirdetésének hallgatói a szívébe voltak foglalva. Mást és többet jelent ez érzelmi aktusnál. A szószéket megelőzően és követően csendes kamarájában gondolt őrájuk. Tudom, hogy sokat imádkozott azokért, akiknek szólt a Isten igéjét. Távol állt tőle minden különbség, látványos gesztus, ami a nagy evangélizátorokat gyakorta jellemzi. A missziói szenvedély nála nemcsak a prédikátort fűtötte nagyon józan, természetes módon; a csendben, rejtve imádkozót is kísérté... Az élő Krisztus cselekedett emberek hitre juttatásában és hitben megtartásában Túróczy Zoltán szava révén. Egyetlen prédikációjára sem emlékszem, amely valamilyen módon nem Isten vigasztalásához, irgalmasságához vezetett volna el. Kifogyhatatlan volt Isten nagyságának, hatalmának és szeretetének dicsőítésében. ...és *hívják nevét: csodálatosnak*... – hirdette egyik, 1937-ben megjelent prédikációskötetének címe. Bevezetéséből idézem: „Elfejtünk minden nap újra és újra csodálkozni, mint a világ legnagyobb csodáján, azon, hogy Isten kegyelmes hozzánk a Jézus Krisztus által.”

Jól tudta, hogy nem ő írta a „levelet”, emberek Istenhez fordulásának történetét. Más a szerző! Erről beszél két felvillanó emlékem is. Milyen alázattal tudott hallgatni „gyenge” prédikációkat: Krisztus

azokon át is munkálkodik! És mennyire nyitott volt ő, a lelki ébredés forrásainál, finn és más tájakon nevelkedett lélek fiatal lelkészek tolmácsolta *teológiai* üzenetekre: a Mester keze vonását látta meg a korszerű teológiában!...

Túróczy Zoltánt a negyvennyolc utáni évek egyházi küzdelmeiben érte társaival együtt a megalkuvás igazságtalan vádja, s ennek emléke itt-ott közöttünk forog. Többek között e tényből fakadó belső kényszer készítette el velem, aki még élő tanú vagyok, és együtt küzdöttem vele, az 1990 őszén megjelent könyvet: *A harmadik egyházi út, 1948–1950*. De erről ne essék itt több szó, amikor Túróczy Zoltánra emlékezve térdet hajtunk Isten előtt! Az élő Isten Lelke írta igehirdetései által emberi szívekbe az életben, halálban világító mondatot: „szerető mennyei Atyátok vagyok”.

Evangelikus Naptár, 1991. 49–51. o. (rövidített szöveg)

„Szorongó lélekkel kezdek e sorok írásához [Túróczy Zoltán *Posztillás* könyvének recenziója, megj. Budapest, 1989]. Már egyszer, vagy fél éve, meghátráltam a feladat elől. Túróczy Zoltán ebben a században egyházunk legjelentősebb, sodró erejű igehirdetője volt. Nem tettem hozzá az ilyen megjelölésekben szokásos, óvatos »egyike« kitélt, mert valóban nem tudok mást melléje vagy eléje állítani, ahogyan végigtekintem a magyar evangélikus egyház 20. századi történetét. Személyes tapasztalatom van róla győri diákkoromból, majd fiatal lelkészeimeiből és a háború utáni idők országos egyházi munkamezejéről. Osztják ezt a meggyőződésemet azok, akik valaha hallhatták a mai idősebb nemzedékből. Egy egész életre szóló benyomásról tanúskodik olyan is, aki egyébként nem vele járt egy úton az egyházi küzdelmek idején. Megrázó módon tudta hirdetni Isten igéjét a legkülönbözőbb alkatú embereknek.”

Diakonia, 1990/2. 91. o.

Andorka Rudolf köszöntése

Ezek a sorok túlnőnek azon a kereten, amely az indokot adta: Andorka Rudolf, a *Diakonia* szerkesztőbizottsági tagja hatvanéves, s ez év tavaszán tartotta meg akadémiai székfoglalóját. Alakja például szolgálhat a 20. század második felének hazai küzdelmes évtizedeiben egy evangélikus értelmiségi nemzetet és egyházat egyaránt szolgáló magatartásához... A példaadó személyiségek találkozása a rohanó időn át elgondolkodtató. Nem dicséretként született ez az írás, hanem alkalmul arra, hogy egy élő személy modelljén megvilágosodjék előttünk, főleg a fiatalok előtt: lehetett embernek maradni egy embertelen korban, s lehet a haza jövőjét építeni a mai zaklatott, szegényes jelenben.

1931. április 30-án született Budapesten. Apai dédapja, Fleischhacker Károly a Sopron környéki Ágfalván evangélikus esperes. Anyai ükapja a híres – szintén evangélikus – Bókay János gyermekgyógyász professzor. Apja a ma már legendás Andorka Rudolf tábornok, madridi nagykövet, aki 1941-ben Jugoszlávia német megtámadása és Teleki Pál öngyilkossága után ötvenévesen nyugalomba vonult, s személyes beszélgetésekben és nyomtatott betűvel küzdött a tűrhetetlen német szövetséggel szemben. A német megszállás után Mauthausenbe deportálták, a háború után pedig idehaza a kommunista rendszerben négy évig volt internálva és börtönben.

Fia, akiről most beszélünk, az érettségi után fizikai munkás lett. 1951–1953 között az egész családot kitelepítik egy Szolnok megyei faluba. A húszéves ifjú mezőgazdasági munkát végez, és istállóíi fekhelyén angolul tanul, szótárral olvasva a magával vitt közgazdasági szakkönyveket és Shakespeare-t, a Biblia társaságában. Ezután munkaszolgálatos katonaként az építőiparban dolgozik. Az 1956-os forradalomban rölapokat terjeszt, köztük Illyés Gyula megrázó versét, az *Egy mondat a zsarnokságról* címűt. Öthónapos börtön jár érte. Éveken át fizikai munkás, majd műszaki fordító. 1962-től a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárában dolgozik, s statisztikusként

vált át szociológiai kutatásokba. Kutatási témái: a gyermeklétszám alacsony voltának okai, a népesedéspolitikai lehetőségei, társadalmi mobilitás, társadalmi rétegződés, az alkoholizmus és más deviáns viselkedésfajták, az időmérleg.

Megszerzi a jogi diplomát, 1979-ben kandidátus lesz szociológiából, '89-ben a tudományok doktora. 1984 óta a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen tanszékvezető egyetemi tanár. 1990 óta a Nemzetközi Szociológiai Társaság vezetőségének tagja. A Magyar Tudományos Akadémia 1990. évi közgyűlésén levelező tagjává választja. 1991. január 1-jétől az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) elnöke.

Tízéves korától a budapesti Deák téri gyülekezet tagja; közben Keken András lelkész letartóztatása után 1958-ig a kelenföldi gyülekezeti alkalmakra járt. 1976-tól presbiter. Már diákkorában ifjúsági vezető. Szívügye felnőttkorában is az ifjúság. Évekig a presbitérium ifjúsági bizottságának vezetője. „Ezt nagyon fontos megbízatásnak tekintettem – vallja –, mert ez a bizottság adta mintegy az intézményes háttérrel a Takácsné Kovácsné Zelma vezetésével folyó kitűnő ifjúsági munkának, amelyben gyermekeim igen sokat tanultak.” Felelősséget érez aziránt, hogy a felnőtt ifjúság megismerje egyházunk közelmúltját, az 1948 utáni éveket s az utána következő nehéz évtizedeket – hazai történeti szempontból is. Még élő tanúkat szólaltat meg az összegyűlt fiatalok körében „nem hivatalos helyen”, a lakásán és néhány vele együtt gondolkodó kortársa otthonában. Egyik alkalommal magam is előadást tarthattam közöttük az elmúlt évtizedekről.

Itt csap át írásom személyes vallomásba. 1979 januárjától, a *Diakonia* megindulásától Andorka Rudolf titkos szerkesztői munkatársam, míg ez a tevékenysége 1988-ban nyilvános szerkesztőbizottsági tagság formáját ölthette. Közben nemcsak szaktudását kamatoztathattam folyóiratunk javára, hanem megismerhettem politikai elnyomás alatt szenvedő egyházunkért érzett felelősségét, kristálytisztá ítélőképességét, érdeklődését a korszerű teológia iránt és gyülekezete érdekében kifejtett fáradozásait. Nagy örömömre szolgált, hogy most összeült zsinatunk őt választotta meg világi el-

nökévé. Hosszú idő óta a választás csillantott fénysugarat egyházunk kibontakozására.

Áldja meg az Isten további éveit!

Diakonia, 1991/2. 43–44. o.

Tükör

Emlékkönyv Pröhle Károly tiszteletére

Tanítványok

Tanítványai köszöntik a 85 éves Pröhle Károly professzort, aki – velünk együtt – maga is Tanítvány.

Szerk. Fabiny Tamás. Budapest, 1996.

A gyűjteményes kötet címe és alcíme telitalálat a fedéltervvel együtt. Ezt Borsos Miklós rajza díszíti: négy férfi balatoni kerítőhálót tart kezében. Pröhle Károly Lukács evangéliumának magyarázata előszavában írta 1965-ben (nemrég megjelent reprint kiadásban): „Igyekeztem minél egyszerűbben és szemléletesebben megmutatni annak eredeti értelmét, amit Jézus mondott és tett... Jézus a Mester és a világot megtartó Üdvözítő.” Egyik tanártársa méltán írja a *Lelkipásztorban* most megjelent köszöntésében: „Azt hiszem, az *első*, amit mondanunk kell, az, ami minden előadásából kitűnik: őt Jézus ismerete és szeretete vezette és tartja meg most is ebben a hivatalban.” Az ünnepi kötet előszavában Reuss András rektor vallja: „Közelében sok nemzedék találkozott azzal az élménnyel, hogy tanítványok vagyunk. Nem egyszerűen a teológiai tanár Pröhle Károlyé, hanem azé, akinek ő maga mindig tanítványa akart lenni és tanítványa volt, Jézusé.”

Ennek a recenzióknak ezt a címet adtam: *Tükör*. A kötet ugyanis többszörös tükör. Tükröződik benne Pröhle Károly életművén kívül a hazai evangélikus teológia jelen helyzete, a teológiát művelők egy részének érdeklődési iránya, kútforrásai és szakírói teljesítőképessége, sőt negatívan az elmúlt évtizedek teológiai apálya.

A tanulmányokat a kötet három fejezetbe sorolja: gyakorlati, bibliai

és rendszeres teológia. Ahogyan Pröhle Károly is e három tanszéket váltotta előadói munkájában...

A kiragadott szemelvényekből is tükröződik, amit az egész könyv árnyaltabban láttat, hogy a mai teológiai helyzet egyházunkban jobb, mint amit a közelmúlt évtizedek alagútja után gondolhattunk. Az egyes dolgozatok értéke különböző, az összkép azonban pozitív. A lelkeszi kar többsége a „csendesek” táborába tartozott a pártállam idején. [Schulek Tibor fordította így az egyik héber kifejezést az ószövetségi zsoltárokból: „a föld csendesen élői”. Lásd Veöreös Imre: *A harmadik egyházi út*. Budapest, 1990. 74–75. – *A szerk.*) Többen foglalkozhattak akkor teológiával, mint akik öncenzúrával publikáltak. Sokan a teológiai kutatást dolgozószobájukba temetkezve végezték, még a külföldről postán érkező irodalmat is megszűrték vagy elkozták a határon...

A tükörképet vizsgálva azt is nyomban láthatjuk, hogy – egy bekezdést kivéve (154. o.) – az egyházunkban hivatalossá és kötelezővé tett úgynevezett diakóniai teológia a hatalomváltozással egyidőben észrevétlenül megszűnt. Míg létezett, színből sokan, szívből valószínűleg igen kevesen vallották. Felette kritikát gyakorolni idehaza nem lehetett. Jó tájékozódási pontnak sem volt számítható. Teológiai elemzését és abszurd voltának felmutatását Vajta Vilmos elvégezte az emigrációban. Egyesek által nyilván az egyház tévesen felfogott politikai érdekéből művelt, látszólag biblikus alapokra helyezett teológia immár lehet teológia- és egyháztörténeti kutatás tárgya. Megmaradt nyomában a mély újszövetségi fogalom: diakónia, szolgálat. Ennek jegyében szerkesztettem a *Diakonia* értelmiségi folyóiratot. Az egyház vezető püspökének saját írásain kívül nem kapott hangot ez a szinte tévtanításnak mondható gondolati rendszer. Megrendülten vette át az emlékkönyvet 85. születésnapján a teológiai akadémia rektorától.

Credo, 1996/1–2. 108–109. o.

Podmaniczky Pál emlékezete (részletek)

„Húsz éve halott. Október eleji őszi napon, a soproni evangélikus temető fenyősoros útján vitték vállukon tanítványai a koporsóját. A gyászoló gyülekezetnek ajkán felhangzott az ének, melyet ő ültetett át finn nyelvből a magyar evangéliumi keresztyénség szívébe: »Szelíd szemed, Úr Jézus...« Amikor pedig magába fogadta tetemét a sír, a göröngyök zakatoló, fájó dübörgését túlharsogta a másik legkedvesebb énekfordítása: »Uram, ó, add, ha vándorutam / Majd véget ér itt a borúban...« Valamikor Finnországban hallotta ezt az éneket, a parttól távolodó hajó korlátjánál állva. Így búcsúztak tőle északi barátai, finn keresztyének, akiknek barátjuk maradt holtukig, holtáig. Most nem a tenger kéklő messzeségében, hanem a halál sűrűsödő homályában tűnt el alakja, s ugyanaz az ének forrasztotta össze a parton maradtakat a végső útra távozóval...

Majdnem kilátástalan vállalkozás, amivel próbálkozom: felidézni őt igazi valójában és ható erejében egy más korban azoknak, akik ismerték, és azoknak is, akik nem. Mégis megpróbálom. Késztet rá a hála és a szeretet, amelynek a halál és a múlt évek nem vethettek véget, ha igazi és mély volt bennünk...

Fiatalságától kezdve különböző egyházi munkaterületeken, meg nem szűnő felelősséggel fordult az emberek felé. Hogy az evangélium világossága, öröme, békéje sugározzék bele az életükbe. Falusi gyülekezetében a felsőszeli parasztembereknek, utazó igehirdetőként széles Magyarországon kereső lelkeknek, teológiai professzori katedráján és megnyitott otthonában a lelkesi pályára készülő hallgatóinak szüntelenül a Jézus Krisztusról szóló örömhírt mondotta, annak egyszerű tisztaságában, mélységes emberségében, melegítő derűjében. Róla valóban el lehet mondani, hogy Krisztus szeretete belülről feszítette, nem bírta magában tartani, meg kellett osztania másokkal. Közben tekintete mindig messze is járt: Istennek Krisztusban megmutakozó szeretetét nem tudta szűkkeblűen látni. Tág volt gondolkozásának és imádságának látóhatára: felekezetek, népek határai ledőltek előt-

te, lelkét mágnesként vonzották távoli földrészek, messzi szigetek kiáltását hallotta...

Úgy közelítjük meg legjobban egyénisége titkát, ha azt mondjuk: gyermeki lélek lakott benne. Ez ösztönözte bizakodó gondtalanságra, amely sokak szemében túlzott optimizmusnak tűnhetett, pedig valós alapja volt. Mindig derűs, bízó nyugodtságának alapja nem életsorsában rejlett, hiszen az sok küzdelmet hozott rá, különösen is nyomasztó nélkülözéssel teli ifjúságában és az utolsó éveit terhelő, munkáját, terveit korlátozó korai betegségében. Gondtalan derűlátása az Isten atyai szeretetének rendíthetetlen tudatából nőtt.

Gyermeeki vonás jelentkezett abban a közelségben, amely Isten más élő teremtményeivel, az állatokkal fűzte össze. Halála döbbenetének napjaiban is lehetetlen volt reá úgy emlékezni, hogy a derű át ne világítson a fekete kárpiton. Kertjének három kedves mókusa, Mik, Mak és Muk alakja is ott ugrándozott a könnyfátyolon át szemünkben. Meg a kotlóstyúk lépegetett immár végleg üressé vált karosszéke felé, melyet »No, hát megjöttél?!« szóval engedett át egyszer a kényelmes helyre vágó kodácsoló tyúkanyónak. Assisi Ferencre emlékeztet ez a szinte testvéri szeretete az állatok iránt.

S ha valaki a mai olvasók közül mindezek után egyszerű gondolkodású embernek képzelné, most jön számára a meglepetés: tudásban is egyike volt a legszelebb tájékozódású szellemeknek. A vallástörténet, vallásbölcsezet és keresztyén neveléstudomány teológiai tanára, bámulatra méltó nyelvkészséggel. Utoljára még tizennyolc nyelvet ismert, a Szentírásba naponta az eredeti héber és görög nyelven mélyedte bele. Szépírói tehetségét az evangélium szolgálatába állította..., az Újszövetségben szereplő szökött rabszolgáról, Onésimoszról regényt írt."

1969

A Középpont felől, 28–30. o.

XV. A HAZA ÉS A KULTÚRA SZERELMESE

„Jelen éveinkben egyre több szó esik nálunk a hazaszeretetről, a nemzeti tudat erőfeszítéséről, nemzeti hagyományaink fokozott ápolásáról, mert ahogyan a közelmúltban egyik akadémikusunk kifejezte: »A nemzethez, a hazához, a szülőföldhöz való tartozás, az ahhoz fűződő kötelékek azok, amelyek minden körülmények között ide kötik vagy ide köthetik az embereket.« S »a nemzeti hagyomány egyúttal egyetemes érték is, az egyetemes emberi kultúra egy szektora, melyért felelősek vagyunk« (Klaniczay Tibor). Örölnünk kell ennek a hangnak, mert a magyar protestantizmus minden időben drága kincsnek tartotta a nemzeti múlt hatóerejének ápolását a haza jelenének és jövőjének szolgálatában, a hazához fűző belső szálak erősítésében.

Ma, amikor többeket – akár csupán gondolatban – igézve vonz egy más, fejlettebb ország és a jobb megélhetés, azok lépnek Széchenyi nyomába, akiket valami megfoghatatlan, belső erő kötöz ide a magyar tájhoz, kultúrához, nemzethez, nyelvhez és néphez, feladatokkal birkózni a haza javára.”

„Ujjait a kor ütőerére tevél”. Széchenyi István.

Evangélikus Naptár, 1975. 56. o.

Sütő András

„Hatvanadik születésnapjára új drámával ajándékozott meg bennünket. A »bennünket« e darabbal kapcsolatban a legszélesebb *értelem-ben* veendő. Nemcsak a romániai és hazai magyar irodalmat lepte meg vele, mint előző műveivel, hanem az egész emberiséget. Patetikusan hangzik, pedig az nem szokásom. De ebben a színműben arról van szó, ami a 20. század legnagyobb botránya volt, ahogyan Pilinszky János érezte, s ami más módszerekkel többfelé fenyeget a világon: egy nép, egy nemzetiség megfojtása. Ezért ez a színdarab úgy futhatná be útját, ha legalább egy világnyelvre lefordítanák.

A szerző maga adja a kulcsot műve értelmezéséhez a mottóval: »Történik Auschwitzban, és történik bárhol, ahol megtörténhet.« A félszázados történetű dráma és a jelenben történő dráma egyszerre, egymásba fonódva játszódik a színen. Mert rövid tartalma annyi: egy mai színész-író auschwitzi tárgyú színdarabját játsszák a színpadon, ahová a szereplő színészek mai országa tör be. »Mindig a nyelvést akarják kiszakítani. A másnyelvűsége miatt« – mondja a kettős színház jelenbeli felében a főhős az üldözött fiáról. A lázadás vagy megalkuvás, Sütő András több előző darabjának központi kérdése itt is szerepel, de már – mindkét színhelyen – eldöntötte: az adott helyzetben mindegyik reménytelen. Az *Álomkommandó* félelmetes sikoly kisebbségek jövőjéért – ha meghallaná az a világ!”

Diakonia, 1987/2. 93. o.

Radnóti Miklós emlékére (részletek)

„1944. november 4-én, a Győr melletti Abda község határában tizenhat munkaszolgálatos bukkott a maguk ásta sírba. Egyikük a harmincöt éves költő volt. Majdnem utolsónak maradt: többszörösen lepergett előtte halálának pontos mása. Végig kellett néznie társai kivégzését, tizennegyediknek ő következett.

A haza fogalmát háború, vér, halála közeledő véres árnya itatta át.

És a haza mégis haza marad neki. Mit adott neki a haza? Megvetést, kínos rabmunkát, kiszolgáltatott hányattatást a sokszorosan átélt végzet felé, s maga ásta sírt – ott a Rábca partján, Győr mellett, gyermekkorom látóhatárán.

Nem, ezen gyorsan tovahaladt az idő. A haza mást ad Radnóti Miklósnak: versei csendülő visszhangját a tovább élő és az új nemzedékben, sőt a késői utódokban. Mert nagy fia túlnézett a látszaton, a kegyetlen sorson, a haza valóságának személyes, egyéni és mégis egyetemes, maradandó alkotó darabjára.

Bennünket külön is foglalkoztat az a megválaszolhatatlan kérdés, miképpen fogadta és élte át hitében Radnóti Miklós a retteneteket. Szegedi egyetemi évei alatt, 1930–34 között Sík Sándor professzornak, a piarista szerzetes költőnek »belső tanítványi köréhez tartozott, aki őt fiaként szerette, akinek kezéből – híven régi elhatározásához – élete utolsó előtti esztendejében felvette a keresztséget« (Melczér Tibor). Radnóti kapcsolata Sík Sándorral egyetemi évei után is bensőséges és spirituális jellegű volt. Megkeresztelkedése nem lehetett formális aktus. 1940-től többször hívták be munkaszolgálatra. Az Újszövetséget közben is magánál hordta. 1944-ben a jugoszláviai Heidenau-lágerbe kerülve minden könyvet elvettek tőle, csak a Bibliát hagyták meg. Szabad feltételeznünk, hogy az otthon emléke mellett lelke mélyén, ha nem is szavakká formálva, Isten is erőforrása lehetett a bírhatatlan helyzetekben és a halálba vezető hosszú úton.”

1964, 1987

A Középpont felől, 14–17. o.

157

Késői újrakezdés (részletek)

Arany János

„Nemzedékek lelkében vett észrevétlenül szállást költészete. Pedig nagyon egyszerű a varázsvesszeje. Nem gondolati súlyával hódít, nem verselése pergésével, talán nem is meseszövéssel. »Csak« a

nyelvével. Azzal az Arany János-i nyelvezettel, melybe úgy szívódott fel ez a táj és ez a nép, mint ahogyan az alföldi barackban benne van az aranyhomok és a napsugár.

Minket külön is érdekel: gyermekkorát öreg szülei mélyen vallásos levegője vette körül, a Biblia és az énekeskönyv volt első szellemi tápláléka, nem is egyszer végigolvasta korai éveiben a Szentírást. Költészetében látszik ugyan ennek kevés külső nyoma, de annak semmi jele, hogy Isten szeretetének valóságából és Jézus Krisztus kegyelméből átitatta volna valami mélyebben a lelkét. Balladáiban a bűn büntetése halál, vagy örületig fokozódó lelkiismeret-marcangolás tobzódik a legsötétebb színekkel. A Biblia beható ismerete ellenére Isten távol maradt a gondviselés megszokott képzetének homályában. Nyilván nem kapott kora egyházából indítást másra és többre.

Hogyne lelkesedett volna a szabadságharcért, még nemzetőrnek is beállt félénk természetével, rövid ideig bujdosnia kellett, aki mindig csak az otthon melegét szerette. Nemzeti álmainak valóra váltását várta negyvennyolctól. S hogy a szabadságharc elbukott, ő megmaradt a költészet boldog tetőin e képzeletbeli dicső múlt látójaként. És tovább mesélt...

Az epikus Arany János után a lírikussal első találkozásom már nem fiatal éveimre esik. Új költőt ismertem meg benne, amikor felnőtt fejjel kezembe kerültek *Őszikéi*. Egy évtizednyi hallgatás után kezdett újra verseket írni, már alkonyi fényben, s mint közismert, tulajdonképpen magának. 1877-ben, halála előtt öt évvel a Margitsziget fái alatt üldögélve szólalt meg ismét lantja, s ezek a húrok már a századunkban vertek visszhangot.

Testamentum is az *Őszikék* nekünk, időskorúaknak, tenni a ránk bízottakat, míg Isten betakarít csűrbe, ahogyan halála évében a *Sejtelem* négysorosában készül a végre: »Vet helyemre más gabonát cserébe.«

1967

A Középpont felől, 20–22. o.

Rembrandt bibliai képei előtt (részletek)

„Minden idők talán legnagyobb festőjének több száz bibliai tárgyú képén az emberábrázolás ragadja meg a szemlélőt. A Szentírásnak különösen azokat a jeleneteit kedvelte, amelyek alkalmat adnak a mély emberi érzések, indulatok, a lélek drámai pillanatai megjelenítésére, a szereplők belső világának kivetítésére, a valóság, mégpedig az emberi valóság feltárására... Rembrandtnak azonban nemcsak festői tára a Szentírás. Képei és rajzai arról tanúskodnak, hogy alkotójuk mélyen behatolt a bibliai történetek lelkivilágába. Szinte azonosult a Szentírás egyes embereivel. Ennek az azonosulásnak szimbolikus jele egy öregkori arcképe: Pál apostolt festi önmaga vonásaival. Egészen kivételes, meg nem lazuló, sőt egyre mélyebb kapocs fűzte a Szentíráshoz egész életében. Jelképes erejű, hogy hagyatékában, végső szegénységének darabjai között egyetlen könyvet találtak: egy Bibliát.

A Szentírás jeleneteiben kidomborított mély, igaz emberséggel képei a mindenkor ember személyes ügyévé teszik azt, ami a bibliai korban, az ódon lapokon történik. Bibliai képeit szemlélve önkéntelenül a régi mondás jut eszünkbe: *tua res agitur*; rólad, a te dolgodról van szó...

Ezzel az emberi festésmóddal egy másik hatást is közvetít. A kép szemlélője nemcsak önmagára ismer a Szentírásban, hogy megtalálhassa azt, amit az ő emberi mivolta számára tartogat a bibliai jelenet mondanivalója, hanem ugyanakkor rányílik szeme az embertársra – rászorultságában, betegségében, elesettségében vagy gyászában, szomorúságában... Tanulunk tőle a külső mögött a belsőbe látni, s embertársunk mozdulatában, arcvonásaiban észrevenni a lelke mélyén mozduló érzéseket. Rembrandt képei az önmagunkkal és az embertárrsal való igazi, őszinte találkozást munkálják a Szentírás lapjain át.

Képein feltűnik valami, ami az isteni felé mutat. Korának majdnem valamennyi holland festőjét foglalkoztatta a fény és az árnyék ellentéte, ő azonban a világosság és a homály eszközét olyan egyedülálló, sajátos festői módszerévé fejlesztette, amelyet egyre tökéletesebben,

különböző módon, változatos megoldással szinte legtöbb képén, bibliai és nem bibliai tárgyú festményein, rajzain használ.

Rembrandt életének második fele megrendítően tragikus. Elveszti fiatal, szép feleségét, majd hűségesen gondoskodó asszonyát, meghal fia, elfordul tőle hírnév, dicsőség, beköszönt a szegénység és a nyomor. Egészen magára marad. Házának, műtárgyainak, képeinek elvesztése után, mindenből kifosztottan, csapszékekben enyhítve magányának kétségbeeséseit, koldus módjára pusztul el Amszterdam valamelyik csatornájának mentén. Elesettségében, nyomorában festett utolsó műve: *A tékozló fiú hazatérése*.

A tékozló fiú arcát nem látjuk, a nézőnek háttal rogy térdre apja előtt. Az apa oltalmazóan föléje hajlik fiának, két keze – ez világít legerősebb fénnel – fia hátára simul gyengéden, védően, visszafogadóan. Az apa arcán megrendült, irgalmas és boldog szeretet. Nincs vád, csak bocsánat. Érdemtelen megbocsátás. Igen, a végső menedék a csapszékek közepette is más volt: ez a kép mutatja, amelybe utoljára belesűrűsödött és fellobbant csodálatos művészete. Koldusként odarogyni az Isten irgalmas szeretetébe: ez a »sola gratia«, az »egyedül kegyelemből« vallomása.”

1969

A Középpont felől, 31–34. o.

Molière (részletek)

160

„Molière vígjátékain az 1650-es években kacagott Párizs minden rendű-rangú népe, s háromszáz év múlva, a 20. század második felében is élnek művei: játsszák színpadokon, olvassák hazájában és külföldön.

A nevetetés eszközével végez társadalomnevelő szolgálatot. A nevetségesség, a mosolygó gúny reflektorát ráirányítja a kortársak fogyatékoságaira, s így válik nevelő nevetetővé. Legnépszerűbb darabjában, a *Tartuffe*-ben az álszenteskedést, a vallási képmutatást leplezi le, s ezzel – mint előszavában írta – »századunk bűneit támadta«.

Igaza volt a kortárs francia írónak, Scarronnak: Molière »nem nevetett, csak nevetetett«. Talán ez adja meg életműve hitelét, fájdalmasan drámai hitelét. Ő maga szenvedést hordozott egész életében, s a maró komikum nem könnyed, felszínes életvidámságból, hanem mélyebbről, valóságslátásból fakadt.

Halhatatlanságának titka abban rejlik, hogy írói és színészi képességeit korának szolgálatába állította, és saját társadalma típusaiból tudott időtlen, illetve mindig időszerű típusokat teremteni.

Valóban úgy van, ahogy a francia irodalom egyik kiváló mai magyar ismerője írja Molière-ről: »Korántsem hitetlen, a keresztyénségnek azt a humanizált változatát követi, amelyet a kritikai gondolkodás kezdeményezői alakítottak ki.« Úgy érzem, a keresztyénségnek is szolgál azzal, hogy leleplezi a látszathitét, és összekapcsolja a szív hitét az őszinte emberséggel.”

1972

A Középpont felől, 34–36. o.

„Selyemlágy, kék zene” (részletek)

Dsida Jenő

Húszezer példányban jelent meg kis gyűjtemény Dsida Jenő verseiből (1980). Az 1938-ban, harmincnégy éves korában elhunyt erdélyi költő még mindig nem eléggé ismert, s talán e kötetten át megtalálhatja az utat sokak szívéhez.

Költészete kimondatlanul is a 23. zsoltár egyik sorát hívja elő bennünk: »Ha a halál árnyékának völgyében járok is...« Ez az árnyék kicsi korától belülről vetítődött a napjaira: gyenge és beteg szíve szüntelenül adta a jelzéseket a halálközelségről... Meglepő, hogy a fiatalságára boruló árnyék nem homályosította el, sőt annál ragyogóbb fénybe öltöztette szemében az életet. A kétféle, ellentétes élmény, a kísértő halál tudata és a fiatalon tündöklő élet ismételten egy-egy versen *belül* jelentkezik. Versei zenévé válnak.

A két ellentétes életérzés feloldását nemcsak a forma, hanem a tartalom is hozza. Csak három tényezőre mutatok rá. Az egyik: a mások felé fordulás. Testvérként néz az emberekre, együtt érezve és boldogságot kívánva. A másik: a valóság feletti látomások, melybe nem egy halotti vers torkollik. És a harmadik, visszatérő feloldás: Jézus. Nem a Megváltó, hanem az élő Úr, akinek a lábnyomát keresi. Jézusban ő tulajdonképpen a szenvedő társat éli át.

Legnagyobb versei közül kettőben is a szenvedő Krisztussal való azonosulás első pillanatra meghökkentő, de véresen komolyan vett élménye jelentkezik. És mi ne botránkozzunk meg: az élő Krisztus engedi, hogy így is belefogódzzék kezébe az esendő, szomorú ember!

A költő élete utolsó kötetéből utolsónak közölt vers: a *Psalmus Hungaricus*, egy jajgató hosszú ének, a nagyvilágban szétszórt magyarságot felrázó vallomás... A népe iránti szeretet egy halk hangú költőből is hangos kiáltást préselhet ki."

1980

A Közepont felől, 54–57. o.

Szalatnai Rezső (részletek)

„Termékeny írói, tanári, hazafiúi élete gazdagságát lehetetlen e szűk helyen számba vennünk. Inkább a pótolhatatlan szint próbálom utána festeni, amit az ő személye és munkálkodása jelentett nemzeti és irodalmi életünkben, egyházunkban is. Ehhez azonban át kell tekintenünk röviden az életét.

Felvidéki származású, az egyetemet Prágában és Krakkóban végezte, s Pozsonyban volt tanár. Irodalmi működése ott bontakozott ki a magyar kisebbségi sorsban. Kezdetől fogva ápolta a magyar–szlovák és a magyar–cseh szellemi kapcsolatokat. A szlovákiai magyar ifjúságot haladó irányban nevelte és szervezte. A magyar irodalom élő és holt nagyjaival ismertette meg a nemzeti kisebbséget. A második világháború idején cikkeivel küzdött a fasizmus ellen, börtönt is vállalva, példát mutatott a kisebbségi helytálláshoz, lelket öntve

másokba. 1948-ban el kellett hagynia szülőföldjét, Magyarországra költözött, Budapesten élt. Életsorsa hányattatása ellenére változatlanul munkálta tovább a csehszlovák–magyar irodalmi érintkezés mélyítését.

Személyes kapcsolata számos nagy magyar, szlovák és cseh íróval, költővel, részvétele a hazai irodalmi életben megsokszorozta hatását... Varázsos stílusa sodró erejével vitte mondanivalóját olvasóihoz a szépség élményének szárnyán. A szépirodalom és az esszé volt két legkedvesebb műfaja. A magyar evangélikus kulturális és lelki örökségnek is mindhalálig hűséges őrzője, terjesztője. A hazai evangélikus sajtó fáradhatatlan munkása volt: az ő írásai képezték e téren a legmagasabb írói szintet...

»A haza a legszebb emberséges érzelem a szívünkben. S ami emberséges, azt csak emberségesen lehet szolgálni.« ...a kisebbségi magyarság ügyének megtorpanás nélküli vállalója, igaz emberi tisztasággal és becsületességgel. A kisebbségi keserőségek közepette sem szűnt meg hirdetni, hogy a Kárpátok és a Duna népei saját múltjuk és jelenük révén meg tudják érteni egymást, ha akarják...

Néhány képes levelezőlapot őrzök tőle, az utolsó évekből, gyógyító helyekről: Mátraházáról, Balatonfüredről, a Kékestetőről. Innen írta szép, férfias, belső harmóniára mutató kézírásával: »A tiszta barátság lámpájával integetek feléd kicsinyke hazánk legmagasabb pontjáról, ahol most szívom a tiszta levegőt s iszom a tiszta vizet.« A mondatban, most tudatosítom csak, háromszor fordul elő a »tiszta« szó. Véletlen? Inkább önkéntelen vallomás: az emberi tisztaság volt eszményképe egész életében és írói művében."

163

1977, 1983

A Középpont felől, 57–63. o.

Késő évek nyomában (részletek)

„Húsvét táján vettem újra kézbe Illyés Gyula könyvét. Esszéregénynek nevezi a *Kháron ladikján vagy az öregedés tünetei* címet viselő kis gyűjteményt. Vers, elbeszélés, napló és gondolatok rögzítése; legalább négyféle műfaj változataiban néz szembe a mai mértékkel nem is »öreg«, hatvanhét éves író a mulandósággal... Nagy emberi tetteknek érzem ezt az írást.

Amit az író útravalóul az öregedéshez saját vérén, idegszálain át-szűrve ad, valóságos tanács... Kháron az ókori görög mitológiában az alvilág révész, aki a halottak lelkét átviszi az alvilág határfolyóján. Ladikja nem a halálunk pillanatában indul velünk – mondja a költemény –, hanem már az öregedés éveiben, amikor az élet partja szépségeivel mellettünk már a vizsont nem látás hangulatában suhan, s látványa az emlékezés hálájában magasztosodik fel. Nagy dolog, ha tudunk mosolyogva vagy könnyezve, de örülni az emlékeinknek!

Az utolsó oldalak gondolatsorából bújik elő egy áruló parányi mondat. Személyes vallomás a mű titkos rugójáról; megelőzi egy ritka önzetlen magatartás. »A magára adó öreg egyik legszebb elégtétele az elmúlás magatartásával szemben, ha távozása rettenetét környezete számára tompítani képes. Ezt szolgálják ezek a sorok.« A hozzátartozókra való tekintet ez a halálra készülő részéről: úgy húzzuk be magunk mögött az ajtót, hogy akik itt maradnak, vigaszt kapjanak abból a tartásból, ahogyan nyugodtan, kétségbeesés és sajnálkozás nélkül vártuk a halált.

Környezetéhez szóló kérése is annyira személyes és emberi, hogy mások is elmondhatnák késői években a jelképpé váló gesztussal: hagyjátok az öregedő embert csendben háttérbe vonulni, ne nógassátok arra és ne hitegessétek azzal, ami teljesítmény már nem telik tőle. »Tegyetek elem egy pohár bort, de hadd köszönjem meg csak egy kézmozdulattal, arcomat se kelljen felétek fordítanom.«

A hívő keresztyén embereknek gyakorta tévedésük, hogy csak Isten ígéreiből akarnak erőt, vigasztalást, útmutatást kapni az élet nagy kérdéseiben. Pedig irodalom, költészet, filozófia mennyi jó és igaz

tanáccsal szolgálna nekik is! Isten az embernek a Szentírásan kívül is tartogat segítséget életéhez, a végső szakaszhoz is, éppen a mélyen emberi gondolatokban. Ez a könyv ilyen, még ha van is benne, amit a Krisztusról szóló evangélium alapján mi másként látunk...

Az evangélikus hit számára a bűnbocsánat boldog bizonyossága a legfőbb igazság, s mi, hacsak nem rendül meg ez a hitünk, nem az ítélő Isten, hanem a szerető, irgalmas Atya kezébe tesszük le magunkat a halál mélysége felé zuhanva. A reformáció az Istennel megbékélt ember csendes, bizodalmas távozását adja elénk a megfeszített és feltámadt Krisztusba vetett hitben.

Krisztus feltámadásából... az a reménységünk támad és erősödik, hogy »Kháron ladikján« nemcsak a régi parttól búcsúzunk, hanem az örök élet, a hiánytalan öröm és a teljes szeretet, az Isten közelsége új partjai felé ringunk.”

1970

A Középpont felől, 83–86. o.

Egy önéletrajz a 20. századból

Bozóky Éva: Zord idők nyomában

„Mintha varázserő áradna e könyvből: úgy beleéltem magamat az olvasásba, hogy utána pár percig azon gondolkodtam, hol is vagyok. Nehéz felocsúdni, mert az olvasás magával ragadó, szinte kiemel térből és időből...”

165

A családok sok szálból szövődnek – írja a szerző. Gyermekkorát Budán töltötte, azután az egri évek következnek. Majd nagyanyja városa, Zalaegerszeg. »Búvárharang alatt, a tenger mélyén, ilyen volt Egerszeg a sokkal nyitottabb Eger után. Az egerszegi esztendőben vigasztaló jelenség volt Nagy Miklós evangélikus lelkész.« A zárdában hatan voltak evangélikus diákok. A lelkész kivette közülük Évát, a többi ötöt a segédlelkészre bízta. A magánórán megismertette vele Szókratészt, Platón, Arisztotelészt, Aquinói Tamást és a többi keresztyén filozófust.

Ezután Pápa következik, a polgár város. Itt egy évfolyammal lejjebb jár Rab Zsuzsa. Vele Adyt tárgyalják naphosszat. Az evangélikus templomban Bácsi Sándor vasárnaponként az elhurcolt zsidóként imádkozik. Kitör a magyar–szovjet háború. A szovjet csapatok elől Nyugatra menekülnek. Salzburgban álltak meg. Az amerikai zónában, fogolytáborban helyezték el őket. Aztán a döntés, hazamenjen-e szüleivel vagy maradjon a szabad világban. Könnyhullatás közepette mondja: »A szüleimmal maradok. – Akármi vár is ránk...«

A negyvenhetes nyár majdnem békebeli volt. Az életre szóló szerelem pillanatok alatt bekövetkezett... A vőlegény kommunista pártvezető. Éva apja ezredes, lánya »osztályidegen«. »Két riport között szaladtam el az anyakönyvvezetőhöz.« Donáth Ferenc meg két értekezlet között jött el. Éva egy riportja politikai vihart kavart. Erdélybe mentek nászútra. Kiderült, hogy egy ÁVO-s figyelte őket.

Majd kitör az '56-os forradalom. Szovjet csapatok közelednek a főváros felé. A jugoszláv követségre menekülnek. Onnan száműzésbe viszik őket Romániába. Az autóbuszban ott van férje és kislánya. Snagovba viszik őket. Az önéletrajzban bizonyágtevő sorok következnek. »Valaki mégis tart. Mint az úszómester a tanítványát, rúdon. Mentőövet dob. Vagy mágnességgel vonz, mint a patkó a vasreszeléket. Vonz. Mint a Hold a tengert apály-dagály változásakor.«

»Hamarosan egyházam is fölfedezett, és így az *Evangélikus Élet* kulturális rovatába szinte hétről hétre kért tőlem kéziratot Veöreös Imre, a nagyon művelt és szeretetreméltó rovatvezető, aki később az egyház induló folyóiratának, a *Diakoniának* a főszerkesztője lett, s ott is várták kézírataimat.«

Amikor már félelem nélkül vehetett részt a teológia levelező tanfolyamán, úgy érezte, haladunk a szabadság felé.

Egy önéletrajz a 20. században? Helyesbítom a címet. Egy rendkívüli életsors tovatűnő századunkban. Nagyon szép regényírói stílusban elbeszélve. Ez a könyv Bozóky Évát, az esszé-, riport-, tanulmány-szerzőt vérbeli íróvá avatta.”

Credo, 1999/1–2. 121–122. o.

TARTALOM

ELŐSZÓ (Sárkány Tibor)	5
VEÖREÖS IMRE ÉLETRAJZA (Sárkány Tibor)	7
Publikációi	14
Főbb művei	14
I. VALLOMÁSOK	15
II. FIATALOK, EGYETEMISTÁK ÉS DIAKONISSZÁK LELKÉSZE	21
III. A MISSZIÓ, AZ EVANGÉLIZÁCIÓ, A LELKI ÉBREDÉS ELKÖTELEZETTJE	24
IV. JÖVENDŐ LELKÉSZEK LELKÉSZE	28
V. GYÜLEKEZETI LELKÉSZ KECSKEMÉTEN	35
Az első esztendő Kecskeméten	35
A szürke szószék	36
Órállói szolgálat	37
Három pecsét gyülekezete	37
Kecskemét reformációja	38
Közegyházi szolgálatok időszaka	39
Búcsúszó a kecskeméti gyülekezettől	40
VI. GYÜLEKEZETI LELKÉSZ BUDAPEST-KÖBÁNYÁN	43
Válogatás lelkészi jelentésekből (részletek)	43
Az 1958. esztendő	43
Az 1963. esztendő	44
Az 1965. esztendő	45

<i>Az 1966. esztendő</i>	46
<i>Az 1967. esztendő</i>	47
<i>Az 1971. esztendő</i>	47
<i>Az 1973–74. esztendő</i>	48
<i>Az 1979. esztendő</i>	49
<i>Az 1982–83. esztendő</i>	50
VII. A GYÜLEKEZETI KÖZÖSSÉG ÉPÍTŐJE	52
VIII. AZ ÍRÁSMAGYARÁZÓ	58
Ritka pillanat?	59
A „pokol” – mások?	59
Nemzedékek az egyházban	60
Rejtett tartalékok	61
A „halál” jánosi értelmezése	61
Luther és a Szentírás	62
A Názáreti Jézus – Pál apostol – János	63
IX. AZ IGEHIRDETŐ	68
1. Igehirdetések	68
<i>1Pt 2,11–20</i>	68
<i>Néha leszáll a köd...</i>	71
<i>Isten koldusai – Lk 11,9–13</i>	74
<i>Evangélikus rádiós félóra 1957. december 22-én</i>	78
<i>A hit gazdagsága – 1Pt 1,10–12</i>	83
<i>Legyetek józanok! – 1Pt 1,13–16</i>	86
<i>Élő víz – Jn 4,3–14</i>	89
<i>A karácsony emberi és isteni oldala</i>	93
2. Igehirdetési „forgácsok”	97
X. AZ ÖKUMENÉ HÍVE	106
XI. A LELKIPÁSZTOR	111
Hogyan olvassuk a Bibliát?	111
<i>Elődök és utódok – 1Kor 3,6–7</i>	117
XII. EGYHÁZPOLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSA	120

Az egyesületek halálára	121
A zsinat	122
A „harmadik” és „negyedik” egyházi út	128
A „harmadik” egyházi út	128
A „negyedik” egyházi út	130
XIII. A SOKOLDALÚ SAJTÓMUNKÁS	132
A szerkesztő számadása	132
Búcsú Péter Mártától	134
Búcsúzik a Diakonia	134
Hang – Országos evangélikus ifjúsági lap	136
XIV. ÚTITÁRSÁK	139
Járosi Andor emlékére	139
Budaker Oszkár	141
„Fényben, borúban te maradj velem!”	
Szabó József emlékezete	143
Túróczy Zoltán	146
Andorka Rudolf köszöntése	149
Tükör – Emlékkönyv Pröhle Károly tiszteletére	151
Podmaniczky Pál emlékezete (részletek)	153
XV. A HAZA ÉS A KULTÚRA SZERELMESE	155
Sütő András	156
Radnóti Miklós emlékére (részletek)	156
Késői újrakezdés (részletek) – Arany János	157
Rembrandt bibliai képei előtt (részletek)	159
Molière (részletek)	160
„Selyemlág, kék zene” (részletek) – Dsida Jenő	161
Szalatnai Rezső (részletek)	162
Késő évek nyomában (részletek)	
Illyés Gyula: <i>Kháron ladikján</i>	164
Egy önéletrajz a 20. századból	
Bozóky Éva: <i>Zord idők nyomában</i>	165

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója, 2009

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter

Műszaki szerkesztő: Galgóczi Andrea

Olvasószerkesztő: Ugrin Aranka

Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit, Petri Gábor

**A borítót Borsos Miklós *Égő csipkebokor* című
tusrajzának felhasználásával Galgóczi Andrea tervezte.**

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISBN 978-963-9571-94-5

*Kiegészítések (javítások) A Veöreös Imre-breviárium-
hoz:*

21 .o. (?) = Részlet egy 1972. január 23-án elhangzott
igehirdetésből

27. o. (?) = Levél Kőbányára...86. o. – évszám helye-
sen: 1997. február 4.

56. o. (?) = Levél Kőbányára 25. o.

104. o. (?) = Levél Kőbányára... 77-78. o.

117. o. (?) = 1974. augusztus hó 11.én 1Kor 10,1-13
alapján „Hűség hűség által” címen Kő-
bányán és a Vajda Péter utcában el-
hangzott igehirdetés részlete. A Szolgá-
lati Napló szerint
„Az eseményekben rejtetten jelen
lévő Krisztus” volt a címe.

124. o.(?) = Igehirdetési részlet.

131. o. = Az 1996 évszám helyesen: 1998.július 4.

139 .és 171. o. XV. helyesen = XIV. Útitársak



„1948-ban nem tudtuk, mi vár ránk. A ma már oly szép Sopronban akkor még üszkös romok figyelmeztettek a tragikus közelmúltra és a „határsáv” naponkénti feszültsége a bizonytalan jövőre. Mi mégis ifjú lelkesedéssel, a szolgálatnak és az evangélium továbbadásának vágyával indultunk, mert éreztük, hogy „a teremtet világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését” (Róm 8,19) – írta évfolyamtársunk, dr. Fabiny Tibor az 1953-ban végzetek történetét összefoglaló könyvünk előszavában. A

Sopronban, majd Budapesten működő Evangélikus Teológiai Akadémia híres tanárai mellett későbbi életünket, gondolkodásmódunkat meghatározta az egykori Evangélikus Lelkésznevelő Intézet igazgatója, Veöreös Imre, akinek tanácsára, véleményére évtizedek múlva is számítottunk.

Ki volt Veöreös Imre? Jövendő lelkészek lelkésze, népiskolák szervezője, gyülekezetek vezetője, írásmagyarázó, folyóiratok szerkesztője, a haza és a kultúra szerelmese... Gazdag, sokszínű munkásságából kiemelt gondolatébresztőnek szánt szikrákkal szeretnénk tovább életetni hatását. Gyűjtőmunkánkat dr. Fabiny Tibor kezdte, a szerkesztést Sárkány Tibor évfolyamtársunk végezte el.

Veöreös Imre halálának 10. évfordulójára készülve, emléke előtt tisztelgve még élő barátainak, gyülekezeti tagjainak és főként az ifjú vagy jövendő lelkészeknek állítottuk össze ezt a breviáriumot.

Az 1953-ban végzett teológusok közössége

